

omega liberec
2003

Občanské sdružení Omega Liberec podporuje neziskový sektor a malé obce a působí na třech úrovních:

a) místní:

- ve spolupráci s obcemi připravuje rozvojové strategie venkovských mikroregionů a projekty pro podporu z programů EU (SAPARD, PHARE, LEADER)
- pomáhá venkovským regionům v přípravě projektů typu LEADER pro financování místních iniciativ po roce 2004
- zapojuje veřejnost do rozhodování o místních záležitostech metodami akčního plánování
- je spoluzakladatelem a podílí se na činnosti Asociace nestátních neziskových organizací Libereckého kraje

b) celostátní:

- provozuje internetový server EUFONIE – informační a komunikační server pro nestátní neziskové organizace, které se zabývají tematikou EU a evropské integrace ČR
- vydala Katalog organizací, publikací a internetových stránek, které informují o Evropské unii a evropské integraci ČR (k dosažení též na www.tima-liberec.cz/omega.htm)

c) mezinárodní:

- je v kontaktu s organizacemi, které se zabývají rozvojem venkova v souvislosti s rozšiřováním EU (Forum Synergies, Evropská rada pro vesnici a malé město ECO-VAST a další)
- v ČR realizuje projekt PREPARE (Pre-Accession Partnership in Rural Europe), který je součástí mezinárodní mimovládní iniciativy, financován C. S. Mott Foundation a zaměřen na přípravu českého venkova na členství ČR v Evropské unii

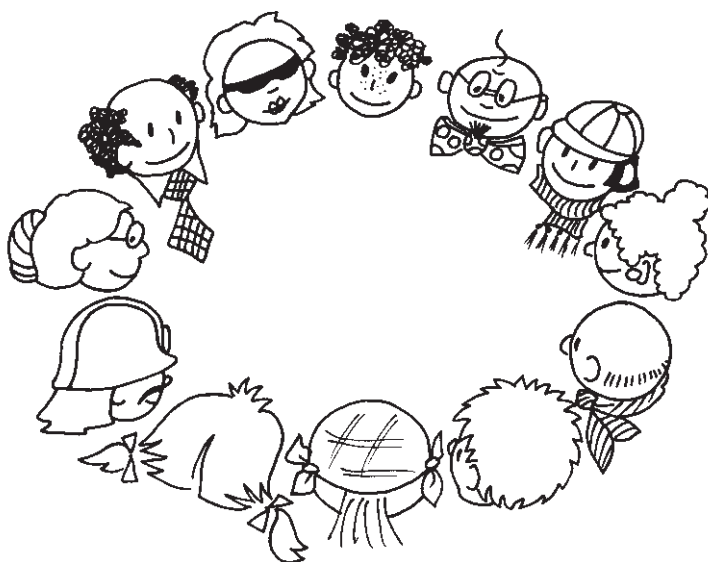
Na adrese omega@tima-liberec.cz nebo tel. č. 482 410 320 si můžete objednat učebnici a příručku O. Čepelky **Práce s veřejností v nepodnikatelském sektoru**, úspěšnou publikaci Omegy (150 Kč + poštovné).

PhDr. Oldřich Čepelka (*1948)

- působí jako lektor pro veřejnou správu, podnikatelské subjekty a neziskový sektor v tématické public relations, obnovy venkova, předvstupních programů a strukturálních fondů EU,
- je poradcem akreditovaným Ministerstvem zemědělství pro přípravu projektů v rámci programu SAPARD (od listopadu 1999),
- působí ve Výboru pro evropskou integraci Rady vlády pro nestátní neziskové organizace
- je autorem publikací o práci s veřejností (1997), o iniciativě Evropské unie LEADER pro rozvoj venkova (2001), studie o možnostech sociální ekonomiky v ČR v souvislosti s iniciativou EQUAL (2001) a spoluautorem publikace o iniciativě EU URBAN pro obnovu měst (2002).

Průvodce neziskovým sektorem Evropské unie

Oldřich Čepelka

Vydáno s podporou Nadace rozvoje občanské společnosti z programu PHARE

a
Velvyslanectví Nizozemského království

Autor: © Oldřich Čepelka, 2003 – omega@tima-liberec.cz
Obálka, ilustrace: © Romana Kuželová, 2003 – rommy.agency@volny.cz
Tisk: Tiskárna Ralsko, s. r. o., Mimoň – tiskarna.ralsko@iol.cz
Vydalo: Obč. sdružení Omega, Liberec 2003
Vydání I.
ISBN 80-902376-3-0

O B S A H

Předmluva pana Ramira Cibriána, vedoucího Delegace Evropské komise v České republice

Předmluva autora a vydavatele

1	Poslání:		
	NEZISKOVÝ SEKTOR A JEHO MÍSTO VE SPOLEČNOSTI		15
	Kdo jsou nevládní neziskové organizace?		15
	Úplně normální občanská společnost		16
	Neziskový sektor a ti ostatní...		18
	Nevládní neziskový sektor je v EU vítaným partnerem		19
2	Shody a rozdíly:		
	POSTAVENÍ A VÝVOJ NEZISKOVÉHO SEKTORU V EVROPĚ		22
	Je vůbec možné souhrnně popsat neziskový sektor v Evropské unii?		22
	<i>Neziskový? Občanský? Dobrovolnický? Komunitní?</i>		
	<i>Jak vznikal občanský sektor</i>		
	Neziskový sektor a stát		26
	<i>Neziskový sektor je součástí sociální sítě</i>		
	<i>Mezi státem a občany</i>		
	Osmá světová velmoc		30
	<i>Zdroje příjmů neziskového sektoru</i>		
	<i>O financování organizací a sítí</i>		
	Podobné, ale přesto rozdílné podmínky		36
	<i>Nadační právo v Evropě</i>		
	<i>Neziskový sektor na první, druhé a třetí cestě</i>		
	Stručně o jednotlivých zemích		41
	Faktory změn – základ občanského dialogu?		51

3	Komunikace s orgány EU:	
	NEZISKOVÝ SEKTOR A POLITIKA EVROPSKÉ UNIE	54
	Neziskový sektor a environmentální politika EU	55
	Ochrana spotřebitele	56
	Evropské nevládní organizace na pomoc lidem v rozvojových zemích	56
	Neziskový sektor a vývoj sociální politiky EU	57
	Partnerství Evropské komise s nevládními organizacemi	60
	Neziskový sektor a Evropský parlament	63
	Organizovaná občanská společnost a občanský dialog	63
	Nevládní neziskový sektor akceleruje	66
4	Spolupráce:	
	EVROPSKÉ ASOCIACE A SÍTĚ NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ	68
	Národní asociace a sítě	68
	<i>Skotská rada pro dobrovolnické organizace</i>	
	Evropa v sítích	69
	<i>Evropská síť sociálních akcí</i>	
	<i>Platforma evropských nevládních organizací sociálního zaměření</i>	
	<i>TRIALOG – proti hladu a bídě ve světě</i>	
	<i>Evropské centrum nadací</i>	
	Příklady dalších asociací a sítí	77
	Dveře jsou již dokořán! Patříte někam?	83
	Politický význam asociací a sítí	87
	<i>Hranice Evropy jsme již překročili</i>	
5	Aktivity a přínosy:	
	NEVLÁDNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE A STRUKTURÁLNÍ POLITIKA EU	90
	<i>Krátké představení skotského neziskového sektoru</i>	

Princip partnerství	92
<i>O partnerství v programech EU</i>	
<i>Evropský zemědělský konvent</i>	
Sociální ekonomika a společenské začlenění	97
<i>Nevládní neziskové organizace a rozvoj ekonomiky</i>	
<i>Sociální ekonomika - příspěvek neziskového sektoru ke zvyšování zaměstnanosti</i>	
Účast občanů a neziskových organizací ve veřejné politice a rozhodovacích procesech	105
<i>Účast občanů na dění v komunitách</i>	
<i>Lidé mohou a mají ovlivňovat bezprostřední podmínky svého života</i>	
<i>Postup Finska ke členství – období před referendem</i>	
<i>Neziskovky bijí na poplach: britská libra a demokracie jsou v ohrožení?</i>	
<i>The Scottish Compact (Skotská úmluva)</i>	
6 České perspektivy:	
ČESKÝ NEZISKOVÝ SEKTOR V PŘEDVSTUPNÍM OBDOBÍ	117
Vývoj českého neziskového sektoru v posledních letech	117
Jaký je celkový současný stav v sektoru?	119
Neziskové organizace v předvstupním období	120
<i>Nové informační zdroje</i>	
<i>Předvstupní zkušenosti z Polska</i>	
Co potřebuje český neziskový sektor?	124
Změny uvnitř sektoru a v jednotlivých organizacích	127
Český neziskový sektor a Evropská unie: prospěch, ztráty, podobnost, rozdílnost?	131
Příloha:	
INFORMAČNÍ ZDROJE A ODKAZY	134

Předmluva

Jsem velmi rád, že mohu přispět několika poznámkami na úvod k publikaci, která přináší důležité informace o neziskovém sektoru v Evropské unii.

Za poslední dvě desetiletí – po celé Evropě – se partnerství mezi Evropskou komisí a nevládními organizacemi rozvinulo na všech frontách. Tato intenzifikace se dotkla řady otázek od dialogu o politikách a naplnění politik až po řízení projektů a programů, a to jak v Evropské unii, tak i v jednotlivých zemích.

Při uznání rostoucí důležitosti neziskového sektoru rozvíjí Evropská komise vzájemné vztahy na základě pěti hlavních úvah:

- **Význam posilování participativní demokracii:** Evropská unie je založena na principech svobody, demokracie, respektování lidských práv a základních svobod a na právním státě – na principech společných členským státům. Právo občanů vytvářet sdružení za účelem sledování společného cíle představuje v demokracii základní svobodu. Patřit k nějakému sdružení poskytuje příležitost pro občany, aby se aktivně účastnili novým způsobem, kromě angažovanosti v politických stranách či odborech. Neziskové organizace jsou stále více uznávány za to, že poskytují cennou podporu demokratickému systému vlády.
- **Zastupování názoru specifických skupin občanů:** Role nevládních organizací spočívá v zastupování názoru specifických skupin občanů (jako například zdravotně postižení lidé nebo etnické menšiny) či ve specifických otázkách (jako například životní prostředí) před Evropskými institucemi. Řada nevládních organizací má zejména schopnost dostat se k těm nejchudším a nejvíce postiženým a poskytnout hlas těm, kteří nejsou dostatečně slyšeni prostřednictvím jiných kanálů.
- **Příspěvek k vytváření politik:** Nevládní organizace mohou přispět do diskusí o politikách. Přes své napojení na místní, regionální, národní a evropské úrovni mohou nevládní organizace poskytovat odborné vstupy pro tvorbu politik Evropské unie. Současně to také přispívá k propagaci evropské integrace praktickým způsobem a často na úrovni každodenního života občanů. Tak mají nevládní organizace možnost **přispět k evropské integraci**.
- **Řízení projektů:** Příspěvek nevládních organizací k řízení, monitorování a hodnocení projektů financovaných Evropskou unií je zvlášť důležitý pro řešení sociál-

ního vyloučení a diskriminace, ochrany životního prostředí, poskytnutí humanitární pomoci. Odbornost a oddanost pracovníků nevládních organizací a jejich ochota pracovat za obtížných provozních podmínek znamená, že nevládní organizace jsou životně důležitými partnery pro Evropskou komisi.

Seznámení se s neziskovým sektorem v Evropské unie je prvním krokem směrem k vytvoření evropských sdružení a skupin, posílení spolupráce mezi Evropskou komisí a neziskovými organizacemi a získání znalostí o možnostech financování.

Od zahájení prvních projektů Phare v roce 1993 byly na podporu neziskového sektoru v České republice financovány stovky projektů. V současné době je z programu Phare financováno asi 200 projektů, což představuje více než sedm miliard eur. Budování kapacit bylo důležitou složkou všech grantových schémat programu Phare z nedávné doby. Přestože bude vždy existovat víc návrhů než dostupných financí, při propojení lidských zdrojů a sdílení zkušeností je větší naděje na úspěch v dosahování cílů a v přenosu know-how mezi organizacemi a mezi regiony.

Po vstupu do Evropské unie bude mít občanská společnost přístup ke Strukturálním fondům. Nevládní organizace udělají nejlépe, když se připraví na využití těchto fondů tím, že způsob vedení jejich účetnictví, průhlednost a cíle budou v souladu se standardy Evropské unie.

Největší výzva, která nyní stojí před neziskovým sektorem v České republice, je dlouhodobá finanční udržitelnost. Přestože přístup k fondům EU posílí český neziskový sektor, nevládní organizace musí v zájmu silnějšího a trvale udržitelného neziskového sektoru nadále hledat novátorská řešení pro získávání financí, zřizování fondů, posilování partnerství, prohlubování důvěry a povzbuzování širší účasti českých občanů.

Je potřeba rozvinout spolupráci na všech úrovních, aby si občané uvědomili, že mohou sehrát klíčovou roli při rozvoji svých vlastních komunit jako jednotlivci i prostřednictvím filantropie obchodních společností, pro které pracují. Filantropie jde ruku v ruce s rozvojem komunity a posílením jedince. Aktivní a tvůrčí neziskový sektor odráží sílu otevřeného a demokratického státu, který respektuje právní stát, důležitost lidských práv a ochranu menšin.

Neziskový sektor v České republice udělal za poměrně velmi krátkou dobu velký pokrok – a nyní se chystá využít všech příležitostí, které přinese členství v EU.

Ramiro Cibrián
vedoucí Delegace Evropské komise
v České republice

Předmluva autora a vydavatele

První pokus o souhrnný pohled na některou problematiku je vždycky rizikovým podnikem.

Prál bych si, aby čtenáři v knize nacházeli inspiraci pro vlastní činnost a aby přijali skrytou výzvu k diskusi tam, kde mají odlišné názory a zkušenosti. Snažil jsem se dát do textu co nejvíc – většinou skrytých, kontextuálních – námětů pro praktické kroky neziskových organizací a někdy i politických subjektů či úřadů. Jakmile jsem během jedenapůlleté přípravy knihy uslyšel v našem neziskovém sektoru o některém problému, hledal jsem podobné problémy a jejich vyřešení jinde ve světě a zařadil je, i bez dalších komentářů, do textu.

Vnímavý čtenář rovněž postřehne, že publikace je současně skrytou či preventivní polemikou vůči

- těm, kteří zpochybňují význam neziskového sektoru a občanské společnosti,
- těm, kteří si pod neziskovým sektorem představují jen skupiny politických a ekologických odbojníků,
- těm, kteří nechápou hospodářský význam neziskového sektoru pro rozvoj komunit a celých zemí,
- těm, kteří pod různými záminkami brojí proti myšlence účelového sdružování nestátních neziskových organizací,
- těm, kteří pochybují o potřebnosti členství ČR v EU.

Knížka má jistě nedostatky; i autor o mnohých ví. Ale možná je důležitější soustředit se na její přínosy a ty využít, než zdůrazňovat, co by bývalo mohlo být napsáno jinak...

Publikace má ukázat nejednotnost a rozmanitost neziskového sektoru v prostoru EU, ale také podobnosti a v případě nadnárodních asociací a sítí i jednotu. Jednota však nikdy nebude úplná a v otevřené společnosti to ani není možné. Navíc, vstoupíme-li do EU, nebude to pravděpodobně ta unie, kterou známe doposud a o které mluví tato publikace. Bude to unie ne 15, ale 25 států s velmi rozdílnou hospodářskou úrovní, s rozdílnou kulturou, historií a pochopitelně i silou a rozvinutostí neziskové sféry.

Ve prospěch čtenáře jsem musel řešit nejednu otázku. Ta hlavní byla: Jak téma celkově podat? Do jaké míry použít „referátový“, faktografický styl se systematickým po-

pisem věcí, a do jaké míry styl čtivější, více „beletristický“, s příklady a komentáři, tedy sice pestřejší, který však bude výběrovou mozaikou dílčích témat a příkladů.

Výsledek vidíte. Připomínky k textu a náměty pro druhý díl publikace upřímně vítám - sdělte je prosím na adresu omega@tima-liberec.cz.

Druhý díl, volné pokračování publikace, už doufám bude dílem malého autorského týmu. Vyjde již na jaře! Mohl by se zaměřit především na otázky partnerství, sociální ekonomiky, společenského začlenění, účasti občanů na veřejných záležitostech. Mohl by přinést informace o finančních zdrojích pro neziskové organizace v kontextu EU, náměty na přípravu k využití strukturálních fondů, kontakty na zahraniční neziskové organizace, jejich asociace a sítě, poradenská a informační střediska, a to včetně nových členských zemí.

Autor děkuje všem, jejichž publikace a další poznatky využil. Kromě autorů uvedených v příloze jsou to zejména Allison Gilchrist, Gabriel Chanan, Nick Wates a Bohuslav Blažek. Užitečné podněty ke knize mi poskytli Zuzana Drhová (Zelený kruh), Vladimír Sodomka (Europeum), David Stulík (NROS) a Petr Pelcl (CpKP). Zvláštní dík za redakční práci patří Michaele Hetfleišové.

Jako autor i jako zástupce vydavatele děkuji za finanční podporu Nadaci rozvoje občanské společnosti (program PHARE) a Velvyslanectví Nizozemského království. Je však dobré dodat, že obsah plně odráží poznatky a názory autora a v žádném případě nebyl předmětem vyjednávání o souhlasu ze strany dárců.

Jistě to nebudete považovat za dětinskost, když vydavatelé dovolili, aby vám průvodce Průvodcem dělal Omegáček. On si to prostě nedal vymluvit.

Oldřich Čepelka
autor a zástupce vydavatele

Únor 2003

Poslání

Neziskový sektor a jeho místo ve společnosti

Začněme vašimi sousedy a známými (a možná vámi samými): Otec chodí v sobotu na schůze zahrádkářů, syn hraje ve středu a v neděli s oddílem kopanou. Dcera začala jezdit se skupinou mladých ochránců přírody a někde v lese vyhledávají a stěhují ohrožené mravence. Švagr je ve Lhotě u hasičů, baví ho to a co tam taky kromě hospody dělat jiného? Matka není v žádném spolku, kdysi byla členkou Červeného kříže, ale minulou neděli pomáhala jako pořadatelka divadelního představení pro děti. Sestřenice prodělala náročnou léčbu rakoviny a stala se členkou sdružení Arcus, v němž si stejně postižené ženy radí a pomáhají. Když to shrneme – ti všichni jsou součástí neziskového sektoru.

Kdo jsou nevládní neziskové organizace?

Formálně vzato, jsou to **občanská sdružení, nadace, nadační fondy, zařízení církví a obecně prospěšné společnosti**, které vyvíjejí činnost buď ve prospěch svých členů (zájmové činnosti), anebo ve prospěch veřejnosti (a to i tehdy, když vzbuzují reakci svých odpůrců). Jsou tedy přirozenou součástí společnosti založené na svobodě a solidaritě občanů. Na občanské společnosti.

Jejich legitimita není podpořena volbami, jak je tomu u zastupitelských sborů. Má základ přímo v lidech, kteří si přejí svobodně spolupracovat. Jejich právo sdružovat se je základním občanským právem a v demokratické společnosti není nikdy zpochybněno.

Jsou to organizace, které vyplňují prostor mezi trhem, státem a rodinou.

Co neziskové organizace dělají?

- Poskytují služby, které stát dělat neumí nebo nechce, většinou levně a pružně. Zejména poskytují neformální pomoc a solidaritu lidem v nouzi, ale také sociální či zdravotní péči o lidi, kteří ji potřebují.
- Umožňují lidem, aby přirozeně a legitimním způsobem uspokojovali své zájmy a záliby. Ve sportovních a kulturních spolcích zrovna tak jako v politických uskupeních.

- Usnadňují svobodný projev jednotlivců a skupin. Umožňují, aby občané mohli veřejně formulovat své představy a potřeby nestranickým způsobem. Přispívají tak k debatám občanů, novinářů a politiků nad tématy veřejného zájmu.
- Kontrolují veřejné dění a tím spoluvytvářejí „místní ohniska demokracie“. Bouří se, když třeba státní úřad nebo obec dělají něco, co se lidem nelíbí.
- Uchovávají a rozvíjejí názorovou a věcnou rozmanitost společnosti a společenského života.
- Pomáhají společnosti, aby se integrovala. Aby fungovala jako celek, i s tělesně postiženými a s Romy a s bezdomovci.
- Obohacují život místních společenství v obcích a ve městech. Kde by byl život v průměrné vesnici bez sboru dobrovolných hasičů, spolku rybářů, nebo fotbalového klubu? Kdo dělá ty tisíce kulturních, sportovních a společenských akcí ve městech a vesnicích?

Neziskové organizace tak zvětšují bohatství společnosti. Toto bohatství je mnohem víc než jen „hrubým domácím produktem“. Nespočívá jen v hmotných statcích (majetku) a finančních prostředcích, ale také – a vlastně především – na myšlenkách, reálných vztazích mezi lidmi, na komunikačních a sociálních dovednostech, na zvycích a na jednání, které vychází z hodnot solidarity, tolerance, spoluodpovědnosti, dobrého sousedství.

Jsou to neziskové organizace, které pomáhají zajišťovat základní poslání každé demokracie: právo lidí kdykoli mluvit do veřejných záležitostí a v mezích zákonnosti, která vychází z občanských svobod, je také ovlivňovat.

Neziskové organizace vlastně pomáhají, aby lidé byli dobrými občany a dobrými sousedy. A to není málo...

Úplně normální občanská společnost

Občanská společnost není jednoznačný pojem. Na jedné straně se jí míní partnerství neziskového, státního a soukromého podnikatelského sektoru (např. dle závěrů mezinárodní konference v Bangalore 1999). Na druhém konci spektra je velmi úzké chápání: jsou to prý jen občané, kteří se vymkli mechanismům zastupitelské demokracie a své zájmy a názory chtějí uplatňovat mimo systém politických stran, které jsou jedinými legitimními zástupci občanů v uplatňování veřejných zájmů.

Za součást občanské společnosti by se však měli považovat sami občané (v ideálním případě se čtyřmi S – svobodní, samostatní, občansky sebevědomí a solidární) a z jejich iniciativy utvářené struktury. To jsou především nestátní neziskové organizace, různé zájmové skupiny a spolky včetně úředně neregistrovaných iniciativ¹. A samozřejmě i politické strany, protože ty jsou jen zvláštním případem neziskové organizace a historickým produktem občanské společnosti. Stačí nahlédnout do dějin Anglie, USA nebo Francie. Součástí občanské společnosti jsou dokonce i ty strany, které občanskou společnost neuznávají nebo nechťejí.

Občanská společnost je prostě společnost odpovědných, samostatných a solidárních občanů, sebevědomých a iniciativních, kteří se volně sdružují při sledování svých osobních anebo veřejných zájmů. Opakem je společnost nesvobodných, izolovaných či lhostejných lidí, kteří žijí ve svých obrněných domácnostech a tolerují maličká, všední zla, na nichž je založena moc totalitního státu, produkujícího zla velická. Jistý sociolog pravil, že nepodporovat rozvoj občanské společnosti znamená ponechávat prostor pro stát s vysokým stupněm totality a manipulace.

Ve společnosti založené na dodržování základních svobod a práv občanů se přirozeně vytvářejí politické strany stejně jako občanská sdružení, spolky a kluby a celá ta síť vzájemných vazeb mezi občany, sousedy, přívrženci myšlenek, tedy síť různých zájmových skupin. Tato „občanská síť“ dokáže pohotově a neformálně pomoci, když je někdo v nebezpečí, umí uspořádat sbírku v něčí prospěch, ohlídat obecní majetek před vandaly a zloději, prosadit pozitivní normy chování, zabránit podvodům. Příklady takových zdařilých aktivit by se našly po světě tisíce.

Občanská společnost se tudíž neprojevuje jen peticemi nebo demonstracemi, ale především každodenní dobrovolnou aktivitou lidí. Aktivitou, která uspokojuje jejich vlastní zájmy, často ovšem i aktivitou ve prospěch někoho jiného – především těch, kteří z nějakého důvodu potřebují pomoc. Nejnápadnější na občanské společnosti je právě chuť či odvaha lidí přijmout odpovědnost za věci veřejné.

Možná to někoho překvapí, ale pojem občanské společnosti fakticky odpovídá ideovému zaměření všech demokratických politických stran. Liberální politické strany usilují o vytvoření prostoru pro realizaci individuálních svobod a potřeb. K základním svobodám řadí svobodu občanů sdružovat se a být iniciativní v cestě za naplněním vlastních, individuálních hodnot a cílů. Konzervativní strany zdůrazňují ve společnosti stabilizující hodnoty, z nichž k nejvýznamnějším patří instituce jako rodina, církev nebo komunita. Jistě není náhodné, že britské konzervativní myšlení vzniklo v prostředí

¹ To zdaleka nejsou jen mediálně viditelné mimostranické politické proudy. Naopak, je to třeba obyčejná parta mladých lidí, kteří se pustí do záchrany ohroženého mraveniště nebo vyčistí studánku. Nebo pár vesnických strejců, kteří se u kulečnicku domluví, že uspořádají setkání rodáků. Teprve dodatečně a ještě ne vždy vytvářejí tyto iniciativy formální organizaci potřebnou pro uskutečnění záměru.

tamní stabilní občanské společnosti, která svým pletivem vztahů v komunitách, přirozenou sociální kontrolou a dalšími mechanismy ideálně přispívá ke stabilizaci kulturních hodnot společnosti. A konečně sociálně demokratické strany budují svoji ideologii již tradičně na myšlence solidarity mezi občany, na hodnotě vzájemně propojené sounáležitosti všude tam, kde síly jedince nestačí. V ideologické rovině tak má občanská společnost a její zorganizovaná část fakticky obháje právě v politických stranách.

Neziskový sektor a ti ostatní...

Neziskový sektor v tom smyslu, jak zde tento pojem používáme, je ta část občanské společnosti, kterou tvoří úředně registrované neziskové organizace určitého typu – totiž nadace, nadační fondy, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a zařízení církví. A aby se zdůraznil soukromý, občanský charakter těchto organizací, přidává se ještě další pojmenování: nestátní anebo nevládní neziskový sektor.

V širším smyslu by se do neziskového sektoru daly počítat (ale my to zde neuděláme) také odborové a profesní organizace, podnikatelské svazy, bytová družstva, samotné církve, politické strany, vysoké školy, dokonce i rozpočtové a příspěvkové organizace (to je většina veřejně prospěšných zařízení v majetku obcí jako muzea či divadla). Od „pravých“ neziskových organizací je odlišují speciální zákonné úpravy jejich působnosti.

Samo označení neziskový sektor se mnoha lidem nelíbí. Navrhují občanský sektor, třetí sektor, veřejně prospěšný sektor. Neziskový tu samozřejmě neznamená, že by členové organizace nic nezískávali. Z členských příspěvků, z darů a grantů na jejich aktivity či z prodeje služeb, které poskytují, mohou mít odměny a také vynaložené náklady jim bývají hrazeny. Celá jejich organizace může mít tržby (např. právě za poskytování péče) a může mít mnohamiliónový majetek (nadace). Neziskové jsou v tom smyslu, že to, co zůstane po všech platbách a úhradách, si nerozdělí mezi sebe, jak to udělají akcionáři či majitelé firem, ale použijí opět v souladu s cíli organizace na pokračování činnosti. Anebo peníze předají tomu, kdo je potřebuje (výtěžek veřejných sbírek). Neziskové organizace neslouží primárně ziskovým cílům. Účelem jejich existence není mít zisk, ale uskutečnit zájmovou nebo veřejně prospěšnou akci či aktivitu. Postupně se pro to vžilo označení „neziskový“.

U nás jsme si zvykli hovořit a psát o „nestátním“ neziskovém sektoru, zatímco v západních demokraciích je běžný výraz „nevládní“. Souvisí to s rozlišováním veřej-

ného a soukromého. „Vláda“ (u nás bychom řekli „veřejná správa“) působí na místní, regionální i celostátní úrovni a svým výkonem naplňuje veřejnou politiku, veřejné zájmy, kdežto soukromé, nevládní organizace (komerční i „neziskové“) jsou výrazem soukromých zájmů, zájmů jednotlivých občanů a jejich skupin. V dalším textu chápeme „nestátní“ a „nevládní“ jako synonyma.

Dalším lidem se nelíbí slovo sektor, protože to připomíná ekonomiku. Neziskový sektor je skutečně součástí ekonomiky (o tom dále), i když mnohem slabším, než je ekonomika státu nebo ekonomika soukromých podnikatelských subjektů. Ale smířme se s „ekonomickým“ označením, budeme-li chápat, že tam o tradičně chápanou ekonomiku jde „až v druhé řadě“.

Často se hovoří o tom, že neziskový či občanský sektor je třetím sektorem ve společnosti, vedle státního sektoru a soukromopodnikatelského sektoru. Že přirozeně vyvažuje a doplňuje oba zbývající. Že je podstatnou součástí fungující společnosti.

Ani jeden sektor v ní nesmí chybět: kdyby zcela chyběl svobodný soukromý podnikatelský sektor, byla by tu neefektivní, státem centrálně řízená ekonomika. Kdyby chyběl sektor veřejné správy, zavládl by prostě chaos, anarchie. A kdyby chyběl občanský či neziskový sektor, byl by tady zřejmě totalitní režim, prostředí občanské nesvobody.

Občanské společnosti se nemusíme bát – nestojíme (a nestojíte) mimo ni, jsme její součástí. Ani neziskový sektor není samostatná budova, ze které by se „na nás ostatní“ jen šířily různé názory, tlaky a akce. Lidé, když v životě sledují své vlastní a někdy současně i veřejné zájmy, si prostě vytvářejí potřebné organizace. Někde vznikl fotbalový klub. Jinde spolek ochránců mraveniště. A tady stacionář pro mentálně postižené.

Na Vysočině kdysi založili sdružení proti výstavbě zábavního parku. Jiní občané založili sdružení na podporu výstavby téhož zábavního parku. Je snad kvůli tomu ohrožena demokracie nebo životní úroveň? Nikoliv. Právě naopak. Každá akce občanů, která není v rozporu s ústavou, je potvrzením a posílením demokracie. Posílením otevřené společnosti, v níž se můžete nejen svobodně sdružovat, ale také podnikat, cestovat, být prospěšný, prosadit se na veřejnosti a uplatňovat všechny ostatní zájmy, jak vám je život nabízí.

Nevládní neziskový sektor je v EU vítaným partnerem

Přítom vznik demokratických institucí a tržní ekonomika nejsou jediné dvě hodnoty, které umožňují vznik otevřené společnosti, tj. společnosti demokraticky fungující, se

snadným pohybem osob ve fyzickém i společenském prostoru. Úspěšná transformace, kterou po roce 1989 prochází řada evropských zemí, předpokládá navíc právě rozvoj občanské společnosti. Německý sociolog Ralf Dahrendorf na to upozornil již v roce 1990 a finančník maďarského původu G. Soros dlouhodobě podporuje rozvoj občanské společnosti v nových demokraciích pomocí celosvětové sítě nadací, vzdělávacích a výzkumných institucí.

A jaké je postavení nevládních neziskových organizací v Evropské unii? Vedoucí Delegace Evropské komise v ČR Ramiro Cibrián o tom hovořil v projevu předneseném 19. června 2001 v Praze:

„Vývoj jak v Evropské unii, tak v kandidátských státech ukazuje na potřebu posunout témata, jimiž se nevládní organizace zabývají, do centra zájmu evropských institucí a zapojit je již do příprav jednotlivých evropských politik a programů. Partnerská role nevládního sektoru v těchto procesech bude nadále velmi vítaná a v mnoha případech i posilovaná...“

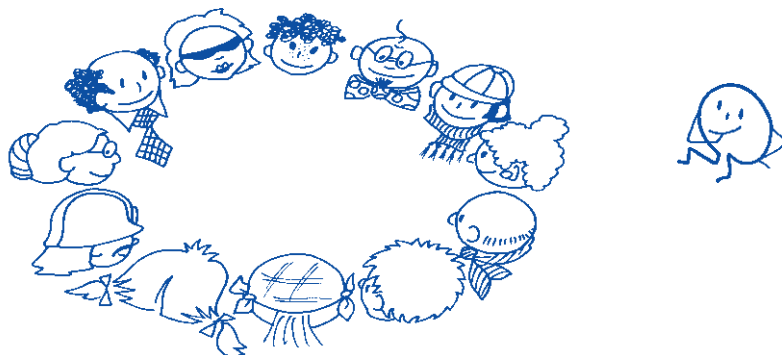
Nevládní neziskové organizace by se měly stát jedním z aktivních činitelů při tvorbě programů Phare a při definování jednotlivých sektorových politik. Nevládní organizace by měly být zapojeny do všech fází přípravy na evropské fondy: do programování, implementace i monitorování.

Tato nová role či důraz na zodpovědnou a významnější roli nevládního sektoru bude zcela nepochybně vyžadovat mnohem aktivnější a podnikavější přístup. Bude také nezbytné, aby se jednotlivé neziskové organizace učily vystupovat jednotně v případech, kdy půjde o jejich společný zájem...

Aby se neziskový sektor stal neopomenutelným partnerem vládě, státním a samosprávným orgánům a také evropským institucím, musí si být jist svou identitou a mít velmi dobře vydebatovány své cíle. Jen v případě, že bude vědět přesně, co chce, bude plnoprávným a úspěšným partnerem...“

Jak souvisí občanská společnost s Evropskou unií? Unie není jen jakýmsi propojením legislativy a všelijakých úřadů a institucí, zdrojem finančního přilepšení nebo jen společným ekonomickým prostorem – i když se to tak v každodenní politice jeví a historicky to tak i vznikalo. **Evropská unie je také propojením hodnot občanské společnosti, která je základem západní – to znamená evropské a severoamerické – civilizace.** Snad poprvé ve světových dějinách, i když klopotně, se vytváří světová velmoc, která nevzniká válečnými výboji, nýbrž vyjednáváním a dobrovolným sdru-

žováním států. Vzniká prostor, kde vše nebude vždy po vašem, ale kde se dá žít v potřebné jistotě a snad i prosperitě. A v míru. Není to dobrá zpráva?

Shody a rozdíly

Postavení a vývoj neziskového sektoru v Evropě

Je vůbec možné souhrnně popsat neziskový sektor v Evropské unii?

Neziskový sektor je obrovsky rozmanitý, tak jak to odpovídá rozmanitosti lidských zájmů a potřeb a v Evropě nadto geograficky a kulturně silně rozdílným oblastem. Nikdy nemůže být „regulován“ či „sjednocován“ tak jako třeba společný trh zboží, služeb nebo práce. Už také proto ne, že podstata fungování neziskových organizací tkví v základních lidských právech – na svobodu názorů, náboženského přesvědčení, shromažďování a spolčování občanů.

To se odráží ve faktu, že na rozdíl od společného trhu, společné zahraniční a bezpečnostní politiky a spolupráce v oblasti soudnictví (tedy tří pilířů Evropské unie) zůstává právní úprava činnosti neziskových organizací plně na pravomoci členských zemí Unie. Existuje ovšem výrazná podobnost v jejich právním postavení, v daňových a dalších ohledech.

Také právní a historický základ, na němž vyrůstá neziskový sektor v jednotlivých zemích, se liší: V Británii je tradice silného a celostátně působícího neziskového (dobrovolnického) sektoru, založeného na pevném přesvědčení o tom, jak by se měla sociální politika rozvíjet a podporovat. V Itálii nebo ve Španělsku funguje neziskový sektor hlavně na regionální a místní úrovni a národní asociace neziskových organizací jsou výjimkou. V některých zemích se aktivity neziskových organizací směrem k vládním orgánům, médiím a širší veřejnosti teprve rozvíjejí, zatímco jinde (např. v Německu či Nizozemsku) jsou tradiční a trvalou součástí veřejné politiky.

V zemích, jakou je Velká Británie, se považuje za samozřejmé, že **třemi hlavními silami celkového vývoje společnosti je stát, volný trh a občanská společnost**. Jde však o to, jak spolupracují, v jaké jsou rovnováze a jak se vzájemně „hlídají“ a doplňují. V Německu, Rakousku nebo Francii mají v rozvoji komunit, jakož i ve financování neziskových činností, hlavní vliv vlády a veřejná správa vůbec, kdežto v Británii či Švédsku to jsou nejčastěji partnerství podnikatelů, občanských organizací a veřejné správy. Stát v podstatě pomáhá toto partnerství organizovat a poskytuje finanční prostředky.

Chceme-li v uvedených rozdílech hledat podobnosti, jsou nejspíš, ale nejenom v celkové síle a délce tradice neziskových organizací. Skandinávské a anglosaské země se liší od zemí jižní Evropy. V těch prvních je delší tradice necírkevní dobročinnosti a tedy i neziskového sektoru a většinou nízký vliv veřejné správy, v těch druhých naopak. Ale zdaleka to neplatí ve všech ohledech, stačí se podívat na Francii, která je tradičně centralistická, a přesto je místní neziskový sektor silně vyvinutý, nebo na Švédsko, kde většinu služeb donedávna poskytoval stát, či na Rakousko, kde při silné spolkové tradici jsou nejsilnějším finančním zdrojem veřejné rozpočty.

Ostatně není to tak dávno, co se některé členské země Evropské unie z jihu Evropy – Řecko, Španělsko, Portugalsko – samy vymanily z totalitního režimu. Například Portugalsko svrhlo fašistický Salazarův režim památnou Karafiátovou revolucí v roce 1974. Po 12 letech se již země stala členem Unie. Přitom její ekonomická síla a životní úroveň patřily v Evropě k nejnižším. Jednu, zato důležitou výhodu ve srovnání s námi tyto země měly – nemusely obnovovat tržní hospodářství.

Z hlediska vztahů mezi vládami a neziskovým sektorem – zejména v segmentu sociální a zdravotní péče – lze státy EU rozdělit do čtyř skupin (Francie se zdá být kombinací různých modelů):

Německo, Rakousko, Belgie a Holandsko: Neziskový sektor se skládá z velkých a široce známých organizací. Jejich činnost má často silné náboženské nebo politické zázemí. Mají většinou profesionální aparát, na práci dobrovolníků jsou závislé v různé míře. Díky decentralizaci a slabší úloze státu v poskytování péče jsou v oblasti sociální pomoci hlavními subjekty. Jsou financovány státem a z rozpočtů sociálního pojištění.

Velká Británie a Irsko: V těchto zemích je dlouhá tradice dobrovolnické práce. Neziskový sektor je vysoce profesionální a řízený kvalifikovanými experty. Ve Velké Británii, která je považována za sociální stát, dostává mnoho organizací příspěvek z vládních fondů na základě veřejné soutěže, nikoliv obligátně. Velká část tohoto sektoru se však financuje sama. Organizace bývají členy všeoborových asociací i místních koalic a často jsou volně propojeny prostřednictvím organizací, které v místě vykonávají úlohu koordinátora a sponzora (například civic trusts).

Švédsko, Finsko a Dánsko: Ve Skandinávii jsou sociální státy, které samy organizují vzdělání, sociální a zdravotní péči na principu rovnosti a všeobecnosti. Nevládní organizace zde fungují jen jako doplněk státní péče a na podporu občanských práv. Pod vlivem ekonomického tlaku a reformem systému sociální péče však tamní vlády začínají s nevládním sektorem stále více spolupracovat. Díky tomu mají dnes tyto organiza-

ce již poměrně značný politický vliv. Organizace mají zpravidla „lehkou“ strukturu, jsou spíše členy oborových organizací než celostátní zastřešující organizace.

Itálie, Španělsko, Portugalsko a Řecko: Nevládní neziskové organizace zde procházejí rozsáhlou transformací, která znamená především sekularizaci (charitu zde donedávna zajišťovala téměř výhradně církev). Typické je silné družstevní hnutí, často spojené s odbory. V zemích působí množství rozmanitých organizací a je těžké určit celkové trendy. Hlavním katalyzátorem dalšího rozvoje neziskového sektoru je však zřejmě vliv strukturální a regionální politiky Evropské unie, která přináší nové cíle a nové finanční zdroje (to ostatně platí i pro Irsko).

Nevládní organizace se postupně stále více soustřeďují na základní lidská a občanská práva, rovnost šancí v zaměstnání a vzdělání a na společenské znovuzačlenění osob postižených sociálně, duševně nebo tělesně. Současně dochází k růstu spolupráce mezi samotnými organizacemi, které vytvářejí krátkodobé i dlouhodobé svazky (v podobě asociací a sítí), aby lépe dosahovaly své cíle, maximalizovaly svůj vliv na veřejnou politiku, posilovaly své postavení a prosazovaly legislativní, daňové a další změny. Právě **spolupráce na horizontální, partnerské úrovni je pro neziskový svět typická**. V posledních deseti letech to je také nejnápadnější změna, ke které tam dochází.

Neziskový? Občanský? Dobrovolnický? Komunitní?

Psát o neziskovém sektoru v evropských zemích není obtížné jen kvůli rozdílům jazykovým, historickým či politickým. V řadě zemí o něm neexistují téměř žádné informační prameny a přitom to neznamená, že by tam byl neziskový sektor neaktivní nebo nevýznamný. Navíc chybí z dřívějších let tradice srovnávacích studií, ať už odborných či publicistických².

Stejně jako legislativa není sjednocena ani terminologie neziskového sektoru. Co vše si představit pod nevládním neziskovým sektorem? Mohou to být jednak neziskové organizace založené občany (nikoliv státem nebo městy), jednak skupiny a iniciativy občanů, které nemají právní povahu organizací – např. neformální skupiny sousedů, kteří se sdružili kvůli společné každoroční oslavě nebo kvůli nové vodovodní přípojce. O těchto právně neorganizovaných skupinách téměř nebudeme hovořit, ačkoliv právě ty jsou jedním z hlavních pilířů společenské stability v obcích i v celé společnosti. Všem dohromady se někdy říká občanský sektor.

² Jedno z mála specializovaných výzkumných a studijních středisek pro neziskový sektor bylo založeno v roce 1999 při Londýnské škole ekonomických a politických věd. Její Středisko pro občanskou společnost se zabývá kromě výuky a výzkumu také publikováním výzkumných zpráv externích autorů. Dosud se však na evropský kontinent výrazně nezaměřilo.

Označením „**neziskový sektor**“ zde rozumíme souhrn nevládních (nestátních, tj. státem či veřejnou správou nezaložených) neziskových organizací. V jednotlivých zemích EU existují odchylky od tohoto pojetí, které nicméně vycházejí již z faktu, že se rozlišuje veřejné a soukromé právo, podle něhož organizace vznikají. Nevládními organizacemi se míní vlastně ty, které nevznikly podle veřejného, nýbrž soukromého práva.

V ČR je statut neziskovosti dán již právním typem organizace. Ve většině evropských zemích (a také mimo Evropu) je však rozhodujícím krokem přezkoumání účelu existence organizace příslušným finančním nebo daňovým úřadem, případně soudem. Jestliže úřad uzná obecnou prospěšnost (dobročinnost) organizace, zařadí ji mezi neziskové s veškerými kladnými dopady na daňové úlevy. Statut neziskové organizace, resp. charity, tak mohou získat třeba společnosti s ručením omezeným. (Toto pojetí je nyní staré již 400 let – první statut dobročinných účelů byl přijat v Anglii v roce 1601.)

Uvnitř neziskového sektoru se v řadě zemí rozlišují velké neziskové (*voluntary*, tj. na dobrovolnictví postavené) organizace a komunitní organizace. Obojí mohou, ale nemusí využívat práci dobrovolníků. Dobrovolnickými se obvykle míní ty, které poskytují služby veřejnosti, jsou založeny na práci dobrovolníků (kteří ovšem mohou být odměňováni) a jsou svou povahou neziskové. Současně to bývají velké charitativní organizace s profesionálním řízením a s pobočkami v různých částech země anebo agentury, které poskytují své veřejně prospěšné služby na neziskovém základě. Příkladem těchto organizací jsou Armáda spásy, Lékaři bez hranic, Občanské poradny nebo katolické Charity.

Komunitní neziskové organizace jsou také činné na základě dobrovolnosti, jsou však vždy orientované na místní problémy a vedeny místními lidmi. Jsou to prostě malé místní neziskové organizace, zejména svépomocné spolky. Ty se obvykle zaměřují na prospěch svých členů (řekli bychom, že to jsou zájmové či vzájemně prospěšné organizace) a na problémy bezprostředního okolí svého domova. Právě vzájemná pomoc (např. osob postižených stejnou nemocí či vadou), společenské akce v obci, zkrášlování lokalit, pomoc při nacházení zaměstnání či mezilidská komunikace jsou typickými předměty jejich aktivit.

Tyto malé organizace s místní působností se někdy považují za základ stabilní občanské společnosti. Neznamena to bohužel, že jsou vždy pevnou zárukou demokracie a občanských svobod a že se nepřizpůsobí (někdy i vstřícně) totalitnímu tlaku, jak se to stalo v předválečném Německu nebo v poválečném Československu.

Jak vznikl občanský sektor

Formální demokracie znamená, že v řadě zemí jsou sice volby, avšak po nich hrají ve veřejných záležitostech aktivní roli jen politici, případně média, nikoliv občané. V Nizozemsku, v zemi se silnou demokratickou tradicí, je politická kultura založena na interakci mezi politickými a občanskými strukturami. Často se vedou dlouhé diskuse mezi občany, politiky a úředníky, ale nakonec vzniká pro všechny přijatelný kompromis. Nikdo se přitom nepozastavuje nad tím, že se občané účastní přímo, že debata nezůstává jen na politicích a novinářích. Jak je to možné?

Působí tak tradiční vztah mezi občany a veřejnou správou, který se vytvářel po staletí vlivem polderů. Polder je kus země získaný z moře (jak víte, velká část nizozemského území vznikla vysoušením moře a stavbou hrází, které zachycují výše položenou mořskou hladinu). Hráze se musely neustále udržovat, obnovovat. Občané museli s místními úřady spolupracovat silně a stále, jinak by se prostě všichni utopili. Občanské postoje ve veřejných záležitostech byly existenční otázkou, otázkou přežití.

V jiných zemích zas můžeme najít základy občanské společnosti a neziskového sektoru ve vztazích mezi panovníkem a nižší šlechtou, později mezi šlechtou, vznikající buržoazií a občany svobodnými, leč námezdními dělníky. V Německu, Rakousku, Švýcarsku, ale také v českých zemích se od poloviny 19. století v obcích rozšířila spolková činnost (kulturní, sportovní, sociální péče) a dodnes je základem tamního neziskového sektoru. Jen ve starých (západních) spolkových zemích Německa funguje dnes kolem 300 tisíc spolků. Zásadní vliv na rozvoj charitativních aktivit ovšem měla církev – tradiční zdroj dobročinnosti.

Neziskový sektor a stát

V rozvinuté společnosti otevřeného typu – což je zejména případ středoevropských a severovýchodních členů EU, ale také například USA – nacházíme velkou „hustotu“ občanských organizací, které plně pokrývají nejen celé území, ale také všechny oblasti zájmu občanů. Jsou důležitým faktorem rozvoje komunit, zvyšují stabilitu společnosti, zaručují vysokou „průhlednost“ a občanskou kontrolu aktivit veřejné správy a stranické politiky. Přesto je však situace v Evropě a v USA velmi rozdílná.

Na evropském kontinentu má stát tradičně, při nejmenším již od počátku 19. století, vůči občanům velmi silnou pozici. Stát je zvyklý vybírat daně a pečovat o lidi, kteří to více nebo méně potřebují. Stát má téměř monopol nebo aspoň velkou úlohu v oblasti

školství, kultury, zdravotnictví a sociální péče (např. o zdravotně postižené či staré občany). V hospodářsky úspěšných zemích Evropy tak postupně vznikl „sociální stát“. Typickým představitelem je Švédsko s vysokými daněmi a s vysokou úrovní péče.

V Německu a Rakousku je neziskový sektor do velké míry závislý na veřejných rozpočtech. Stát je garantem veřejných služeb a dárce, neziskové organizace jsou příjemci těchto peněz a poskytovateli služeb. Jejich postavení je upraveno zákonem o sociální pomoci (v ČR se o něm uvažuje).

Naproti tomu v USA, je něco takového nemyslitelné. Spojené státy se běžně prezentují jako liberálnější a svobodnější svět a to se týká jak ekonomiky a politiky, tak spravedlnosti a péče o občany. Větší důraz na odpovědnost jednotlivce, na to, aby se v první řadě o sebe postaral sám, má nepochybně kořeny v osídlování Ameriky, v živelném zakládání osad, v nutnosti jednotlivců i komunit spoléhat na sebe, a také v tom, že nově vznikající stát se potřeboval jasně odlišit od koloniálních tradic britské administrativy.

Americký stát je „slabý“ v přerozdělování a „silný“ v oblasti práva a fungování různých institucí. Sociální pomoc těm, kdo ji potřebují, nezajišťuje v první řadě stát, nýbrž dobrovolné neziskové organizace – spolky, charitativní a náboženské organizace. V souvislosti s tím probíhají v USA pod názvem Spojená cesta každoroční gigantické dárcovské kampaně, které organizují profesionálové ve spolupráci s politiky, umělci, médii a dalšími veřejnými činiteli. Vybere se hodně přes sto miliard dolarů – v Evropě něco neslýchaného.

Poučení? Snad to, že čím víc toho pro občany zajišťuje stát, tím víc toho od něj občané chtějí. Tím méně jsou samostatní a soběstační. Tím víc se ztrácí vůle udělat něco pro sebe a pro druhé. Tam, kde se stát stará o nezbytné minimum (hlavně o bezpečí občanů a soudnictví), nastupuje rodina, nevládní organizace anebo trh se svými komerčními službami. Je to pochopitelné – **čím slabší je stát, tím silnější jsou zbývající dva sektory**³.

³ To se samozřejmě promítá i do postojů politických stran: Takzvané pravicové politické strany v zemích EU obvykle propagují „malý stát“, který přenáší co nejvíc veřejných služeb na občanskou společnost a jeho organizovanou část, neziskové organizace. Mezi státem a občanem má fungovat co nejvíce svépomocných občanských struktur. Levicovým a pseudopracovním stranám naopak neziskový sektor často překáží buď proto, že nemohou plně prosazovat koncept silného, všeobjímajícího státu, anebo proto, že mají obavu ze ztráty mocenského monopolu zastupitelských orgánů. Snaží se z veřejné politiky odstranit „nestranickou konkurenci“ občanských iniciativ a vlastně jakoukoli vnější kontrolu výkonu své moci (pokusy o překonání vlivu médií a stranické opozice). Demokracie bez občanské společnosti, bez mechanismu přímé demokracie, tedy etatismus, se dnes chápe jako klasické nebezpečí postmoderní společnosti.

Neziskový sektor je součástí sociální sítě

V tradičních stabilizovaných komunitách, jakými jsou obce a malá města v Rakousku, Anglii nebo Švédsku, je **neziskový sektor jádrem života místního společenství**. To on vytváří tu pevnou síť vztahů mezi spoluobčany, základ morálky dobrého susedství a občanství.

Přijedete-li do jihoanglického Lewesu, typického venkovského městečka, a zajdete-li do místní kanceláře pro dobrovolníky, budete možná překvapeni: více než sto neziskových organizací ve městě a nejbližším okolí pracuje ve prospěch lidí, zvířat, domů a přírody.

Dobrovolníci vedou sportovní a zájmové kroužky, pečují o opuštěná zvířata, o veřejnou zeleň, o staré či zdravotně postižené občany. Rodiny či manželé středního věku berou na výlet spoluobčany, kteří nejsou jejich příbuznými, dělají jim u nich doma společnost nebo jim zařizují různé služby, dohlížíjí na to, aby nebyly poškozovány historicky cenné budovy a přírodní zajímavosti, organizují sběr recyklovatelného odpadu, vyučují ve večerních kursech. Dobrovolný recepční působí v azylovém domě, dobrovolná učitelka ve večerní škole pro defektní děti, zahradnice udržuje zahrádky starých lidí a řidič vozí tělesně postižené po úřadech, nákupu a výletech.

Všichni pracují ve svém volném čase, zdarma, pár hodin týdně a jak byste zjistili jednoduchým dotazem, většina chápe, že je to zapotřebí. Je prostě třeba pomoci spoluobčanům a britský stát není všeobjímající matkou...

Jak je podporuje místní radnice? Radní dobře vědí, že bez práce neziskovek by přibýly problémy právě jim. Kromě toho lidé často volí do místní rady ty občany, kteří se osvědčili v konkrétní veřejně prospěšné práci. V Lewesu tak panují typické západoevropské poměry: město je nabitó dobrovolnickými organizacemi, které pečují o všechny možné skupiny obyvatel, záliby, místní problémy. A právě proto mají tak velkou podporu od místní samosprávy, podporu neformální a účinnou.

Skoro by se dalo říci, že opravdickou „sociální sítí“, která stabilizuje společnost a pomáhá jednotlivcům i rodinám, nejsou pověstné produkty státu jako sociální dávky, rekvalifikační kursy nebo jiná státem organizovaná péče, nýbrž působení malých skupin susedů a známých a jejich formálních i neformálních spolků, ať už je tam člověk členem nebo klientem.

Mezi státem a občany

Samozřejmě, něco to „stojí“. Člověk je tak trochu hlídán – druhému prostě není jedno, jestli soused krade nebo jestli pálí na zahradě pneumatiky. Sociologové tomu říkají neformální sociální kontrola. Svobodní občané v tradičních demokraciích si hlídají svůj „životní prostor“ jak sami, tak s pomocí neziskových organizací.

Například aktivita s názvem **Sousedská hlídka** znamená, že se lidé aktivně zajímají o bezpečí sousedova majetku včetně automobilu, příp. též jeho dětí a zemědělských zvířat. Spolupracují přitom s policií a dostávají od ní rady, jak si všimnout podezřelých okolností ve svém okolí. Sousedská výpomoc může zahrnovat i běžné vybírání poštovní schránky v nepřítomnosti sousedů, odklizení sněhu před domem apod. Původní živelně existující zvyk zejména na venkově je policejními orgány mnoha zemí aktivně rozšiřován do měst. Jde vlastně o občanská sdružení organizovaná policií ve prospěch občanů.

Zároveň však, jakmile začne do tradičních komunit přicházet mnoho nových obyvatel, například přistěhovalců z ciziny, nereaguje komunita pouze nevráživostí nebo nepřátelstvím, i když i takové postoje se všude vyskytují. Okamžitě se začnou vytvářet neformální skupiny a dobročinné neziskové organizace, které se snaží nově přichozím pomoci a integrovat (začlenit, zapojit) je do místního společenství. Tisíce našich předlistopadových emigrantů by mohly vyprávět, o co lépe se jim začínalo v zemích dnešní EU, jestliže nezůstali na pospas velkoměstské anonymity a našli kontakty na místní komunity a jejich dobrovolnické organizace.

Spolupráce mezi občany, policií a dalšími státními orgány je také podstatou **hnutí Crimestoppers** (tj. těch, kteří zastavují zločin). Je založeno na myšlence že „i někdo jiný než pachatel má informaci, která může objasnit zločin“. Nabízí anonymitu lidem, kteří poskytnou informaci o zločinu, bezplatnou telefonní linku a odměnu, jestliže informace vede k zatčení (ve Velké Británii až 500 liber). Snaží se tak překonat lhostejnost lidí, jejich strach z odplaty pachatele a nechut' stát se účastníkem vyšetřování, soudního projednávání apod.

Telefonní linku provozuje důvěryhodná nevládní nezisková organizace, která čerpá finanční prostředky především z dobrovolných příspěvků (darů) a získané informace předává vyšetřovatelům policie. Jaký je efekt hnutí? Tvrdí se, že jsou usvědčeni pachatelé průměrně 95 % případů oznámených volajícími. Na začátku roku 2000 zahrnuła statistika z 1098 těchto programů z celého světa 714 tisíc objasněných případů, 42 mil.

dolarů vyplacených odměn, přes miliardu dolarů v hodnotě zachráněného majetku a za 3,3 miliard dolarů zabavených narkotik. To by nebylo možné bez spolupráce s občany prostřednictvím nevládních organizací.

Hnutí je rozšířeno i na středních školách. Jeho smyslem je prosadit mezi studenty vědomí, že zločin už nikdy nebude tolerován. Z evropských zemí zažívá hnutí největší rozkvět ve Velké Británii. Ze zemí střední a východní Evropy jsou první pokusy v polských městech. Hnutí se charakterizuje jako „spolčení slušných lidí“ proti zločinu, korupci a dalším formám kriminality ⁴.

Osmá světová velmoc

Za rok 1995 uskutečnila americká univerzita Johns Hopkins rozsáhlý a dosud nepřekonaný **výzkum ekonomických přínosů neziskového sektoru** ve 22 zemích světa, mezi nimi i v USA a ČR. Zjistila, že neziskový sektor měl hospodářskou váhu (měřenou výdaji), která odpovídala **4,7 % hrubého domácího produktu (HDP) dosaženého těmito zeměmi** ⁵.

To je obrovská hospodářská síla, znatelná v každodenním životě země. Kdyby neziskový sektor z těchto zemí vytvořil samostatný stát, stal by se hospodářsky osmou největší světovou velmocí, před Kanadou, Ruskem či Brazílií. **Zajišťoval téměř 19 milionů placených pracovních míst, což znamenalo 5 % všech pracujících (nepočítaje zemědělství) a 9 % všech pracovníků zaměstnaných ve službách.**

Navíc je nyní **neziskový sektor nejdynamičtěji rostoucím „odvětvím“ národního hospodářství většiny vyspělých zemí.** Již v období 1990 – 1995 stoupla v devíti zkoumaných zemích EU zaměstnanost v neziskovém sektoru o 23 %, zatímco celková zaměstnanost ve všech hospodářských odvětvích vzrostla pouze o 6 %.

Ale nejen to. **Neziskový sektor na sebe váže velké množství dobrovolné práce** – ve zkoumaných zemích se v průměru 28 % obyvatelstva věnovalo dobrovolné práci v neziskových organizacích. Po započtení práce dobrovolníků by se podíl na HDP zvýšil na 5,7 % a zaměstnanost na 7,1 % (13 % ve službách). Při zahrnutí činnosti církví by se počet zaměstnanců zvýšil o další dva miliony.

⁴ Jak užitečné! Ale dovedeme si představit něco podobného u nás, bez pokřiku o návratu předlistopadových občanských výborů, Pomocné strážce Veřejné bezpečnosti či dokonce tajné StB? Jenže instituce podobného určení jsou potřebné i v demokratických režimech. Ostatně masová podpora a účast Američanů nebo Angličanů v občanských výborech a dobrovolnických policejních složkách je produktem dlouhého svobodného vývoje a jedním ze základů společenské stability v těchto zemích. A současně dokladem, že si občané uvědomují svá práva i závazky vůči společnému státu.

⁵ Pro základní srovnání ekonomické síly různých evropských zemí využijeme údaje Eurostatu, statistického úřadu EU. Čin-li průměrný hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele současně EU 100, pak v jednotlivých zemích to je: Lucembursko 188, Irsko 117, Velká Británie, Francie a Německo 103, Španělsko 84, Portugalsko 71 a Řecko 64. Z kandidátských zemí Slovinsko 70, Česko 59, Maďarsko 53, Slovensko 47, Polsko 40 atd. Z ostatních zemí Evropy činí tento index v Norsku 143 a ve Švýcarsku 117. Všimněme si obrovských rozdílů mezi státy EU a obrovského odstupu kandidátských zemí. Pronikavý růst HDP byl dosud jasným efektem vstupu hospodářsky slabé země EU (např. Irsko, Portugalsko).

Mezi skupinami zemí jsou ovšem velké rozdíly. Zatímco v devíti členských státech EU se neziskový sektor včetně dobrovolníků podílel na celkové zaměstnanosti z 10 procent, ve čtyřech zkoumaných zemích bývalého sovětského bloku (ČR, Maďarsko, Slovensko a Rumunsko) to bylo v průměru pouze 2,4 % – podobně jako v Latinské Americe. Největší podíl neziskového sektoru na celkové zaměstnanosti je v Holandsku, Irsku a Belgii (vždy přes 10 %), kdežto ve Finsku 3 %, v České republice 2,8 a na Slovensku 0,9 %.

V zemích EU dominuje oblast sociálních služeb, zdravotní péče a vzdělávání.

Tam pracují tři čtvrtiny zaměstnanců z neziskového sektoru⁶. Naproti tomu v zemích střední Evropy je trojnásobně vyšší zaměstnanost v oblasti kultury, sportu a rekreace; v přepočtu asi třetina plných pracovních úvazků v neziskovém sektoru. To lze přičíst pozůstatku z období komunistického režimu, kdy byly tyto oblasti tradičně podporovány, na rozdíl od nevládních sociálních služeb, ekologie či ochrany občanských práv. Významnější než v zemích EU je také podíl zaměstnanců v profesních a podnikatelských, tzn. rovněž neziskových sdruženích. To je opět z velké části pozůstatek síly a profesionalizace odborových svazů a dalších organizací tehdejší Národní fronty.

Tradiční neziskové segmenty se tak u nás začaly uplatňovat až v posledních třinácti letech. Mají však větší dynamiku vývoje než stejné a nyní již poměrně stabilizované segmenty v západní Evropě. Nejzřetelněji je to vidět na environmentálních (nepřesně nazývaných „ekologických“) organizacích, které v ČR zaujímají podíl 15 % na zaměstnanosti včetně dobrovolníků, kdežto v zemích Unie je to pouze 0,3 až 5 % a třeba v sousedním Maďarsku 2 %.

Z tabulky můžeme vyčíst v každém sloupci vždy alespoň tři základní fakta například (v prvním sloupci):

- v oblasti kultury je v devíti zkoumaných zemích EU zaměstnáno celkem 10 % ze všech zaměstnanců, kteří působí v neziskovém sektoru,
- v samotné ČR je podíl zaměstnanosti v kultuře tradičně vysoký, 22 %, tedy mnohem vyšší než činí průměr zemí EU,
- avšak mezi zeměmi EU jsou velké rozdíly, podíl takto zaměstnaných kolísá od 3 % v Holandsku až po 25 % v Británii a tak nemůžeme říci, že by se situace v ČR právě v tomto hledisku zásadně odlišovala od jednotlivých zemí EU.

⁶ Tento stav se přičítá silnému a nepřerušnému vlivu protestantské a katolické církve v sociálních službách a ve školství. V Německu, Belgii a dalších zemích se v průběhu 19. a 20. století církevně organizovaná dobročinnost spojila s požadavky dělnického a později sociálně demokratického hnutí ke zlepšení sociálních a zdravotních podmínek, což posílilo kapacitu neziskových organizací v těchto oblastech.

Zaměstnanost v neziskovém sektoru (v %)

oblast	kultura	vzdělávání	zdravotní péče	sociální služby	životní prostředí	komunitní rozvoj	ochrana práv	nadace	mezinár. organizace	profesní sdružení	ostatní	Celkem */
průměr 9 zemí EU	10,1	28,3	22,3	26,4	0,8	6,3	2,4	0,2	1,2	2,7	0,3	6,9
nejvíce	24,5 VB	53,7 Ir	42,5 Hol	64,0 Rak	1,3 VB	11,2 Šp	8,7 Fin	0,7 VB	3,8 VB	7,2 Něm	0,3 Šp	12,4 Hol
nejméně	3,4 Hol	8,9 Rak	4,3 VB	4,5 Ir	0,3 Šp	2,4 Fin	0 Hol	0 Fr Fin	0,2 Bel	0,9 Bel	0,3 Fin	4,5 Šp
ČR	22,1	8,5	12,8	12,5	14,7	10,4	4,0	2,2	1,2	11,5	-	2,9

*/ Podíl zaměstnanosti v neziskovém sektoru na celkové zaměstnanosti v zemi

Zatímco nově oživovaný český neziskový sektor se na celkové zaměstnanosti v zemi podílí jen z necelých 3 procent, v zemích EU je to vždy více – od 4,5 % ve Španělsku po 12,4 % v „občansky a neziskově vyspělém“ Holandsku. Všimněme si některých českých zvláštností: z minulosti výjimečný podíl zaměstnanosti v profesních sdruženích (odborných), překvapivě vysoký podíl v segmentu životního prostředí, a proti tomu absolutně nízká rozvinutost neziskového sektoru ve sféře vzdělávání (u nás se neodstátnilo), v sociálních a zdravotních službách.

Kdybychom však do zaměstnanosti započítali i podíl práce dobrovolníků, kteří svou aktivitou práce rovněž věnují čas na vytváření společenských hodnot, činil by celkový vklad práce v českém neziskovém sektoru 5 % a v zemích EU celkem 10 %:

Zaměstnanost v neziskovém sektoru (včetně dobrovolníků)

oblast	kultura	vzdělávání	zdravotní péče	sociální služby	životní prostředí	komunitní rozvoj	ochrana práv	nadace	mezinár. organizace	profesní sdružení	ostatní	Celkem */
průměr zemí EU	18,8	20,6	16,7	24,4	1,9	6,1	4,2	0,6	1,3	2,7	5,1	10,1
nejvíce	32,6 Fin	43,0 Ir	30,8 Hol	49,9 Rak	5,0 Fr	12,5 VB	16,8 Fin	1,3 VB	2,6 Šp	6,2 Fin	22,1 Rak	17,5 Hol
nejméně	6,5 Rak	6,9 Rak	8,0 VB	13,0 Ir	0,3 Rak	1,6 Fin	0,5 Ir Bel	0,1 Šp	0,4 Bel	1,1 Rak	0,2 Šp	6,3 Fin
ČR	40,1	6,2	8,8	9,4	15,3	6,3	3,0	2,0	1,0	7,5	0,4	5,0

A mělo by se zde připomenout, že v běžně sledovaných ukazatelích (podíl neziskového sektoru na celkové zaměstnanosti, dobrovolná práce, počet neziskových organizací vzhledem k počtu obyvatel) se **Česká republika řadí většinou na první místo mezi kandidátskými zeměmi**. Netvrdíme, že čísla jsou všechno, ale ukazují na celkovou sílu našeho neziskového sektoru. Ostatně uvedená čísla ukazují, že ani při porovnání se zeměmi EU by se Česká republika nezařadila na konec statistických žebříčků.

Zdroje příjmů neziskového sektoru

V České republice si příjmy neziskových organizací spojujeme především s veřejnými sbírkami, státními a obecními (nyní i krajskými) dotacemi a s granty nadací. Výnosy z vlastní činnosti (zejména tržby za prodané výrobky a služby) a firemní dary (sponzoring) hrají mnohem menší roli.

V Evropě a vůbec ve světě je to však jinak. Srovnávací analýza Hopkinsovy univerzity především ukázala, že **největší příjmy neziskového sektoru nepocházejí z dobročinnosti, tj. z peněžních nebo nepeněžních darů**. Ty znamenají jen 11 % z celkových příjmů. Oproti tomu poplatky a tržby za poskytování služeb se na příjmech podílejí ze 47 % a financování z veřejných rozpočtů (tj. z obcí, měst, regionů, státního rozpočtu a strukturálních fondů EU) představuje 42 %. Započteme-li však také přínos práce dobrovolníků, je podíl dobročinnosti na příjmech pochopitelně větší (27 % místo původních 11).

Samozřejmě také zde je základní odlišnost dána dlouhodobou tradicí. Rozsáhlejší a na sociální, zdravotní a vzdělávací služby více zaměřený neziskový sektor Evropské unie je pochopitelně finančně samostatnější a na grantech a veřejných rozpočtech méně závislý než znovuoživovaný neziskový sektor v ČR a v ostatních postkomunistických zemích ⁷.

Konzervativní politické systémy Ronalda Reagana v USA a Margaret Thatcherové v Británii učinily tzv. dobrovolnický sektor ústředním prvkem politické strategie, když oba usilovali o snižování státních výdajů na sociální účely.

Další tabulka ukazuje, jaký podíl na příjmech neziskového sektoru tvoří zdroje veřejného (státního) sektoru, soukromé dary a členské příspěvky spolu s tržbami za prodej výrobků a služeb. Veřejný sektor, který tu znamená především státní dotace, je v ČR největším zdrojem příjmů (ze 43 %). Na Slovensku je tento podíl 2× a v Rumunsku 4×

⁷ Neziskový sektor nemá jen příjmy, ale ve stejném objemu i výdaje. Jejich směřování se v různých zemích liší, což často závisí jednoduše na tom, jak velkou část služeb zajišťuje přímo stát. Největší část výdajů neziskového sektoru se ve Velké Británii podobně jako v Japonsku využije ve výzkumu a vzdělávání. V Německu je to podobně jako v USA zdravotnictví. V Itálii a Francii jsou největšími příjemci různé sociální služby.

nižší než v ČR, ale především jsou v těchto zemích mnohem nižší absolutní příjmy neziskového sektoru.

Ve srovnání s EU (56 %) je vliv veřejných financí v ČR podstatně menší – avšak tento zdánlivý paradox má jednoduché vysvětlení: ekonomicky výrazně silnější Unie může vynakládat mnohem větší prostředky a také to skutečně činí. Stačí se podívat na Irsko: téměř čtyři pětiny prostředků pocházejí ze státního rozpočtu a ze strukturálních fondů a kohezního fondu Unie. Podobně to bude po vstupu do EU i s českým neziskovým sektorem.

Příjmy neziskového sektoru (v % z celkových příjmů)

zdroj příjmů ukazatel	Bez práce dobrovolníků			Včetně práce dobrovolníků		
	veřejný sektor	soukromé dary	poplatky a tržby	veřejný sektor	soukromé dary	poplatky a tržby
průměr zemí EU	56,0	7,1	36,9	43,0	29,4	27,6
největší podíl	77,8 Ir	18,8 Šp	57,9 Fin	68,0 Ir	46,6 Fr	39,8 Fin
nejmenší podíl	32,1 Šp	1,5 Hol	15,2 Ir	24,9 Fin	17,5 Bel	13,3 Ir
ČR	42,8	17,5	39,7	34,5	33,5	32,0

Soukromými dary se obvykle míní dobrovolné příspěvky občanů ve veřejných sbírkách anebo firemní sponzoring. To ale přece není vše, co občané prostřednictvím neziskového sektoru dávají. Jestliže mezi soukromé dary pomocí ekvivalentu mzdy započteme neplacenou práci, kterou občané ve svém volném čase dobrovolně věnovali veřejně prospěšné činnosti, pak se přínos tohoto zdroje hodnot výrazně zvýší (viz pravá část tabulky).

Jak velký objem finančních prostředků proudí u nás do neziskového sektoru z veřejných zdrojů? Statisticky připadalo na každého občana ČR v roce 1995 asi 0,037 dolarů (v tehdejšímu kursu 1,42 Kč), které stát a EU poskytly českému neziskovému sektoru. Plynulo sem tedy asi 10krát méně než v podobně velkém Rakousku a 55krát méně než v Belgii. A pozor – to nejsou absolutní částky, nýbrž srovnatelný průměr na jednoho obyvatele.

země	počet obyvatel (mil.)	příjem z veř. zdrojů na 1 obyvatele (USD)	příjem z práce dobrovolníků/ na 1 obyvatele (USD)
Česká republika	10,50	0,037	0,021
Velká Británie	57,65	0,634	0,381
Belgie	10,01	2,049	0,426
Rakousko	7,99	0,395	0,173

Jaká proměna v našem neziskovém sektoru by nastala, kdyby se po vstupu ČR do Unie vyrovnaly finanční toky s jinými zeměmi srovnatelné velikosti a kdyby se český neziskový sektor svým rozsahem a strukturou aktivit přiblížil poměrům ve vyspělé Evropě?

Je to ostatně vidět již na předvstupní pomoci. V tabulce jsou finanční prostředky, které Evropská unie v jednotlivých obdobích nabídla České republice (z různých důvodů se skutečně využilo jen něco přes 50 %) a kolik bychom mohli očekávat po vstupu do EU.

období	programy, fondy	miliard Kč
1990–1994	PHARE	1,9
1995–1999	PHARE	2,4
2000–do vstupu	PHARE, ISPA, SAPARD	5,5 – 6,5
ročně od vstupu	strukturální fondy (66 % z celkové pomoci) a kohezní fond (34 %)	25,0

Je pochopitelné, že neziskový sektor jako příjemce může využít jen malou část této pomoci. Určitě by však na ní významně participoval. Jen pro bližší představu: Řecko jako člen EU získalo v roce 2000 zhruba 40× více finančních prostředků na 1 obyvatele než ČR. To už musí být znát, co?

O financování organizací a sítí

Fakt je, že neziskové organizace a jejich sítě nemusí být nutně chudší nebo slabší než obchodní a průmyslová lobby. Některé z nich, například v oblasti ochrany a tvorby životního prostředí, jsou schopny shromáždit pozoruhodné množství peněz. Jiné sítě získávají značné příspěvky od Evropské komise na svou informační a výzkumnou činnost. Samozřejmě ne vždy je tato činnost plně efektivní.

Také vlády řady evropských zemí zřídily fondy, které podporují rozvoj neziskového sektoru, a to nejenom v jejich vlastních, ale také v kandidátských zemích. Tak to učinila například holandská a německá vláda. V roce 1991 vznikl **britský fond Charity Know How**, který **pomáhá obnovit občanskou společnost v zemích střední a východní Evropy** a v zemích bývalého Sovětského svazu. Financuje odbornou pomoc britských neziskových organizací a v prvních 10 letech od svého vzniku podpořil více než 2500 projektů.

Finanční podpora však přichází hlavně ze zdrojů uvnitř každé země – ze státního rozpočtu, z výtěžků veřejných sbírek a loterií, od individuálních a firemních dárců.

Nezisková organizace s názvem Dobrovolná akce, která již 50 let působí ve velkém anglickém městě Leedsu (podobné jsou v mnoha britských městech), podporuje stovky místních charitativních organizací a komunitních skupin. Dala si za úkol pomáhat při vzniku a rozvoji inovativních projektů, především těch, které znamenají rovné příležitosti pro všechny občany a zabraňují diskriminaci. V jednom grantovém kole získala téměř 200 tisíc liber na vybavení místního neziskového sektoru informačními technologiemi. Odkud sama bere peníze? Mimo jiné z největší britské loterie (National Lottery).

Peníze z této loterie rozděluje **Komunitní fond**, jehož předchůdce byl založen parlamentem s úkolem poskytovat finanční příspěvky charitám, dobrovolným a komunitním organizacím v celé zemi a také britským agenturám působícím v zahraničí. Hlavním záměrem je pomáhat nejvíce znevýhodněným ve společnosti a zlepšovat kvalitu života v komunitách. Výtěžek loterie tedy neputuje pouze do sportovních organizací, nýbrž do celého spektra činnosti nevládních organizací. Například na venkově také do vzdělávání lidí z oblastí, které bez pomoci chudnou, nebo do vylepšení stezek pro turisty. Za dobu svého trvání „nalila“ tato organizace do neziskového sektoru víc než dvě miliardy liber⁸.

Ve Skotsku platí v těchto letech pro poskytování příspěvků z národní loterie čtyři priority. Podpořené projekty mají být umístěny rovnoměrně po celé zemi, mají posilovat infrastrukturu dobrovolného sektoru, mají poskytovat rovnost příležitostí (zejména pro skupiny, které jich mají nedostatek, jako jsou černošské a jiné etnické komunity, zdravotně postižení lidé a ženy). Přednost se dává malým místním organizacím, které vedou místní lidé a zástupci komunit.

Podobné, ale přesto rozdílné podmínky

Na příkladech (podle P. J. Pajase a R. Kozlické) budou vidět **rozdíly, které jsou v evropských zemích v právní úpravě podmínek pro existenci neziskových organizací** typu občanských sdružení. Pro srovnání uvádíme současný stav v ČR⁹.

⁸ Také český zákon o daních z příjmů zavazuje loterie, aby 6 – 20 % svého výtěžku vydávaly na sociální, zdravotní, ekologický, kulturní, sportovní nebo jinak veřejně prospěšný účel. Za rok 2000 bylo takto rozděleno 1,6 mld Kč. Bohužel není přesný přehled, kolik a na který účel tyto prostředky v řádech miliard korun plynou. V ČR neexistuje subjekt, který by výtěžek z loterií souhrnně rozdělil.

⁹ Před rokem 1990 byla právní úprava pro neziskový sektor zcela odlišná. Socialistický režim vytvářel samostatné reglementy pro jednotlivé typy organizací podle jejich zaměření. Kulturní organizace měly jinou úpravu než mládežnické a sdružení občanů za účelem bydlení (bytová družstva) jinou než sdružení občanů za účelem zaměstnání (odborníky). Bez ohledu na režimy však platí: v prostředí detailních a speciálních úprav těžko přicházejí na svět nekonvenční organizace, které hledají odpověď na nové, zákonem dosud výslovně neuznané potřeby a zájmy.

Osoby, které mají občanství libovolného státu EU, mají právo založit v jiné zemi nevládní neziskovou organizaci. Některé země však počet cizích občanů v organizaci regulují anebo vyžadují minimální počet vlastních občanů či aspoň lidí s trvalým pobytem v dané zemi.

Různé jsou způsoby, jakým sdružení nabývají právní subjektivitu. V Německu a v Řecku rozhoduje o registraci soud. V Dánsku a Španělsku stačí podepsat stanovy sdružení a ustanovit řídicí výbor. V Rakousku je třeba písemné oznámení a nepodává-li příslušný státní orgán do šesti týdnů námitky, může spolek zahájit činnost. V ČR zašle občanské sdružení své stanovy k registraci ministerstvu vnitra, které může registraci odmítnout jen z několika málo přesně stanovených důvodů (např. vyplývá-li ze stanov úmysl sdružení porušovat lidská práva).

Za jakých podmínek může sdružení vykonávat komerční či ziskovou činnost? V Británii je to možné jen v souvislosti s hlavní činností, nikoliv za účelem navyšování vlastního jmění. Sdružení však může založit obchodní společnost, např. společnost s ručením omezeným. V Německu se povoluje příležitostná zisková činnost, která má však vztah k cílům sdružení. Ve Finsku se umožňuje jen ekonomicky nevýznamný zisk a Švédsko komerční činnost přinášející zisk zakazuje. V ČR může mít občanské sdružení zisk z vlastní činnosti, ten však musí být použit v souladu s posláním sdružení, uvedeném ve stanovách.

V některých zemích organizace nemohou dostávat dary a nabývat dědictví bez souhlasu orgánů veřejné správy.

Skutečnost, že Evropská unie nemá sjednocené právní předpisy, pro práci nevládních neziskových organizací, má jednu výjimku. Je to tzv. Šestá směrnice, která se týká daně z přidané hodnoty. Od daně jsou osvobozeny organizace, které působí ve veřejném zájmu. Podstatnou charakteristikou je tu statut „obecné prospěšnosti“ organizace, kterou přiznává státní orgán, většinou finanční úřad. Statut obecné prospěšnosti přitom může získat jak občanský spolek, tak akciová společnost nebo společnost s ručením omezeným a je výhodný i pro další daňové a jiné důvody.

Obecná prospěšnost se však v členských zemích chápe různě. Někde znamená široce pojímanou užitečnou a obecně prospěšnou činnost, avšak třeba Dánsko přiznává daňové úlevy jen malému počtu organizací, jejichž seznam se publikuje. V jiných zemích je to tak, že všechny neziskové organizace mohou získat velmi malou daňo-

vou úlevu, a rozsáhlejší výhody mají jen ty organizace, které působí v určitých oblastech, zejména kultury a zdravotních a sociálních služeb.

V Dánsku, Německu a Nizozemsku je zisk do určité výše osvobozen od daně. V Belgii, Řecku, Rakousku a Španělsku existují seznamy veřejně prospěšných organizací a účelů, na něž se daňové výhody vztahují. Avšak třeba ve Finsku, Portugalsku a Švédsku zvláštní výhody poskytovány nejsou. V ČR mohou neziskové organizace snížit základ daně až o 30 %, maximálně o 1 milion korun. Takto získané prostředky však musí použít na krytí nákladů, souvisejících s neziskovými činnostmi.

Jak je to naopak s daňovými úlevami pro ty, kteří dary sdružením poskytují? Existují ve všech členských státech, a to pro dárce každého právního postavení (jednotlivec, spolek, obchodní společnost). V Belgii si mohou právnické osoby odečíst od základu daně 5 %, fyzické osoby až 10 %. V Německu platí pro právnické osoby hranice dvou promile z ročního obrátu, pro jednotlivce 5 – 10 % (podle účelu daru).

V Nizozemsku činí maximální odpočet 6 % u právnických osob a 1 – 10 % u jednotlivců s podmínkou, že dar bude poskytován alespoň pět let. V Rakousku lze odepsat ze základu daně 10 % zdanitelného příjmu. V Itálii to jsou 2 %, na některé účely i více. Ve Finsku se odpisy ze základu daně jednotlivců prakticky odepisovat nemohou a podniky mají maximum 150 tisíc finských marek.

Také v České republice existuje možnost snížení základu daně. V případě podnikatelů (fyzických osob) je možno odečítat dary v úhrnné hodnotě 2 %, avšak minimálně 1000 Kč, celkově maximálně 10 % základu daně. Právnické osoby, které vznikly za účelem podnikání, mohou odečíst až 5 %, minimální hodnota daru však musí činit 2000 Kč.

Možnost věnovat část příjmu na charitativní a jiné veřejně prospěšné účely však u nás dosud nemají občané, kteří si vydělávají v zaměstnání – tedy plátcí daně z příjmu ze závislé činnosti. Přitom všeobecnou daňovou asignaci zavedli od roku 1997 v Maďarsku (ve výši 1 % ze základu daně) a od 1. ledna 2002 také na Slovensku. V Maďarsku využilo v prvních třech letech možnost věnovat část daní neziskovým organizacím sice „jen“ 60 % občanů – plátců, avšak pozitivní efekt na postoje občanů k dobročinnosti a k neziskovým organizacím je zřejmý.

Nadační právo v Evropě

Rozdíly v postavení a možnostech neziskových organizací předznamenává již postavení nadací. Ty se objevily již ve středověku v souvislosti s charitativními činnostmi katolické církve. Později se část nadačních aktivit přenesla na panovníka a šlechtu, až zhruba od poloviny 19. století převzala hlavní iniciativu soukromá komerční sféra. Nejvíce nadačních peněz putuje na vědu, výzkum, kulturu a umění.

Ojedinelá je situace v Dánsku. Dánské nadační právo je mimořádně liberální. Například není třeba, aby byla nadace úředně registrována (pro Středoevropana téměř nepochopitelné) a ani kontrola její činnosti není právními předpisy stanovena. Přesto nedochází ke sporům či k chaosu. Ale pozor: důvěru veřejnosti v nadaci lze posílit tím, že nadace získá královský souhlas (Dánsko jak víme je královstvím). Vyslovení souhlasu je zárukou, že nadace skutečně podporuje veřejně prospěšné cíle. Tím se dostane nadace pod veřejnou kontrolu, včetně registrace soudem, revize hospodaření a povinnosti výroční zprávy.

V Dánsku tedy mohou existovat nadace bez královského souhlasu a bez veřejné kontroly, ale ty, které se chtějí na veřejně prospěšném poli prosadit, fakticky musí respektovat tradice a zvláštní právní úpravu.

Naproti tomu jinde na evropském kontinentu jsou nadace pečlivě začleněny do právního řádu s řadou mechanismů, které mají zejména zabránit volnému zacházení se jměním. Ve Francii o vzniku nadace rozhoduje s konečnou platností stát. Je k tomu třeba uznat veřejnou prospěšnost nadace, veřejný zájem však úmyslně není pro tyto účely přesně definován. V současnosti je v celé zemi asi 400 nadací (v ČR je nyní na 300 nadací z původního počtu 4500, tedy poté, co v důsledku nového zákona zanikly převážně malé nadace).

Inspirativní je, že kromě nadací veřejného zájmu nyní francouzské právo uznává také nadace podnikové, zřizované obchodními společnostmi. Podnikové nadace čerpají své jmění ze zisku mateřské firmy a podporují celou škálu kulturních, vzdělávacích, zdravotních, ekologických a jiných veřejně prospěšných cílů.

Neziskový sektor na první, druhé a třetí cestě

Podmínky pro činnost neziskového sektoru úzce souvisí s vládní politikou. Ukažme to na příkladu Velké Británie (podle B. Knighta). Tam došlo od konce druhé svě-

tové války ke třem zásadním změnám. Po roce 1945 vláda zestátnila sociální, zdravotní a další služby. Došlo tak k velkému poklesu počtu dobrovolnických organizací, které pouze doplňovaly služby poskytované státem. Dobrovolnický sektor se vzkypil v průběhu 60. let, kdy se ve společnosti prosadila nová generace a začala posilovat střední třída.

Koncepce poválečného sociálního státu se změnila od konce 70. let s příchodem konzervativní vlády, která politiku státních služeb nahradila koncepcí volného trhu. Došlo ke komercializaci sociálních služeb, pravomoci a působnost státních orgánů byly omezeny. Vláda podporovala občanskou svépomoc, dobrovolnictví a soukromé dárčovství. Nevládní neziskový sektor sílil, neboť stát vytvářel objednávky pro výkon sociálních služeb.

První cesta (poválečná) pamatovala na sociálně slabé občany tím, že jim přerozdělovala peníze pomocí státních sociálních dávek. Druhá cesta (konzervativní) sociální síť téměř odstranila v přesvědčení, že když se pomocí privatizace pozvedne ekonomika, budou z toho mít prospěch i ti, kteří dosud stojí mimo. Neziskový sektor se tak v prvním případě dostal do problémových vztahů s dominantním státem a v druhém případě – s dominantním trhem.

Od roku 1997, s labouristickou vládou T. Blaira, dochází k novému posunu, který je znám pod názvem Třetí cesta. Jejím důsledkem je stírání hranic mezi veřejným, soukromým a dobrovolnickým sektorem. Třetí cesta znamená odstraňování vládních nařízení a jiných překážek v dobrovolnické činnosti, ale také ve volném obchodě, na trhu práce a v dalších oblastech. Současně dochází k omezování „záchranné sociální sítě“ a místo sociálních dávek a služeb se těm, kteří žijí na okraji společnosti, nabízejí pracovní příležitosti, které je mají vrátit zpět do normální společnosti. Občanská společnost v tomto prostředí celkově posiluje.

Klíčem k úspěchu Třetí cesty je práce. Ke zlepšení vlastního postavení musí lidé především pracovat. Nejde tedy o to, zabezpečit jejich potřeby, nýbrž vytvořit příležitosti, aby si je zabezpečili sami. Podle současné britské vlády to ale nepůjde samovolným působením trhu (jak předpokládala druhá cesta), lidem se v tom musí pomoci – zejména rozvojem sociální ekonomiky (blíže viz kapitola 5). A to je „parketa“ neziskových organizací a jejich partnerství s podnikateli a veřejnou správou.

Stručně o jednotlivých zemích

Následující „medailónky“ jednotlivých zemí nemohou ve své stručnosti dostatečně představit tamní neziskový sektor. Přinášejí spíš vybrané charakteristiky a upozorňují na zvláštnosti.

ŠVÉDSKO

Nevládní organizace mají ve Švédsku dlouhou tradici a široké pole působnosti. Odhaduje se, že 80 % obyvatel je činných alespoň v jedné organizaci. Velmi významná je dobrovolná práce občanů nejen ve službách, ale také v samotném rozvoji obcí. Přesto se finanční podpora ze strany státu považuje za základ tamní demokracie. Kromě toho mají místní organizace právo pořádat loterie a tím rozšířit zdroje svých příjmů.

Vláda uznává nezastupitelnou úlohu nevládních organizací právě při vytváření „sociálního svědomí“ a uchování demokracie. Je možné, že jejich role ještě poroste, neboť země – tak jako i jiné v Evropě – prochází obdobím změn v systému sociálního zabezpečení. Postavení těchto organizací je zvláštní tím, že švédský sociální stát zabezpečuje přímo téměř všechny služby, které bývají jinde doménou neziskového sektoru. Nezaměstnanost v zemi je malá, sociální zabezpečení více než uspokojivé, účast žen ve veřejné správě vysoká, minimální mzdy velké. A tak se švédské „neziskovky“ musí zaměřovat na specializované úlohy, „tržní výklenky“ a nově vyvstalé potřeby, na které stát z různých důvodů dostatečně nereaguje. Patří k nim spotřebitelské hnutí, pomoc dětem a přistěhovalcům, založení odborové organizace pro vězně apod.

Zcela zásadní byla však historická úloha nevládních hnutí a organizací při vytváření švédského státu v 19. století: přispěla zejména hnutí svobodných církví, hnutí za politickou reformu, později společnosti pro vzdělávání dospělých, sportovní kluby, odborové svazy a další.

Tato nestranná hnutí se významně podílejí na politických aktivitách: jejich názory se vždy berou v úvahu při přípravě změn v zákonech nebo nových vládních strategiích. Například skautské hnutí se vyslovuje k legislativě 15× do roka. Studenti středních škol vytvořili snad jako první na světě svůj parlament a sehráli aktivní úlohu v poslední reformě švédského vzdělávacího systému.

Švédové tak plně docenují význam „nestranné politiky“ nevládních organizací pro blaho společnosti. Na otázku, jak politické strany ovlivňují rozvoj jednotlivých

obcí, odpovídají: Politické strany v obcích? S výjimkou velkých měst jsme je „zrušili“, politické strany jsou k ničemu, mají-li se lidé dohodnout na společném postupu.

FINSKO

Navzdory dramatickým dějinným zvrátům v posledním století je Finsko zemí, kde lidé mají solidaritu „odjakživa v krvi“. Rovněž tak je známo, že všechny informace produkované orgány veřejné správy jsou plně dostupné všem zájemcům. **Zástupci neziskového sektoru jsou běžně zváni ke konzultacím** nad návrhy zákonů a účastní se schůzí parlamentu, mají přirozeně velké zastoupení v různých poradních orgánech vlády a ministerstev a v řadě činností jejich role v podstatě splývá s rolí, kterou mají díky svému zaměstnání či politické funkci.

V zemi působí sto tisíc nevládních organizací se 60 tisíci zaměstnanci. To odpovídá hustotě 20 organizací na 1000 obyvatel (v ČR zhruba osm). Zajišťují však jen asi 4 % sociálních a zdravotních služeb, Finsko je totiž vysoce rozvinutým sociálním státem severského typu. Role nevládních organizací však postupně roste a práce dobrovolníků je společensky vysoce ceněna.

Jednoduchým dokladem je **účelné oceňování dobrovolné práce občanů**. Jak u nás většina neziskových organizací dobře ví, má-li získat grant ze státního rozpočtu nebo z prostředků PHARE, musí svůj projekt spolufinancovat ještě z dalších zdrojů, nejlépe z vlastních. Většina grantových programů a dotačních titulů však uznává pouze finanční spoluúcast. To je pro mnoho malých organizací problém, neboť jsou kapitálově slabé, jiné prostředky na daný projekt neseženou a uskuteční jej jen s nasazením dobrovolné neplacené práce svých členů a dalších dobrovolníků.

Ve Finsku je však jako v řadě dalších zemí běžné, že do vlastního vkladu se započítává hodnota neplacené dobrovolnické práce, kterou lidé odvedou ve prospěch projektu. Program regenerace části souměstí Helsinky a Vantaa s rozpočtem 22,5 mil. eur je z 10 % financován ze soukromých zdrojů. Ty však zahrnují téměř výhradně věcná plnění a dobrovolnou práci¹⁰.

Významným finančním zdrojem pro činnost neziskových organizací je sdružení Finské hrací automaty, které má monopol na provozování hazardních her a již více než 60 let výrazně podporuje neziskové organizace v segmentu zdraví a sociální péče a v programu aktivního občanství.

¹⁰ Jde o program typu URBAN, jehož podstatou jsou drobné projekty místních subjektů. Jejich práce je oceněna rozhodnutím ministerstva financí a může dle odbornosti dosahovat 8,5 až 30 eur za hodinu práce. Hodnota neplacené práce je tedy žadatelem zahrnuta do rozpočtu projektu a poté jednoduchým způsobem evidována a vykazována ve zprávách o realizaci. Navíc se připouští i věcné plnění podílu žadatele, tedy například doklad o tom, že při školení provozovatel objektu nevyžadoval proplacení pronájmu místnosti, i když by jinak mohl. Běžná cena pronájmu pak vstupuje do vlastního podílu žadatele na financování projektu.

DÁNSKO

Na každých 150 obyvatel připadá průměrně jedna místní nezisková organizace, postavená na práci dobrovolníků. Tradičně tyto organizace měly podporu státu a církve. V 60. a 70. letech vzniklo mnoho nových místních, často politicky radikálních organizací, zabývajících se bydlením, řešením chudoby a situací žen. Jednou z nejznámějších iniciativ je liga na podporu chráněného bydlení pro mladistvé, které mají různé problémy ve společnosti.

Později se objevil nový typ organizací – svépomocné skupiny a na padesát „dobrovolnických kanceláří“. Pracují velmi neformálně a spojují občany s podobnými problémy. Dánský stát učinil kroky k větší angažovanosti obyvatel ve službách, jaké poskytují školy, denní stacionáře apod. Vedle toho vznikly z iniciativy veřejné správy místní výbory starších občanů, pro školní výchovu, poradenství apod. a rozvíjí se kultura dialogu těchto skupin s vládou.

Již v roce 1983 založila vláda kontaktní fórum pro diskuse mezi vládou a nevládními organizacemi.

IRSKO

Dlouhou tradici má v Irsku sociální práce, donedávna podporovaná téměř výlučně katolickou církví a církevními organizacemi. K nejznámějším patří Společnost sv. Vincence z Pauly, která má v zemi více než sto poboček a 10 000 aktivních členů, kteří pomáhají chudým lidem. V 80. letech vznikla řada nových organizací, které se podobně jako jinde zabývají problémy osamělých matek a otců, obětí domácího násilí, bezdomovců, homosexuálů a dalších.

Nejsilnějším impulsem pro novodobý rozvoj nevládního sektoru v Irsku je nepochybně vstup země do Evropské unie a možnost čerpat značné finanční prostředky ze strukturálních fondů. Kritická část nevládních organizací tvrdí, že se vláda s nimi málo radí a nedostatečně je zapojuje do konzultací nad prioritami rozvoje země, ačkoliv ji k tomu vedou závěry platformy „Partnerství 2000“ a Zelená kniha, která vyšla v r. 1997.

Přesto se zdá, že Irsko výtečně využilo příležitost, která se naskytla již v polovině 90. let například (ale nejenom) v souvislosti s financováním národního Programu místního rozvoje z Evropského fondu regionálního rozvoje a Evropského sociálního fondu. Program je založen na

partnerství mezi komunitními, státními a sociálními partnery. Užitečnou práci zde odvedli animátoři, jejichž úkolem bylo probudit v komunitě potřebný elán a aktivity, vrátit tam život, vyvolat vznik občanských iniciativ. Od roku 2000 se uplatňuje nový národní plán rozvoje, jehož součástí je podpora společenského znovuzačlenění skupin, které jsou z nějakého důvodu znevýhodněné či opomíjené.

VELKÁ BRITÁNIE

Má silný a různorodý dobrovolnický sektor. Ten se opírá o dlouhou tradici, je ve veřejné politice aktivní, své koncepte představuje vládě, médiím a široké veřejnosti.

V zemi je přes 180 000 zaregistrovaných charitativních organizací. Významná je činnost fondů, neziskových společností s ručením omezeným a samozřejmě zájmových skupin. V Anglii a Walesu reguluje jejich činnost Výbor pro charitu a ve Skotsku finanční úřad. Objevuje se mnoho nových svépomocných skupin, které hledají nové formy činnosti. Nejvýznamnější členská asociace – anglická Národní rada dobrovolných organizací (NCVO) – má přibližně 1300 členů a působí jako lobby vůči vládě, Výboru pro charitu a vůči institucím EU.

Ve Velké Británii má pro zavádění vládních a evropských programů rozvoje regionů klíčový význam koncepte partnerství. Pro výběr cílů a konkrétních projektů jsou důležité místní konzultace mezi partnery. Například Výbor pro rovné příležitosti, v němž jsou i zástupci neziskového sektoru, financuje místní rady, ve kterých působí představitelé místní samosprávy, veřejných služeb a nevládních organizací. (V obdobných institucích v ČR je zastoupení nevládních organizací zatím výjimečné.)

BELGIE

Belgické spolky vznikaly typicky dle náboženského vyznání a politické orientace: bez vyznání/katolíci, socialisté/křesťanští demokraté, demokraté/liberálové. A platí to i pro tradiční jazykové oblasti Belgie, francouzskou a vlámskou. Vlámové a Valoni mají oddělené například skautské organizace, takže valonští skauti spolupracují často více se svými francouzskými kolegy než s „domácími“ Vlámami.

V současné době vzniká mnoho sdružení napříč těmito strukturami. Jsou to zejména organizace pomáhající bezdomovcům, imigrantům, nelegálním přistěhovalcům a nezaměstnaným.

Neziskové zákonodárství je velmi tolerantní a vztahuje se i na některé ziskové organizace, např. nemocnice. Některé obchodní firmy, družstva a spolky přecházejí na právní statut neziskovosti. Na vývoj neziskového sektoru měla velký vliv federalizace země. Finanční prostředky se nyní rozdělují s ohledem na „původ“ – na společnosti mluvící vlámsky, francouzsky a německy.

Hlavní roli v belgickém neziskovém sektoru hraje katolická církev, která se významně angažuje ve vzdělávání, zdravotní péči, sociálních podmínkách atd. Avšak po vzestupu nezaměstnanosti v 80. letech to byly odbory, které zřídily síť poradenských středisek pro nezaměstnané. Známé jsou aktivity organizace Lékaři bez hranic. Vznikla krizová centra pro ohrožené matky a řada dalších služeb.

LUCEMBURSKO

V zemi jsou tradičně silné katolické charitativní organizace (Caritas, Společnost sv. Vincence), avšak existují další, sektorové federace spolků. To vše je do značné míry financováno státem. Vztahy s vládou jsou kritizovány jako příliš paternalistické, vláda sice financuje, ale nekonzultuje nebo nereaguje na připomínky. Vzpomíná se na neúspěšné jednání z let 1993–4, kdy ztroskotala debata o funkci ombudsmana pro práva dětí, vláda nepřijala kritiku nevládních organizací ani mezinárodní organizace UNICEF a k dalším jednáním již nedošlo.

HOLANDSKO

Holandsko nikdy nemělo silnou ústřední vládu a **nestátní neziskové organizace vždy přejímaly sociální péči** (odhadem 85–90 % objemu sociálních služeb), zatímco vláda je financuje. To je ve velkém kontrastu od skandinávských zemí, kde tyto a další služby poskytuje stát.

Do 80. let tvořily neziskový sektor tři „pilíře“: katolický, protestantský a laický. Sekularizace společnosti, změny v rozpočtových pravidlech a privatizace však vnesly do tohoto systému dramatické změny. Začala se objevovat nevelká sdružení, reprezentující zájmy určitých skupin, např. žen (speciálně také žen černé pleti nebo žen imigrantek), zdravotně postižených, nezaměstnaných, starších lidí apod. Asi 400 takových skupin je dotováno za státních fondů.

Model polderů, široké konzultace mezi vládou a občanskými organizacemi, o němž se již v této kapitole psalo, považuje za úspěšný spíš státní správa než nevládní organizace. Představitelé občanské společnosti kritizovali veřejnou správu, že jsou často

vyloučeni z dialogu o důležitých hospodářských a sociálních otázkách, např. o minimální mzdě, pracovních podmínkách či tvorbě pracovních míst. Domnívali se totiž, že tyto problémy nemá posuzovat a řešit pouze vláda s odbory a zaměstnavateli, jak tomu bývá běžně v ostatních zemích EU i v České republice (tzv. tripartita).

V roce 1995 tak byla vytvořena nová forma dialogu – každoroční Sociální konference, již se účastní ministerstva, zaměstnavatelé, odborové svazy, církve, místní zastupitelstva a nestátní neziskové organizace. K typickým tématům těchto roků patří výše sociální podpory.

FRANCIE

Nevládní neziskové organizace ve Francii jsou především různá sdružení a mohou je tvořit třeba jen dvojice zájemců o společnou činnost. Spadají sem však třeba i soukromé školy. Zhruba tři tisíce sdružení mají statut veřejného zájmu, což jim umožňuje získávat majetek. Často to jsou poskytovatelé sociálních služeb.

Celkový počet sdružení se odhaduje na 700 tisíc; z nich asi čtvrtina působí ve venkovském prostoru (často to jsou kluby seniorů). Přes 90 tisíc sdružení se zabývá sociálními službami a akcemi či rozvojem místních komunit a zaměstnává zde téměř 300 tisíc lidí. Sdružení zajišťují například 86 % pracovních míst pro tělesně postižené, 70 % služeb domácí péče atd., přičemž státní dotace kryjí tyto činnosti z 80 %.

Za posledních 15 let vzniklo mnoho nových neziskových organizací, které se starají o lidi trpící AIDS, svalovou dystrofií a dalšími nemocemi současnosti. Známý televizní klaun Colouche založil **Restaurace srdce**, která poskytuje za extrémně nízké ceny polévku, kávu a umožňují nákup potravin chudým rodinám a bezdomovcům. Po jeho tragické nehavárii se tohoto projektu ujala jeho manželka Veronika a dotáhla jej do plně fungujícího, udržitelného stavu, ovšemže s každoročními dotacemi vlády. Uspěly také mnohé kampaně za práva nájemníků, imigrantů apod. Současně roste počet členů a spolupracovníků a podle odhadů se v nevládních strukturách angažuje až 60 % Francouzů.

Vztahy mezi těmito organizacemi a samosprávou však bývají tradičně zatíženy nedůvěrou a zdá se, že význam nevládních organizací se často podceňoval. Nyní se však trend obrací k lepšímu, vznikají společná fóra, styčné výbory pro spolupráci apod. Významný byl rok 1998, kdy byl přijat zákon o předcházení vyčleňování skupin obyvatel ze společnosti. Právě zde byly nevládní neziskové organizace uznány jako rovnoprávní a důležití partneři pro diskusi.

Financování a daňová politika je však velmi komplikovaná a již delší dobu se usiluje o její zjednodušení. Na počátku 90. let byly největším finančním zdrojem, z 80–100 % dle věcného zaměření, rozpočty obcí (přesněji tzv. místních okrsků – komun), departementů a státní rozpočet. Po krizi veřejných financí bylo třeba hledat jiné zdroje, včetně firemních, a tak se zdá, že se francouzský neziskový sektor poněkud vymaňuje z tradiční závislosti na veřejné správě.

NĚMECKO

Německý neziskový sektor je patrně nejrozsáhlejší v Evropě. Přispěla k tomu nejenom **dávná církevní tradice dobročinnosti**, ale i velké změny druhé poloviny 20. století: potřeby poválečné obnovy, rozsáhlé přistěhovalectví, připojení východoněmeckých zemí a další. Právě v Německu je klasicky, již v ústavě, zakotven princip subsidiarity – tj. zásady, že finanční nebo nefinanční pomoc má poskytnout ten, kdo je nejbližší, tedy rodina dřív než obec, obec dřív než spolková země, anebo rodina dříve než neziskový sektor a ten dříve než stát. Teprve když zdroje na nejbližší úrovni jsou vyčerpány, nastupuje vzdálenější pomoc. To prakticky znamená, že například většinu sociálních a zdravotních služeb zajišťují „neziskovky“, i když jsou při tom štedře financovány státem. V ústavě je totiž uvedeno, že **stát nemůže zřídit sociální službu, jestliže v dané oblasti již působí nestátní nezisková organizace.**

Od společenských a studentských protestů v 60. letech nastal rozvoj nových svépomocných organizací – vznikly výbory obyvatel, domy pro ženy, střediska lesbiček a gayů, nezaměstnaných, postižených atd. V nejlepší finanční situaci je však tzv. **Velká šestka**, která si tradičně rozděluje aktivity v sociální sféře a která po poslední reformě sociálního pojištění ještě posílila své postavení ve společnosti. Tvoří ji tři církevní a tři necírkevní spolky:

- Německé sdružení Caritas (katolické církve), s 380 tisíci profesionálními pracovníky
- Diakonické dílo Evangelické církve v Německu (luteránská církev), asi 300 tisíc profesionálních pracovníků ve více než 20 tisících zařízeních
- Ústřední kancelář pro životní podmínky Židů
- Německý červený kříž
- Dělnická dobročinná péče (péče o pracovníky), s 62 tisíci pracovníky v 7500 zařízeních
- Paritní dobročinný spolek (sociální práce včetně svépomoci, pro menší organizace) – s více než 300 tisíci pracovníky

Díky ustanovení zákona jsou „úředně“ uznávány a na podporu z veřejných rozpočtů mají nárok pouze organizace Velké šestky. Tyto organizace rovněž ustavily koordinační orgán, se kterým vláda konzultuje návrhy legislativních změn.

Silnou pozici mají občanská sdružení bojující za lepší životní prostředí a udržitelný rozvoj komunit a společnosti. Tato hnutí jsou zčásti propojena s politickou stranou Zelených. Vedle toho však existuje řada celostátně vedených kampaní či aktivit, které většinou organizují koalice či asociace – v polovině 90. let v Německu operovalo přes 230 sítí, federací či asociací, které sdružovaly desetitisíce svépomocných skupin. K nim patří například Šedí panterí (obhájci práv starších osob), Národní společenství pro bezdomovce, podobné pro tělesně postižené, pro akce sociální pomoci a další. Velmi rozšířené je v Německu firemní dárcovství.

RAKOUSKO

Členem EU se stalo v roce 1995, avšak již jako plně vyspělý „stát blahobytu“. Devět rakouských spolkových zemí má vlastní kompetenci a právní úpravu sociální pomoci. Velmi rozsáhlá korporativní struktura spojuje odborové organizace a svazy, které dostávají státní dotace a často jsou spojeny s politickými stranami nebo katolickou církví.

V zemi působí 83 tisíc nevládních organizací, z nichž téměř tři čtvrtiny se zabývají kulturou, sportem a rekreací. V celém sektoru působí kolem milionu dobrovolníků. Sektor se profesionalizuje zejména v oblastech domácí péče a služeb. To odpovídá snaze vlády omezit práci „na černo“.

V jednotlivých spolkových zemích je rozdílná praxe spolupráce neziskových organizací s místní samosprávou. V některých jsou zastřešující organizace zvány na jednání parlamentu a legislativních výborů, v jiných tyto konzultace chybí. Za nejlepší v tomto ohledu se považuje vídeňská Pomoc bezdomovcům. Zastřešující organizace (BAWO) koordinuje práci devíti nevládních organizací, které se starají o bezdomovce, a pěti oddělení místního zastupitelství.

ŘECKO

Dáno historicky od dob Napoleonových přes korporativistická 30. léta až do poválečných dob řecké totality, Řekové jsou zvyklí reagovat na nové sociální problémy tím, že vláda zřizuje národní instituty, které se situací zabývají třeba i na velmi decentrali-

zované, místní úrovni. Tento **státní intervencionismus** přetrvává a tak není snadné navázat přímé kontakty mezi konečnými poskytovateli služeb.

Neznamená to však, že by tu nevládní neziskové organizace nepůsobily. Řecká tradice dobrovolnictví spočívá na malých, místně působících a neformálních svépomocných skupinách, často spojených s aktivitami Řecké pravoslavné církve. Zahrnují například práci s mládeží, letní tábory a nedělní školy. Tradičně jsou také napojeny na mezinárodní organizace jako Skautské hnutí, Červený kříž, YMCA aj. Od 80. let vznikají nové organizace s radikálními programy – např. hnutí žen, které vedlo kampaň za změny v zákonech o rodině.

Specialitou řeckého neziskového sektoru je **Unie velkých rodin** (se čtyřmi a více dětmi). Jejím přidruženým členem je Unie supervelkých rodin (sedm a více dětí). Tyto organizace rozdělují finanční pomoc chudým rodinám a poskytují jim zemědělské stroje a traktory. Prosadily mezi jiným poloviční jízdné ve veřejné dopravě a slevu na dani při využívání velkých aut pro velké, resp. supervelké rodiny.

Přestože vláda hledá propojení své práce s nevládním neziskovým sektorem, zvláště nově vzniklé organizace se cítí nedoceny a přehlíženy. To se odráží i v rozporném hodnocení roku 1997 (byl evropským Rokem proti rasizmu), kdy vláda organizovala konzultace s představiteli menšin, jakými jsou Romové nebo homosexuálové.

ITÁLIE

Nevládní sektor se zde v posledních letech silně rozvíjí v důsledku změn ve státní sociální politice a pod dojmem krize politického systému. S tím souvisí decentralizace veřejné správy po roce 1976. Odhaduje se, že téměř polovina dobrovolnických organizací v Itálii vznikla až od té doby. Další významný vliv na postavení a strukturu neziskového sektoru má nerovná situace mezi bohatým, průmyslovým Severem a chudým, převážně zemědělským Jihem. Zkráceně se dá říci, že v severní, rozvinutější části země, měly vždy větší slovo socialistické strany, a proto tam vzniklo mnohem více státem založených podniků služeb a družstev, zatímco na chudším jihu, pod vlivem křesťanských stran, je více církevních organizací, které se opírají o neplacenou práci dobrovolníků.

Sektor, jak je obvyklé, zahrnuje různé typy organizací: dobrovolnické organizace, nadace, družstva, svépomocné skupiny (někdy zvané komuny). V oblasti vzdělávacích, sociálních a dalších služeb jsou velmi přitažlivé zejména družstevní formy. Pod-

le počtu organizací v sektoru celkově dominuje sociální práce a péče o nemocné, které organizují sítě Caritas a sv. Vincence (podobně jako v jiných katolických zemích).

Stále nápadnější je v posledních letech existence nových spolků, které nejsou spojeny ani s církví, ani s politickými organizacemi. Jejich kořeny tkví již v protestních kampaních z 60. let. Hlavní z nich je Demokratické federativní hnutí. Jeho cílem je vnést více demokracie do společnosti, aktivizovat občany a chránit jejich práva. Jedním z výsledků hnutí je **ustavení Tribunálu práv pacientů** (1980), který monitoruje situaci pacientů nemocnic ve všech regionech země. 350 skupin, které stojí za těmito aktivitami, pořádá každoročně 14. června Den Charty pacientů. Již desítky italských měst uvedly Chartu do života.

Velkým problémem posledních let jsou uprchlíci a přistěhovalci a tak v regionech vznikly rady pro imigranty, v nichž jsou zastoupeny rovněž nevládní organizace. Tyto organizace mají svou celostátní federaci, podobně jako organizace, které pečují o nezaměstnané a další společensky znevýhodněné skupiny.

Významné úspěchy zaznamenal nevládní sektor ve změnách legislativy: zasloužil se o schválení nových zákonů o právech postižených osob, dosáhl přiznání práva na zdravotní péči imigrantům apod. Uplatňují se i organizace působící v problematice životního prostředí (např. Naše Itálie). Do jednání s parlamentem vstoupil Konvent sdružení, tedy střešová organizace, která sdružuje italské neziskové organizace zejména kvůli zlepšení finančních podmínek pro jejich činnost.

PORTUGALSKO

Síla nevládního neziskového sektoru byla vždy v sociální péči, kterou opět tradičně organizovala katolická církev, zejména Caritas a Maltézský řád. Dnes v zemi působí i mnoho světských skupin, což je podobně jako v případě Irska způsobeno možnostmi využití evropských strukturálních fondů. Organizace mají hlavně místní působnost.

V Portugalsku došlo ke zlomu v roce 1974, po revoluci, která v zemi nastolila demokratické poměry. Nastala exploze aktivit nových neziskových organizací, většinou však působí opět na poli sociální péče, příp. vzdělávání. Organizace se sdružily do pěti hlavních celostátních federací, z nichž největší je Jednota institucí sociální solidarity. V roce 1989 vznikl Sociální a hospodářský výbor, kde probíhá široký dialog za účasti nevládních organizací.

ŠPANĚLSKO

Nevládní sektor prodělal výrazné změny od konce vlády generála Franka v r. 1975. Tehdy byla sociální síť v rukou církve. Zneužívala se tradičně silná role rodiny a úroveň mimorodinné péče byla velmi nízká. K dalšímu rozvoji neziskového sektoru došlo v době decentralizace veřejné správy (zejména 1982 – 96), kdy vláda všeobecně silně podporovala aktivity obyvatelstva a svépomocné skupiny, aby zmenšila výdaje státního rozpočtu. Většina organizací má místní působnost. Jejich daňová situace se však hodnotí jako složitější než je tomu v jiných zemích EU.

Španělsko má málo sjednocený neziskový sektor, většina organizací spolupracuje regionálně nebo místně. Práce těchto organizací a dosahované standardy služeb jsou kontrolovány regionálními orgány veřejné správy.

Za jednu z nejlépe fungujících organizací pro nevidomé v celé Evropě se pokládá **ONCE**. Peníze shromažďuje prostřednictvím celostátní loterie, kterou v ulicích nabízejí nevidomí a tělesně postižení lidé (což je předmětem kritiky jiných uskupení). Provozuje vlastní rozhlasovou stanici.

Faktory změn – základ občanského dialogu?

Vlády některých zemí – například Belgie, Francie, Lucemburska, Holandska, Portugalska a Irska – využívají v sociálních i ekonomických otázkách názory poradních skupin, kterých se významně účastní lidé z nevládních neziskových organizací. Je to výsledek určitého vývoje. V 90. letech se naplno projevil tři hlavní trendy, které se dotkly vztahu institucí Evropské unie a vlád členských zemí k neziskovému sektoru:

1. **Vlády si uvědomily, že neziskové organizace dokáží přispět ke společenskému začleňování osob a skupin**, které se z různých důvodů dostávají mimo hlavní vývoj společnosti a hrozí tak ztráta její soudržnosti, zločinnost, politický extremismus, nezaměstnanost, migrace a další negativní jevy.

2. **Mnohé neziskové organizace**, především charitativních, sociálních a zdravotních služeb, **usilují o právní uznání své role v jednotlivých zemích a v EU**. Svě snahy staví na existujícím „sociálním dialogu“, tj. povinných konzultacích státních orgánů s odbory a zaměstnavatelskými organizacemi. Chtěly by tyto konzultace rozšířit o nevládní organizace a nazvat je občanským dialogem. To je již dříve zavedený po-

jem pro ovlivňování veřejné politiky a veřejnou debatu založenou na nestrannických mechanismech.

Zástupci nevládních neziskových organizací se také skutečně stále častěji účastní jednání, které vlády dříve vedly pouze se zástupci odborových a zaměstnavatelských svazů. Stávají se uznávanými partnery. Například v Irsku byly tyto organizace u zrodu celostátní koncepce (Partnerství 2000), která zvýšila dynamiku obdivuhodného ekonomického a sociálního rozvoje země v letech 1997–2000.

3. Řada členských zemí EU zakusila již v průběhu 80. let krizi zastupitelské demokracie, o které svědčí zcela jednoduchý ukazatel: nízká účast občanů ve volbách. Politici si uvědomili, jak slabý mandát tím získávají a že musí čelit rostoucímu tlaku občanských skupin. Tehdy započala široká diskuse o tom, **jak dosáhnout větší angažovanosti lidí (tzv. aktivního občanství) na veřejných záležitostech**. Ukázalo se, že jednou ze správných cest je rozvoj neziskového sektoru, který na sebe váže dobrovolnou aktivitu občanů. Proto začaly vlády a politické reprezentace uvažovat o legislativních, daňových a dalších změnách, které by tento rozvoj usnadnily.

Například v Itálii vyústily v roce 1999 tyto aktivity do přijetí dohody vlády s občanskými sdruženími o podpoře neziskového sektoru. V Británii uzavřela vláda s neziskovým sektorem slavnostní úmluvu o zásadách partnerské spolupráce (popíšeme ji v kapitole 5).

Ostatně podobný osud potkal volby do Evropského parlamentu. V červnu 1998 se značná část občanů zemí EU voleb nezúčastnila. Veřejnost ztratila (anebo nikdy neměla?) důvěru či zájem o projekt celoevropské integrace. Zatímco politici a úředníci byli zaujati budováním evropské budoucnosti, občané měli převážně jiné starosti, názory a zájmy. Vznikla tak situace, která z dlouhodobého hlediska ohrožuje samotný základ jednotné Evropy a rozšíření Unie na východ. A právě zde se potvrzuje důležitost a potenciál nevládních neziskových organizací. **Všeobecně se věří, že tyto organizace, organizace občanské společnosti, dokáží zvrátit postoje veřejnosti ve prospěch evropské integrace.**

Tato situace ovšem velmi nahrává snahám zakotvit občanský dialog i právně, jako jeden z článků Smlouvy o Evropské unii, která byla přijata v roce 1992 v Maastrichtu.

Na zasedání Evropského parlamentu v únoru 2000 předseda Komise Romano Prodi prohlásil: „Je čas uvědomit si, že Evropu neřídí jen celoevropské instituce, ale také národní, regionální a místní orgány a občanská společnost.“

Komunikace s orgány EU

Neziskový sektor a politika Evropské unie

Pro instituce Evropské unie znamená nevládní sektor především veřejnou kontrolu jejich fungování. Tato kontrola zvyšuje hodnotu rozhodnutí Evropské komise i Evropského parlamentu a pomáhá orientovat jejich strategie. Mimoto se nevládní (neunijní) organizace přímo podílejí na realizaci některých politik, například v oblasti spotřebitelského hnutí, ochrany životního prostředí, rovnosti různých skupin obyvatelstva a dalších.

Co si Evropská komise představuje pod pojmem „nevládní organizace“? V dokumentech z let 1997 a 2000 zdůraznila pět charakteristik: neziskovost, dobrovolnost, organizovanost, nezávislost a veřejnou prospěšnost. Je to ostatně v souladu s běžnými definicemi.

Ročně získávají nevládní neziskové organizace z rozpočtu Evropské komise zhruba miliardu eur (z níž ovšem téměř polovina jde na humanitární pomoc mimo Evropu). Například podle rozpočtu Unie pro rok 2003 se má 28 mil. eur vydat na dialog s občany, 10 mil. eur na rovnost příležitostí žen a mužů, ovšem také např. přes 3 mil. eur pro činnost Evropského monitorovacího střediska o rasismu a xenofobii.

Nevládní organizace se spolu se sociálními partnery, akademickou obcí a obchodními svazy **účastní také poslední velké iniciativy, Konventu**, který má diskutovat o budoucnosti Evropy a připravit zásadní reformu Evropské unie. Do debaty jsou zapojeny prostřednictvím internetu a slyšení pořádaných k různým tématům.

V rámci Konventu tak vznikají platformy, které se vyslovují k jednotlivým oblastem života Unie. Tak třeba **Evropský zemědělský konvent** je složen ze zástupců Evropské rady, Parlamentu, Komise, kandidátských zemí a zástupců občanské společnosti (prakticky: nevládních organizací). Při jednání v červnu 2002 se účastníci seznámili s vizí „Budoucnost venkova v Evropě“, která zdůrazňuje úlohu neziskových organizací a místních partnerství – subjektů veřejné správy, podnikatelského a nevládního sektoru. Zemědělský konvent se začal též důsledně přiklánět k myšlence ochrany životního prostředí ve všech aktivitách produkčního zemědělství a k neopominutelné účasti občanů a občanských organizací při formulování rozvojových záměrů v obcích a regionech (podrobněji v kapitole 5).

Komise se rozhodla sloučit informace o všech zájmových skupinách, které si to budou přát, do jediné **databáze**. První verze z ledna 1997 obsahovala více než 600 organizací, které pracovaly (lobovaly apod.) na úrovni Evropské komise a pocházely ze zhruba stovky různých oborů. Od léta 2001 je k dispozici internetová verze databáze pod názvem CONECCS (zkratka názvu Konzultace, Evropská komise a občanská společnost). Neslouží žádné akreditaci, je jen pracovní pomůckou a v současné době **zahrnuje přes 700 subjektů**.

Její adresa je: http://europa.eu.int/comm/civil_society/coneccc/index_en.htm.

Neziskový sektor a environmentální politika EU

Environmentální hnutí nejen v Evropě, ale na celém světě je nejlepším příkladem toho, jak iniciativa občanů, podporovaná vědeckými objevy a poznatky, přešla do běžné politiky vlád a mezinárodních společenství. Kde bychom bez nich byli např. v kvalitě ovzduší nebo vody? Památná konference o budoucnosti života na Zemi (Rio de Janeiro 1992), prosazování mezinárodních smluv (např. Kjótský protokol o omezení emisí skleníkových plynů) a řada dalších významných událostí je však jen třešničkou na dortu, jehož základem je každodenní aktivita tisíců občanských organizací a iniciativ.

Znají je i naši lidé a jak už to bývá, všichni nejsou s těmito aktivitami vždy spokojeni. Faktem je, že environmentální (ekologické) organizace si dokážou udržet nezávislost a přitom ovlivňovat veřejnou politiku. Umí svými akcemi a požadavky vzbudit zájem médií a veřejnosti. A ať už se snaží něco prosadit či o něco pečovat, zpravidla umí komunikovat se svým okolím. Je přirozené, že jsou velmi aktivní i v evropském kontextu.

Význam environmentálních organizací dokládá **Aarhuská úmluva o přístupu k informacím**, o podílu veřejnosti na rozhodování a o právní ochraně v otázkách životního prostředí. K úmluvě se v roce 1998 přihlásila Evropská komise a 40 evropských zemí včetně České republiky.

Základní cíle environmentální politiky EU vyjadřuje **Šestý akční program pro životní prostředí** vyhlášený v lednu 2001 s názvem „Životní prostředí 2010: naše budoucnost, naše volba“¹¹. Program přijaly společně Evropská komise a Evropský parlament v červenci 2002 k cílevědomějšímu řešení čtyř prioritních problémů: klimatických změn, ochrany přírody a biodiverzity (rozmanitosti života na Zemi),

¹¹ Shrnutí programu je v jazycích Unie k dispozici na adrese <http://www.europa.eu.int/comm/environment/newprg/index.htm>.

vlivu životního prostředí na zdraví lidí a problematiky přírodních zdrojů a odpadu. Program předpokládá užší spolupráci orgánů Unie a členských zemí se spotřebiteli, další zpřístupnění informací občanům a podporu ekologicky uvážlivějším postojům ve využívání pozemků.

Evropská unie si v souladu s článkem 2 Amsterodamské smlouvy předsevzala dosahovat vyvážený a trvale udržitelný rozvoj v různých oblastech činnosti. V roce 2001 byla zpracována **Strategie pro trvale udržitelný rozvoj**, kde byla k ekologickým prioritám přiřazena témata jako chudoba a společenské vyčlenění, stárnutí populace, mobilita a územní rozvoj. Princip trvalé udržitelnosti dnes považujeme za jeden z nejvýznamnějších výsledků ekologického bádání a na něj navazujícího environmentálního hnutí v Evropě i ve světě.

Ochrana spotřebitele

Na tomto místě nelze hovořit o celé rozsáhlé iniciativě občanů, neziskových organizací a médií na poli ochrany spotřebitele. Jde o další mohutný proud, jehož výsledky a dopady na bezprostřední život však lidé nevnímají tak kontraproduktivně, jak tomu bývá u iniciativ environmentálních.

Zájmy spotřebitelů se staly předmětem politiky EU již dávno a v současné době funguje řada institucí vládních i nevládních, které se na ochraně zájmů spotřebitelů podílejí. Je to například **síť evropských spotřebitelských středisek** (Euroguichet), které mají zprostředkovat informace mezi spotřebiteli a Evropskou komisí. Původně tato střediska fungovala jen v blízkosti hranic a měla pomoci ohlídat přeshraniční obchodování.

V současné době působí střediska ve 12 členských zemích a v kandidátských vznikají. Ačkoliv poskytují také poradenství jednotlivým občanům, jsou to přece jen spíše úřady pro testování výrobků a shromažďování údajů. Z hlediska občanů jsou v jejich činnosti důležité hlavně kontakty na místně působící nevládní spotřebitelské organizace, jakou je v ČR Sdružení na obranu spotřebitele.

Evropské nevládní organizace na pomoc lidem v rozvojových zemích

Spolufinancování nevládních organizací na podporu rozvoje z rozpočtu Unie započalo v roce 1976. Od počátku se vztahovalo na nevládní neziskové projekty zaměřené na zlepšování životních podmínek a perspektiv znevýhodněných či jinak postižených

lidí v rozvojových zemích. Po třech letech k tomuto účelu přistoupilo financování aktivit, které mají za cíl vzbudit pozornost evropské veřejnosti a mobilizovat ji ve prospěch pomoci lidem v rozvojových zemích, zejména v rámci boje s chudobou. Na první účel, přímou pomoc v rozvojových zemích, se ročně vynakládá asi 90 % z částky, která je k dispozici (pro rok 2001 to bylo celkem 200 mil. eur ¹²).

V roce 2001 bylo pro tento účel při Evropské komisi zřízeno samostatné ředitelství pro vnější vztahy a rozvoj. Útvar řídí projekty, které se týkají demokracie a lidských práv, ochrany životního prostředí, sociálního rozvoje (včetně boje s drogami apod.) a zajištění potravin. Činnost útvaru vyplývá z požadavku článku 177 Smlouvy o Evropské unii (boj proti chudobě, právní stát a respektování základních svobod člověka).

Financování nevládních aktivit vychází výslovně z těchto principů ¹³:

- uznání samostatnosti nevládních organizací,
- respektování práva nevládních organizací na vlastní iniciativu vyjádřenou předkládanými projekty,
- plné uznání mnohotvárnosti (plurality) sektoru evropských nevládních organizací, která odráží rozmanitost občanské společnosti v Evropě,
- respektování zvláštní role, kterou nevládní organizace hrají při pomoci opomíjeným a znevýhodněným skupinám lidí v rozvojových zemích, v podpoře demokracie, rovnosti pohlaví a lidských práv v každodenním životě,
- uznání role nevládních organizací v posilování občanské společnosti v rozvojových zemích.

O některých nevládních organizacích zaměřených na rozvojovou pomoc a zejména o jejich síti Trialog se dočtete v další kapitole.

Neziskový sektor a vývoj sociální politiky EU

Sociální politika EU je dokladem úspěšného působení nevládních neziskových organizací na celoevropské úrovni. Pokud by se další text zdál méně zajímavým, nezapomínejme, že působení na politiku a rozhodování Evropské komise a dalších institucí je možné hlavně díky konfe-

¹² Financování činnosti nevládních organizací je ovšem jen doplňkem pomoci, kterou EU poskytuje hlavně prostřednictvím Evropského rozvojového fondu zemím v Africe, Karibské oblasti a Tichomoří a také v rámci dvoustranných dohod s rozvojovými zeměmi Latinské Ameriky, Asie a se zeměmi bývalého Sovětského svazu (program TACIS).

¹³ Tento učebnicově krásný přehled postavení a úlohy nevládních organizací si můžete přečíst v anglickém originále na adrese http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/ong_cd/foreword_en.htm.

rencím a jiným setkáním, díky tvorbě různých dokumentů a podobnými komunikačními prostředky. Jen aktivní politikou neziskového sektoru lze dosahovat změn v jednání partnerů, jakými jsou vlády, parlament nebo Evropská komise.

V procesu evropské integrace se od počátku zdůrazňovala ekonomická prosperita a hospodářská spolupráce mezi zeměmi. Postupně, ačkoli poprvé zmíněn již v Evropské sociální chartě v roce 1961, rostl význam sociální politiky a mimoekonomických aspektů integrace. Pojmy „sociální partneři“ a „sociální dialog“ byly zavedeny na základě článků 118a a 118b Smlouvy o založení Evropského společenství.

Neziskové organizace však **byly uznány za partnery v sociální politice až po roce 1992**, díky Maastrichtské smlouvě, kde se poprvé hovořilo o možnosti spolupráce s charitativními organizacemi. Význam sociálních nevládních organizací byl zdůrazněn v Deklaraci číslo 23.

Sociální politika Evropské unie pak prošla velkými změnami. Podkladem pro ně byly Zelená kniha sociální politiky (1993) a dvě Bílé knihy – o ekonomice (1993) a o sociální politice (1994)¹⁴. Byly zejména reakcí na rostoucí nezaměstnanost v EU.

Zelená kniha je podkladem pro diskusi a prvním dokumentem, který mluví o nevládních organizacích v kontextu celé Unie, nikoli jednotlivých zemí. Zaměřila se na práci nevládních organizací se staršími občany a dalšími skupinami, kteří hledají uplatnění ve společnosti, na nutnost změn ve společnosti blahobytu (aby se předešlo krizi systému sociální péče), na potřebu decentralizace a větší roli nevládních organizací a místních samospráv a na nové formy analýzy nezaměstnanosti a trhu práce.

Na základě této debaty vydala Evropská komise Bílou knihu sociální politiky, která konstatovala, že dobročinné a další organizace mají právo vystupovat jako konzultanti Unie a mohou hrát odpovídající roli v procesu změn. Právě v problémech jako sociální marginalizace, rasismus a stárnutí společnosti potřebuje Unie partnerství s širším spektrem organizací. Ačkoliv Evropská komise stále zdůrazňuje jako sociální partnery zaměstnanecké a zaměstnavatelské svazy, uznává, že je zapotřebí i zapojení dalších organizací.

V té době byla také plně uznána úloha nevládních organizací v rozvoji místní ekonomiky (viz dále kapitola 5) a význam přístupu „zdola nahoru“ (lidé a místní organizace, nikoliv vlády, jsou navrhovateli a iniciátory potřebných změn na úrovni obcí, komunit a regionů). Byla

¹⁴ Zelená kniha je sdělení publikované Evropskou komisí o politice v určité oblasti, oboru. Dokument je určen ke konzultaci a debatám se zájemci, organizacemi i jednotlivci, a v některých případech se stává i podkladem pro legislativní změny. Naproti tomu Bílá kniha již obsahuje doporučení Komise k přijetí určitých opatření. Zatímco Zelená kniha přináší myšlenky a náměty pro veřejnou diskusi, Bílá kniha obsahuje oficiální sadu návrhů a tak se stává nástrojem rozvoje v dané oblasti.

rovněž zveřejněna deklarace proti společenskému vyčleňování. Všechny uvedené dokumenty se snažily vyjasnit napětí mezi „ekonomickým“ a „sociálním“ v celkové koncepci budování Evropské unie.

V dalších letech bylo ustaveno **Fórum sociální politiky** (poprvé se sešlo v březnu 1996), po němž vznikla vlivná Platforma evropských nevládních organizací sociálního zaměření (podrobněji viz kapitola 4). Postupně narůstal tlak na uznání úlohy neziskového sektoru při dosahování sociálních cílů Evropské unie.

Významný dokument vydala Evropská komise v r. 1997 – bylo to sdělení k podpoře úlohy dobrovolných organizací a nadací v Evropě. Komplexně prezentuje význam neziskového sektoru v EU a oceňuje jeho význam ekonomický, sociální i politický.

Evropská komise poté deklarovala připravenost k systematickým konzultacím s neziskovým sektorem prostřednictvím Konzultačního výboru družstev, zájmových (vzájemně prospěšných) organizací, sdružení a nadací, který si založily nevládní neziskové organizace. Tyto konzultace se uskutečňují prostřednictvím zmíněných fór sociální politiky.

Velký význam pro činnost nevládních organizací má již zmíněná Aarhuská úmluva o přístupu k informacím (1998). Na její přípravě velmi aktivně spolupracovaly samy nevládní organizace a její vliv se jak známo neomezil pouze na otázky životního prostředí, nýbrž ovlivnil legislativu o přístupu občanů k informacím veřejné správy jak v členských, tak v kandidátských zemích ¹⁵.

Za účasti několika stovek nevládních neziskových organizací se v německých Cíchách konala v květnu 1999 konference s názvem „Organizace, iniciativy a služby v sociální oblasti – motor sociální politiky v Evropě“, kterou svolala německá vláda (tehdy předsedající Radě EU) a Německý červený kříž. Setkání se považuje za mezník ve vztazích mezi neziskovými organizacemi a Evropskou unií, neboť zdůraznilo význam občanského dialogu, roli občanských organizací v rozvoji sociální politiky na národní i evropské úrovni a obrovské možnosti neziskového sektoru při vytváření nových pracovních míst.

Iniciativně následoval Hospodářský a sociální výbor, který je nejvýznamnějším poradním orgánem EU. V říjnu téhož roku uspořádal **konferenci o občanské společnosti v Evropě**. Konference zdůraznila význam programu sociálních opatření. Sociální politika EU není možná bez spolupráce se zástupci občanské společnosti, především

¹⁵ V zájmu přesnosti: nejde o historicky novou iniciativu – první zákon o svobodném přístupu k informacím byl přijat již v roce 1760 ve Švédsku a jednoduše nařizuje všem orgánům státní správy, aby veškeré dokumenty, např. uzavřené smlouvy, zpřístupnily občanům. Nezisková organizace Transparency International dává do souvislosti špatný přístup k informacím veřejné správy s korupčním prostředím. V únoru 2003 zveřejnila výsledky studií, podle níž nejnížší korupce v Evropě je ve Finsku, Dánsku, Švédsku, nejvyšší v ČR, Rusku a Rumunsku.

neziskových organizací. Výbor doporučil, aby zástupci neziskového sektoru měli větší zastoupení v některých orgánech EU a aby se s nimi konala pravidelná slyšení. Rovněž byla doporučena setkání se zástupci neziskových organizací z kandidátských zemí. Výbor se definoval jako most mezi občanskou společností a institucemi Evropské unie (podrobněji v kapitole 5).

Evropská platforma sociálních organizací uspořádala v listopadu 1999 v Lisabonu konferenci s názvem „Občanský dialog a EU: podpora sociální soudržnosti“. Výsledkem byla tzv. **Lisabonská deklarace**, která obsahovala stanovisko platformy k doplnění článku o občanském dialogu do nové smlouvy o EU. Platforma navrhla i text tohoto článku: „Úkolem Komise je podpora občanského dialogu s nevládními organizacemi na úrovni Unie. Komise zajistí, aby se tento dialog týkal jak určování směru působení Unie, tak obsahu vytyčených úkolů.“

Přijetí tohoto článku by znamenalo zásadní krok k dalšímu uznání nevládních neziskových organizací jako spolutvůrců nové Evropy.

Partnerství Evropské komise s nevládními organizacemi

V reakci na tyto události Evropská komise 18. ledna 2000 schválila diskusní materiál s názvem „**Komise a nevládní organizace – budování silného partnerství**“. Účel tohoto materiálu byl dvojitý: poskytnout přehled o dosavadních vztazích mezi Komisí a nevládními organizacemi (včetně aktuálních problémů) a navrhnout cesty vedoucí k posilování těchto vztahů. Měl tak přispět k překonání mezisektorových bariér¹⁶.

Mezi způsoby lepší spolupráce se zde navrhuje prohloubení konzultací s nevládními organizacemi, spolufinancování neziskových rozpočtů, zdokonalení informací. Bylo navrženo několik typů konzultačních procedur: ad hoc setkání, strukturovaný dialog (pravidelný, avšak bez formální struktury) a formalizovaný dialog (poradní výbory vzniklé podle jednotlivých rozhodnutí Evropské komise). K usnadnění celé komunikace zřídil generální sekretariát Evropské komise webovou stránku europa.eu.int/comm/secretariat_general/sgc/ong/en/inform.htm.

Jaké důvody vedly Evropskou komisi k formulaci tohoto dokumentu? Bylo to pět očekávání, která může neziskový sektor podle názoru Evropské komise naplnit:

¹⁶ Evropská komise je ve vztahu k nevládnímu neziskovému sektoru v podobné pozici, v jaké jsou vlády v jednotlivých zemích, neboť komunikuje hlavně prostřednictvím jednotlivých generálních ředitelství, čili „ministerstev“, nikoliv jako celek.

- posilování participativní (tj. přímé, nikoliv zastupitelské) demokracie,
- přenášení názorů různých skupin obyvatel do institucí EU,
- příspěvek nevládních organizací k tvorbě evropské politiky, resp. „oborových politik“ v různých oblastech působení Komise,
- podíl na efektivním řízení projektů financovaných Unií,
- příspěvek nevládních organizací k evropské integraci (rozšiřování EU).

Diskusní materiál se rovněž zabývá otázkou financování běžné činnosti organizací (nikoli tedy jejich zvláštních projektů) a celkovou reformou grantové politiky Komise, která by lépe brala v úvahu specifickou povahu nevládních organizací. Rovněž se zvažovalo zřízení styčných bodů nevládních organizací při jednotlivých útvarech Komise.

Za zástupce evropského veřejného mínění a evropské občanské společnosti se přitom považují především celoevropsky působící asociace, sítě a platformy, které integrují mínění a náměty mnoha neziskových organizací z různých zemí Unie. Tyto subjekty se stávají partnery v konzultacích s orgány Evropské komise při přípravě jednotlivých rozhodnutí i ucelených politik.

Je třeba tu zdůraznit, že mluví-li Evropská komise o nevládních organizacích¹⁷, má někdy na mysli především zájmové skupiny, které si vytvářejí profesně zaměřené organizace, tedy sdružení výrobců a obchodníků, dále odborové svazy, družstva apod. Avšak v dokumentu o partnerství se obrací na nevládní organizace „v užším smyslu“, tedy na veřejně prospěšné, občansky iniciované neziskové organizace, podobně jako to chápeme u nás.

Je zajímavé, že Komise ve svém diskusním materiálu vyžaduje od svých nevládních partnerů reprezentativnost, tedy očekává, že partner vyjadřuje typické či převažující mínění občanských organizací z celé Evropy¹⁸.

V březnu 2000 uspořádaly Komise a Platforma sociálních organizací třetí setkání, na němž se diskutovalo o řešení problémů diskriminace, rovnosti žen a mužů, zaměstnanosti, o ekonomických reformách a sociální soudržnosti a o financování nevládních organizací (Komise vydala Rukověť pro grantová řízení).

¹⁷ V posledních letech začínají úředníci a představitelé Evropská komise často (módně a nepřesně) používat výraz „organizace občanské společnosti“, který se někdy chápe jako synonymum pro „nevládní neziskovou organizaci“. Ostatně dalšími zbytečně frekventovanými a módními jsou výrazy „partnerství“ (spolupráce), „rozvoj“ (vývoj) či diverzita (rozmanitost). To módní má být jakoby vyšším stupněm k tomu, co skutečně označuje.

¹⁸ Nepochybně je začlenění do těchto struktur aktuálním úkolem či výzvou také pro český neziskový sektor. K tomu se ale musí nejdříve sám zorganizovat, vytvořit oborová uskupení a umožnit důvěryhodným členům, aby jej zastupovali v různých grémích a při konzultacích.

Evropská rada (tedy nejvyšší orgán EU) **na svém zasedání v Nice v prosinci 2000 zdůraznila význam sociální agendy**, např. zajištění ochrany zdraví či rovnosti žen a mužů, vyhlásila novou strategii zaměstnanosti a boje proti vylučování ze společnosti. To všechno je významným polem působnosti nevládních neziskových organizací. Na příkladu sociální ekonomiky Skotska v kapitole 5 uvidíme, jak za aktivní účasti neziskových organizací vznikají nová pracovní místa a jak se otvírají příležitosti pro lidi, kteří se z různých příčin (chudoba, nedostatek vzdělání, přistěhovalectví) dostávají na periferii společnosti.

V červnu 2002 vydala Evropská komise zprávu nazvanou „Ke zlepšenému pojetí konzultací a dialogu“, v níž navrhuje metody spolupráce s organizovanou občanskou společností. Sociální platforma (viz kapitola 4) sice ocenila klíčové principy obsažené v dokumentu, avšak znovu postrádá návrhy na konkrétní zapojení nevládního sektoru a na upevnění jeho role prostřednictvím základních smluv Unie.

Přes úsilí nevládních neziskových organizací **se však dosud nepodařilo včlenit do textu Amsterodamské smlouvy pasáž o úloze nevládních organizací** a o jejich konzultacích s orgány Unie. Ke smlouvě je pouze připojena zvláštní, i když právně nezávazná deklarace č. 38, která se týká sociálních otázek. Evropské společenství tam vyhlášíje odhodlání podporovat proevropský přínos organizací, které působí v sociální oblasti, zdůrazňuje výměnu informací a zkušeností a také účast mladých lidí a seniorů na sociální práci.

Neziskový sektor pořádá rovněž vlastní vrcholná setkání v podobě fór či konferencí, kde se diskutuje o dlouhodobých a zásadních tématech a vznikají společná prohlášení a deklarace, jež ovlivňují politiku vlád a Evropské unie. Tak tomu bylo v prosinci 2000 ve finském Tampere, kde 1500 účastníků převážně z neziskových organizací celé Evropy připravilo pro zasedání Rady, které se konalo v Helsinkách, deklaraci k sociálním a rozvojovým otázkám budoucí Evropy.

Mnoha neziskovým organizacím nemusí úvahy o spolupráci s Evropskou komisí vyhovovat. Chtějí si zachovat odstup od státních a evropských struktur. Přesto nabídky ze strany Komise svědčí o rostoucím vlivu nevládní neziskové sféry na politiku Unie. Stále častěji jsou na poradní setkání a konference zvány i neziskové organizace z kandidátských zemí. Takové příležitosti by neměly zůstat nevyužity.

Neziskový sektor a Evropský parlament

Evropský parlament, který bude mít po rozšíření maximálně 732 členů, je jak známo volen občany ve zvláštních všeobecných volbách. Ve vztazích s Evropskou komisí býval slabším partnerem, ale v posledních letech jeho význam stoupá. Společně s Radou EU přijímá zákony, vyslovuje se k rozpočtu Unie, politicky kontroluje činnost Komise. V současné době jej tvoří osm koalic politických stran, z nichž nejpočetnější zastoupení (zhruba třetinu) má skupina Evropské lidové strany a Evropských demokratů a druhá nejvýznamnější je Strana evropských socialistů.

Od počátku své existence **měl k nevládním neziskovým organizacím celkem vstřícný vztah**, a je to zcela logické, uvážíme-li rozdíl v poslání a složení Evropské komise a Parlamentu. Parlament například zřídil výbory, k nimž se přimykaly poradní komise, do nichž politické strany zastoupené v parlamentu vtahovaly nevládní subjekty. Běžná je rovněž konzultační spolupráce.

Například v listopadu 2002 oslovil místopředseda Výboru pro zemědělství a rozvoj venkova hrabě Baringdorf řadu nevládních neziskových organizací v Evropě, mezi jiným i občanské sdružení Omegu Liberec. Připomněl, že každoročně zůstává v rozpočtu EU velká část prostředků nerozdělená a ta by mohla sloužit k financování projektů neziskových organizací, které jsou mnohem pružnější v přípravě a realizaci projektů než orgány veřejné správy včetně bruselské Komise. Žádal proto o náměty, jak by nevládní organizace mohly tyto peníze využít pro trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí.

Organizovaná občanská společnost a občanský dialog

Pravděpodobně nejvýznamnější platformou pro uplatnění názoru nevládních organizací ve vrcholných orgánech Unie je **Evropský hospodářský a sociální výbor**. Vznikl již v roce 1957 na základě Římské smlouvy, tj. Smlouvy o založení Evropského společenství, předchůdce Unie.

Výbor se považuje za reprezentanta zájmů „organizované občanské společnosti“ vůči Evropské komisi, Radě a Parlamentu. Souvisí to s jeho konzultační rolí: Rada EU a Komise musí s výborem konzultovat otázky svobody pohybu pracovních sil, vzdělávání, zdraví, spotřebitelské politiky, životního prostředí a regionálního rozvoje.

Výbor je jmenován Radou EU na návrh vlád členských zemí a je složen z 222 představitelů¹⁹ různých oblastí společenského a hospodářského života, „zejména výrobců, zemědělců, dopravců, zaměstnanců, řemeslníků, příslušníků svobodných povolání a veřejnosti“. V rámci výboru působí tři skupiny: zaměstnavatelé (soukromí i státní), zaměstnanci a různé zájmové skupiny, včetně drobných podnikatelů, akademické obce a občanských sdružení.

Výbor si předsevzal trojí poslání:

- poskytovat rady a doporučení Radě, Komisi a Parlamentu,
- podporovat účast „organizované občanské společnosti“ na projektu evropské integrace a tím přispívat k růstu participativního a demokratického charakteru společnosti,
- posilovat úlohu organizací občanské společnosti a sdružení v nečlenských zemích podporou dialogu s jejich reprezentanty a vytvářením poradenských orgánů.

Nepodařilo se bohužel zjistit, zda se výbor – kromě přizvání našich politiků – angažuje přímo v ČR. Na úkolech, které si předsevzal, je však dobře vidět současný pojmový posun a politický důraz na několik skutečností:

- a) místo výrazu „nevládní (nezisková) organizace“ se stále častěji používá výraz „organizace občanské společnosti“, což má sblížit občany EU (často nedůvěřivé, lhostejné či neinformované o projektu sjednocené Evropy) s institucemi Unie;
- b) začíná se pracovat s pojmem „organizovaná občanská společnost“, což může mnoha lidem připadat jako nadnesené přání politika či úředníka, který chce vidět všechno pěkně zorganizované, strukturované;
- c) již zcela převažující je poznání, že **existence sjednocené Evropy je nemyslitelná bez výrazné aktivní účasti obyvatel na všech úrovních rozhodování, bez nepřetržitého dialogu s občany, bez prvků přímé demokracie.**

Všechny ty abstraktní pojmy jako inkluze, participace, zapojení, posilování, podpora mají vyjádřit právě tuto politickou prioritu: **překonat lhostejný vztah občanů ke správě evropských veřejných záležitostí**, vztah, který přetrval navzdory celkovému hospodářskému pokroku v EU a který souvisí i s povšechným komplikováním vztahů v současném životě společnosti, s narůstáním podílu zastupitelské demokracie na úkor účasti občanů a s rozšiřováním regulační aktivity orgánů EU v různých oblastech hospodářského života.

¹⁹ Po rozšíření EU bude mít 344 členů, z toho 12 z ČR., podobně jako Výbor regionů, který je dalším, na Evropské komisi a Parlamentu nezávislým orgánem Unie.

V listopadu 2001 uspořádal Hospodářský a sociální výbor konferenci s názvem „**Organizovaná občanská společnost a způsob správy evropských záležitostí**“ (*European governance*)⁴. Mezi 250 účastníky převažovali zástupci nevládních organizací, které působí na celoevropské úrovni, a zástupci z kandidátských zemí. Hlavním tématem byly nové způsoby evropské veřejné správy, které by odstranily palčivé problémy současnosti: nedostatek demokracie ve veřejné správě, dojem široké veřejnosti, že projekt celoevropské integrace je pouze věcí odborníků a politiků, a trvání či dokonce rozšiřování protievropských (tj. protiintegračních) nálad mezi obyvateli.

Na konferenci se zdůrazňovalo, že je třeba otevřít dveře k novým formám demokratické účasti lidí na veřejné správě. Současně se však ukázala potřeba většího vyjasnění pojmů jako organizovaná občanská společnost a občanský dialog a také to, jak souvisí s tzv. sociálním dialogem. Konference se také dotkla míry reprezentativnosti organizací občanské společnosti, vývoje v kandidátských zemích a významu Bílé knihy o evropské veřejné správě. Při řešení těchto problémů pomáhá výboru nové znění článku 257 Smlouvy o EU, které bylo přijato v Nice.

Co je tedy občanský dialog? Konference konstatovala, že jde o proces, který poskytuje příležitost menšinám a těm částem společnosti, které se považují za politicky málo zastoupené, aby uplatnily své názory. Tato forma dialogu má proto doplňovat ostatní způsoby reprezentace mínění lidí, jakými jsou parlamentní zastoupení nebo sociální dialog (dialog institucionálních partnerů, např. odborových svazů), které nedokáží reprezentovat každý aspekt společenského života. Na občanský dialog se nesmí pohlížet jako na prostředek podkopávání legitimacy státu, ale jako na integrální součást jeho demokratických mechanismů. Občanský dialog by se neměl chápat jenom jako konzultační procedura, nýbrž jako způsob, kterým se organizovaná občanská společnost podílí na utváření mínění a na přípravě rozhodování. To souvisí s principem funkční subsidiarity, který uvedla zmíněná Bílá kniha. Hospodářský a sociální výbor nemá monopol na občanský dialog s evropskými institucemi a ani žádný nehledá. Je však fórem, na němž tento dialog získá legitimitu.

Tolik z významného setkání politiků a zástupců nevládních organizací, na němž se spoluvytvářelo pochopení postavení a role nevládních neziskových organizací v současné Evropě.

Nevládní neziskový sektor akceleruje

Shrnuto, **poslední vlna rozvoje neziskových organizací ve vyspělých evropských zemích byla spojena s poznáním, že státy a politické strany (jako mluvčí zájmů občanů) dost pružně nereagují na aktuální společenské problémy**, například v otázkách životního prostředí nebo systému sociálního zabezpečení a péče o zvláštní skupiny obyvatel. Zejména mnoho příslušníků střední třídy, ke které patří dobře vzdělaní odborníci, střední management a drobní podnikatelé, začalo hledat možnost, jak se vyslovit k závažným ekonomickým, sociálním a politickým problémům současnosti. Tak začaly vznikat další nevládní neziskové organizace, které si dávaly za cíl o někoho nebo o něco pečovat, anebo proti něčemu či za něco bojovat.

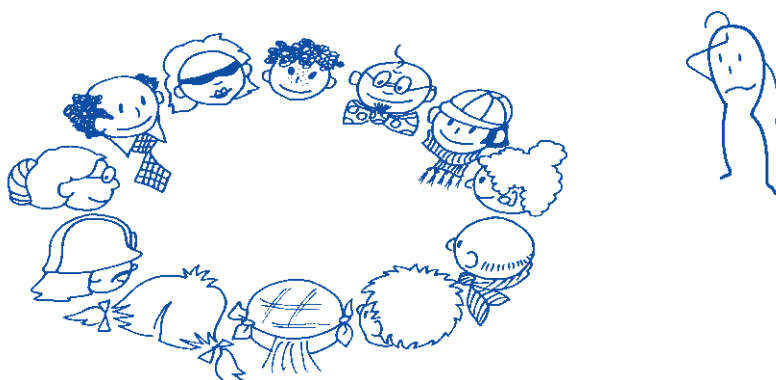
Také ekonomové a politici stále častěji docházeli k názoru, že **všechny problémy a výzvy současného světa nelze ani v národním měřítku řešit jen podporou soukromého podnikatelského sektoru a působením státu** (což byla prakticky po celé 20. století převažující strategie ve vyspělých zemích). Uznání významu občanské společnosti a jejího „segmentu“ nevládních neziskových organizací pro celkový pokrok společnosti je však těžkou intelektuální úlohou, se kterou si řada významných politiků a ekonomů ještě nedokázala poradit. V zemích EU je často slyšet heslo: „Ano tržnímu hospodářství, ale ne tržní společnosti. Ano účinnému vlivu státu, ale ne všeobjímajícímu vlivu státu.“

Na „přiblížování“ nevládního neziskového sektoru a EU mají dále velký podíl jednotlivci a orgány Unie (např. Hospodářský a sociální výbor), jakož i masivní informační a lobistická kampaň ze strany asociací nevládních organizací. Ukazuje se, že **dosud nikdy nebyla tak blízko stanoviska a zájmy nevládních, zejména občanských organizací a zájmy vrcholných institucí Unie – Komise, Parlamentu a Rady**. Projevuje se to ve všech sférách působení EU – např. v otázkách životního prostředí, ochrany spotřebitele, sociální a zdravotní péče, upevnění demokracie v životě společnosti.

A konečně, **současný rozvoj nevládního neziskového sektoru je též reakcí na přebujelou byrokracii, na hrozbu manipulace s veřejností, na neuspokojení lidských potřeb sebeurčení a identity**. Nejde tedy jen o ušlechtilé motivy dobročinnosti nebo o obranu konkrétního zájmu, nýbrž také o potřebu větší občanské svobody a nezávislosti. Současně je tento rozvoj urychlován moderními komunikačními a informačními technologiemi, které koneckonců usnadnily vznik nových sítí a nadnárodních asociací.

Jaký dopad mají všechny tyto faktory na vývoj neziskového sektoru v zemích EU? Za hlavní současné tendence můžeme považovat:

- mírný růst počtu nevládních neziskových organizací,
- rozšiřování působnosti na další skupiny obyvatel vytlačovaných z normálního života společnosti,
- rozvíjení svépomocných typů organizací a zajišťování sociální ekonomiky,
- rozvoj místních partnerství se zástupci ostatních sektorů a přeshraničních partnerství neziskových organizací (prostřednictvím společných projektů),
- mezinárodní koordinace práce organizací ze stejného oboru, vytváření mezinárodních sítí a asociací,
- zvyšování podílu organizování, lobování a vyjednávání v celkové činnosti organizací, včetně vlivu na určování rozvojových priorit a opatření programovacích dokumentů vlád.

Spolupráce

Evropské asociace a sítě nevládních organizací

Národní asociace a sítě

Uvnitř zemí s rozvinutým neziskovým sektorem, jakou je Británie, operuje mnoho asociací a sítí jak oborových, tak regionálních. Tak třeba britská Národní asociace rad pro dobrovolnickou službu (NACVS) v Sheffieldu je celostátní sítí rad, které jsou v městských centrech hlavními organizátory dobrovolnického sektoru, poskytujícího služby na místní úrovni. Podobná organizace, federace několika stovek realizátorů komunitních projektů, se jmenuje Komunitní záležitosti.

Stálá konference pro komunitní rozvoj (SCCD) v Sheffieldu je střešovou organizací. Je to v podstatě síť sítí, která sdružuje organizace z místní, regionální i celostátní úrovně. Jejím cílem je předávat zkušenosti, rozvíjet osvědčené praktiky a ovlivňovat vládní politiku komunitního rozvoje. Stará se rovněž o to, aby se v celostátní politice rozvoje mohly uplatnit rovněž nápady a pohledy malých komunitních organizací. Zprostředkovává přijetí nových vládních programů, jakým byl program pomoci městům. Od ministerstva vnitra dostává na svou činnost finanční příspěvek.

Mnoho místních střešových organizací pracuje pod názvy **Civic Trust** nebo Dobrovolná akce a zaměřují se na malé místní organizace a skupiny aktivních občanů, kteří se rozhodli řešit konkrétní problém či novou příležitost k rozvoji komunity.

Dále existují všeoborové asociace celonárodní, které sdružují především, ale nejenom velké neziskové organizace, jež poskytují služby na celém území státu. Takovými jsou národní rady dobrovolnických (neziskových) organizací ve všech čtyřech britských zemích.

Skotská rada pro dobrovolnické organizace

Skotská rada pro dobrovolnické organizace (SCVO) je hlavním reprezentantem neziskového sektoru ve Skotsku. Existuje od roku 1944 a jako většina neziskových organizací je registrována jako charita (tím získává daňové výhody) a současně jako společnost s ručením omezeným.

Jejími členy je 1300 organizací z celkového počtu 44 tisíc, které v zemi působí. SCVO se snaží zastupovat jak velké, tak malé organizace, které mají rozdílné zájmy. Mnoho malých organizací sice členy není, avšak bývají členy místních rad neziskových organizací, které jsou v SCVO sdruženy.

SCVO především:

- reprezentuje neziskový sektor vůči vládě, podnikatelskému sektoru, médiím a široké veřejnosti
- poskytuje vzdělávací a poradenské služby (organizace, financování, řízení)
- analyzuje aktuální situaci
- poskytuje služby pro členy např. pojištění, mzdovou agendu, důchodové pojištění, zásobování kancelářskými potřebami
- vyhledává grantové programy
- koordinuje účast neziskového sektoru ve vybraných programech např. státní program pro nezaměstnané,
- zajišťuje činnost skotských rad pro dobrovolné služby (ve Skotsku jich je 57) na celostátní úrovni
- je obchodním zástupcem pro velké neziskové poskytovatele komunitní péče

Příjmy SCVO pocházejí z vládního grantu (cca 6% z celkových příjmů), z členských příspěvků (4 – 5%), z prodeje služeb a publikací, z grantů Národní loterie, poplatků atd. Výše členských příspěvků je odstupňována dle příjmů neziskových organizací – největší činí 5 tisíc liber, nejnižší 30 – 40 liber. SCVO zaměstnává 130 pracovníků ve třech hlavních kancelářích a na zvláštních pracovištích po celém Skotsku. Kromě Správní rady, která má 10 členů, existuje politický výbor s 28 volenými a 6 kooptovanými členy, který vytváří strategii dalšího rozvoje sektoru a vůbec politiku nevládních neziskových organizací.

Evropa v sítích

Jsou tři cesty, jimiž se nevládní organizace snaží ovlivňovat instituce EU: prostřednictvím národních vlád, vytvářením přímé reprezentace v Bruselu a vytvářením celoevropských sítí.

V současné době operuje ve vztahu k Evropské komisi minimálně 915 nevládních organizací, přesněji řečeno asociací a sítí, ovšem včetně asociací komerčních subjektů a zaměstnaneckých svazů, a to ve více než stovce různých oborů. Za poslední čtyři roky se jejich počet zvýšil o více než

polovinu. To současně ukazuje na **růst významu lobování na celoevropské úrovni**. Z celkového počtu lobujících nevládních organizací je většina zaregistrována v databázi CONECCS, o níž jsme psali v předchozí kapitole.

Přelom 80. a 90. let byl v neziskovém sektoru obdobím prudkého růstu mezinárodní spolupráce. **Dnes je zhruba 30 neziskových oborů** (např. sociální služby, mládež, služby rodinám, imigranti a uprchlíci, zdravotně postižení, nezaměstnaní, zájmy regionů a venkova, rozvoj komunit) **reprezentováno v EU pomocí 120–150 mezinárodních sítí**. Mají formu federací, hnutí, asociací, mezinárodních organizací a svazů, společných platforem, stálých diskusních fór apod.²⁰

Budování asociací a sítí je v EU proces velmi snadný díky volnému pohybu osob a pracovních sil. Sítě se však nazývají jak organizace velké, s profesionálním záze-
mím, bohatou členskou základnou a propracovanými stanovami, tak skupina dvou tří odborníků z různých zemí, kteří se sejdou dvakrát do roka.

Asociace polských neziskových organizací již dokonce zřídila svou kancelář přímo v Bruselu a nabídka na kancelářské prostory byla učiněna neziskovému sektoru ze všech kandidátských zemí. Reprezentativní zastoupení českého neziskového sektoru v Bruselu se zatím nepřipravuje, dosud totiž chybí celostátní všeoborová asociace, která by byla jejím důvěryhodným zakladatelem. Řada tuzemských organizací je však členem evropských sítí a podílí se na výhodách členství.

Proč tyto sítě vznikají? Nejčastějšími důvody jsou:

- možnost efektivně shromážďovat a předávat informace
- podpora členů a vyjadřování vzájemné solidarity
- vědomí společných cílů, společného poslání – a to na základě společných hodnot, k nimž se členské organizace hlásí
- vytvoření platformy pro debaty a diskuse o věcech společného zájmu
- společné prosazování cílů, zejména pomocí lobbingu v institucích EU, vyjednáváním a jednotnou prezentací názorů.

To však nijak neznamená, že by členské organizace ztrácely vlastní identitu či nezávislost. **Sítě jsou více či méně formálním sdružením, které nehraje nadřizenou roli vůči členům, ale pomáhá jim tam, kde je spojení sil účelné a žádoucí.**

Pro sítě neziskových organizací bývá významnějším cílem Evropská komise v Bruselu než Evropský parlament ve Štrasburku. Rostoucí vliv Evropského parlamentu na dění v Evropě však stále víc přitahuje pozornost sítí, které potřebují posílit svou pozi-

²⁰ Velmi přibližně se dají nevládní subjekty pro konzultace a ovlivňování rozdělit na asociace, sítě a názorové platformy. Ovšem rozdíly mezi nimi nejsou ostré a především existují věcné přesahy: asociace funguje současně jako síť a jako názorová platforma. Nelze proto nadále používanou terminologii považovat za jednoznačnou.

ci v Evropě. Poslanci Evropského parlamentu se jednou vyjádřili, že reprezentantům těchto sítí odpovídají na dotazy a náměty dvakrát rychleji než samostatným lobistům.

Někteří evropští pozorovatelé varují neziskové organizace před střemhlavým vpádem do báječného světa sítí, asociací a všelijakých „eurohovorů“. Jak zabránit tomu, aby se staly obětí evropské integrace, která přináší určitou ztrátu samostatnosti a nezávislosti a naopak růst administrativy? Ovšem na druhé straně, může vůbec neziskový sektor zůstat organizačně a komunikačně stranou, když se vše kolem organizuje, globalizuje a „sítuje“? V každém případě současný růst evropských sítí neziskových organizací ukazuje, že celý sektor má předpoklady obstát v dalším procesu evropské integrace a přeměny institucí EU, které probíhají od roku 2000.

Jaké jsou výhody a nevýhody těchto sítí?

Sítě pomáhají tomu, aby neziskové organizace pochopily, jak pracují instituce EU. Zajišťují proud informací o vývoji v EU. Umožňují dobrovolnickým a komunitním organizacím v jednotlivých zemích, aby se seznámily s činností svých protějšků v jiných zemích, kteří řeší podobné problémy. Pomáhají svým členům, aby lépe ohodnotili svou vlastní práci, snižují jejich pocit izolace a dodávají jim odvalu zabývat se novými věcmi. Snáze dosahují na finanční zdroje. Mohou ovlivňovat politiku Unie v různých oblastech života.

Mezi nevýhody patří, že jejich činnost vyvolává další náklady členských organizací, a to už proto, že práce na celoevropské úrovni vyžaduje mnoho času, informací a kontaktů. Léta trvá, než se v sítích vybudují řádné vztahy a pro efektivní lobování se počítá s pěti lety předchozí tvrdé práce. A tak se některým neziskovým organizacím může zdát, že činnost sítě není produktivní. Pro jednotlivé organizace může být těžké i to, že se mají zaměřovat nejenom dovnitř, na svoji činnost, ale také směrem k mezinárodní spolupráci. Chtějí raději zůstat na vlastním dvorku.

Ostatně **Evropská komise sama také zřizuje sítě informačních a poradenských středisek**, fakticky neziskových a částečně dotovaných organizací. Pro poradenství v podnikání slouží obchodní informační centra (BIC), pro šíření informací o rozvoji venkova a jeho podpoře strukturálními fondy bylo zřízeno 129 „míst setkávání“ (carrefours), při univerzitách fungují Evropská dokumentační střediska. Ve více než 140 městech Evropy jsou takzvané infobody, pro komerční sféru ve 41 zemích je k dispozici 258 Euroinfostředisek (EIC).

Stále více podobných organizací má pracovat na základě partnerství subjektů z různých sfér činnosti. Tak třeba **fóra pro trvale udržitelný rozvoj měst** jsou určena lidem, kteří žijí ve městech, ale také orgánům veřejné správy, podnikatelskému sektoru, neziskovým organizacím a organizacím veřejného zájmu (čili organizacím poskytujícím na neziskovém základě veřejně prospěšné služby). Fóra mají propagovat strategii trvale udržitelného rozvoje, kterou Evropská unie široce prosazuje.

Fóra poskytují informace, vydávají publikace, organizují informační setkání a konference. Očekává se, že budou hrát aktivní roli při konzultacích s veřejnou správou a při propagaci harmonického rozvoje měst. Většina také plní funkci jakýchsi laboratoří, v nichž vznikají společné plány rozvoje města.

Z množství evropských asociací nevládních neziskových organizací zde můžeme uvést pouze zlomek. Po podrobnějším popisu několika typických asociací a sítí to budou stručné příklady z různých oborů působnosti neziskového sektoru. Je pro ně charakteristické, že mají konkrétní, oborové zaměření, reprezentují organizace většiny nebo všech členských států, zprostředkovávají tok informací směrem dolů, mají zastoupení v blízkosti ústředních úřadů a lobují v institucích EU, jakými jsou Komise nebo Parlament.

Evropská síť sociálních akcí

Evropská síť sociálních akcí (European Social Action Network – ESAN), byla založena v roce 1991 nadacemi a dalšími neziskovými organizacemi, které se zabývají společenským rozvojem a sociální péčí. Sídlo má v Bruselu a ve francouzském Lille. Mezi členy patří také polský WRZOS (síť organizací, které působí v sociální oblasti), avšak dosud žádná česká organizace.

Cílem ESAN je posilovat spolupráci mezi neziskovými organizacemi a podporovat politiku EU založenou na respektu k lidským právům. Jeho heslem je „Sociální Evropa – naše odpovědnost“.

ESAN zajišťuje výměnu zkušeností mezi dobrovolnickými organizacemi sociálního zaměření, informuje členy o tom, co se rozhoduje v orgánech EU a podporuje spolupráci na konkrétních sociálních projektech. K práci ESAN také patří lobování v institucích EU, jehož účelem je upozorňovat na sociální dimenze rozhodnutí orgánů EU.

Jak ESAN pracuje? Na výročních seminářích se upřesňují jeho programy a celkové zaměření. Každoročně pořádá všeobecné shromáždění členů, kteří volí výkonný výbor. Ten zajišťuje dohodnutá opatření a aktivity. Průběžně působí pracovní výbory (kam má přístup každý člen). Vydává pravidelný zpravodaj a katalog členů a jejich programů. Činnost sítě je spolufinancována ze všeobecného rozpočtu Evropských společností.

Během roku 2000 usiloval ESAN o to, aby se stále více občanů zapojovalo do „vytváření společné Evropy“. V jednom z projektů bylo například kontaktováno 400 tisíc lidí. ESAN pokládá za druhý pilíř, na němž stojí budoucí Evropa (prvním je tradičně jednotný vnitřní trh), uznání hodnot, které obsahuje Evropská charta základních práv. K cílům EU patří mír a spokojený život všech lidí bez výjimky. Ekonomický rozvoj a spravedlivé uplatňování práva je stejně jako respektování jedinečnosti členských zemí pouze prostředkem k těmto cílům.

Příkladem aktivit je projekt Cahier 2000, který probíhal od října 1999 do října 2000. Smyslem tohoto „sešitu“ bylo dát příležitost lidem sociálně znevýhodněným, aby poskytl zkušenosti vyprávěním svých příběhů, sdělením, jak na ně působí společnost, ve které žijí, a nakolik sdílí jejich myšlenky o budoucnosti. To pomohlo obrátit pozornost vlády, neziskových organizací a veřejnosti jako celku na lidi chudé a žijící na pokraji společnosti

Platforma evropských nevládních organizací sociálního zaměření

Evropské nevládní organizace sociálního zaměření také vytvořily jednotnou platformu (<http://www.socialplatform.org>), která se vyslovuje k základním připravovaným dokumentům EU ze sociálního hlediska – např. k pojetí ekonomické reformy, k udržitelnému rozvoji, k pojetí „evropské vlády“ či k rozšiřování Unie.

Sociální platforma sdružuje celkem 37 sítí neziskových organizací sociálního zaměření, jako jsou např. Červený kříž, ILGA či IPPF. Na činnosti 11 z těchto sítí, které platforma zastřešuje, se podílí celkem 19 českých organizací ze sociální oblasti. Členy platformy jsou asociace, které se zabývají staršími lidmi, ženami, dětmi, zdravotně postiženými, nezaměstnanými, přistěhovalci, chudými, mladými, lesbičkami, rodinami, bezdomovci, odsouzenými a dalšími skupinami obyvatel evropských zemí.

Nyní platforma vypracovala dokument ke vstupu dalších zemí do EU, který se zabývá posilováním sociálních aspektů rozšiřování EU, zajištěním základních práv v EU a kandidátských zemích, budováním občanského dialogu a podporou neziskových organizací s cílem vytvořit v celé Evropě silnou občanskou společnost. Sociální platformu lze považovat za hlavního mluvčího zájmů neziskových organizací vůči Evropské komisi. Vydává stanoviska k dokumentům Komise a vede s ní dialog o účasti „organizované občanské společnosti“ na tvorbě politiky EU.

TRIALOG – proti hladu a bídě ve světě

Předmětem zájmu Trialogu je vliv rozšiřování Evropské unie na práci nevládních rozvojových organizací, které pomáhají „globálnímu Jihu“ naší planety v jeho problémech s podvýživou, nemocemi, hygienou, ničením životního prostředí atd. V kontextu rozšiřování EU chce Trialog zesílit pozornost, která se věnuje otázkám vztahu (bohatého) Severu a (chudého) Jihu. Existuje totiž obava, že přijetím nových členů se zhorší pomoc rozvojovým zemím v Asii, Africe a Latinské Americe.

Trialog je vlastně společný projekt rozvojových organizací. Jeho cílem je vytvářet společné sítě s partnery z kandidátských zemí a zintenzívnit spolupráci mezi organizacemi a jednotlivci z kandidátských zemí, členských zemí EU a globálního Jihu. Pořádá proto semináře, vydává výzvy Evropské komisi, Evropskému parlamentu a dalším subjektům EU.

Zakladatelem Trialogu je několik západoevropských nevládních rozvojových organizací s dlouhou tradicí v rozvojové spolupráci. Například rakouský Horizont 3000, německé Sdružení pro rozvojovou spolupráci (AGEH), nizozemský Cordaid, finské Středisko služeb pro rozvojovou spolupráci (KEPA) a německý Chléb pro svět. Protagonisté Trialogu vycházejí z toho, že je nejvyšší čas začít spolupracovat s podobnými, rozvojovými organizacemi v kandidátských zemích. Jejich včasné zapojení by pomohlo udržet či dále rozvíjet pomoc, kterou je třeba světovému Jihu poskytovat.

Trialog můžeme považovat za typickou síť nevládních organizací s napojením na instituce EU. Projekt je také převážně financován Evropskou komisí. Má sídlo ve Vídni a o své činnosti informuje na adrese <http://www.clong-trialog.at>. Z českých organizací má Trialog kontakt na zhruba deset subjektů, mezi něž patří poradenská nezisková organizace, vysoká škola, nadační fond pro pomoc chudým Třetího světa a sdružení pro dobrovolnickou zahraniční pomoc.

Sít' je ukázkou toho, jak se na pomoc řešení problému, který je běžně považován za doménu největších mezinárodních organizací (OSN, UNESCO) a za problém světových velmocí, spojily nevládní neziskové organizace. Nejde o to, zda my sami považujeme problém globálního Jihu za závažný a zda jej chceme pomoci řešit, ale o to, že se najdou lidé mimo vládní instituce, kteří ho za závažný považují.

Evropské centrum nadací

V Evropě a USA se termín nadace používá pro subjekty, které neposkytují jen peníze na veřejně prospěšný účel, nýbrž také organizují výzkum, zajišťují informační činnost, koordinaci aktivit (tzv. networking) a vydávání publikací. V ČR je nadací tohoto typu například Open Society Fund.

Nadace a významní dárci mají také svou celoevropskou síť. Evropské centrum nadací se sídlem v Bruselu a Varšavě podporuje činnost nadací a firemních dárců v celé Evropě. Bylo založeno v roce 1989 a nyní má přes 200 členů. Prostřednictvím sítě středisek v 37 zemích však poskytuje služby tisícům organizací. Kromě jiného organizuje síť Orfeus, což je decentralizovaná síť národních a regionálních sdružení a informačních středisek, které poskytují informace o nadacích a firemních dárcích. Orfeus poskytuje od roku 1994 informace o dárcích, vydává publikace a provozuje informační střediska zejména v zemích střední a východní Evropy (u nás ICN) a také na území bývalého Sovětského svazu.

Statut řádného ani přidruženého člena EFC zatím nemá žádná česká organizace (roční příspěvek činí 1000 eur). Ostatní kandidátské země své členy mají, např. na Slovensku a v Rumunsku dva, v Polsku pět, v Bulharsku tři. Statut hosta má Nadace Via, NROS, Open Society Fund a Nadace pro současné umění. Za hosty však platí příspěvky americká Mottova nadace s tím, že by se zhruba do dvou let měly stát řádnými členy.

EFC samo granty neposkytuje. Usiluje o vytváření partnerství mezi nadacemi, firemními korporacemi a vládami, které by sloužilo uspokojování potřeb občanů v pluralitní občanské společnosti. Jednou z jeho základních funkcí je reprezentovat zájmy členských organizací ve vztahu k národním vládám, k institucím EU a OSN a ke Světové bance.

V roce 1993 přijalo EFC **Pražskou deklaraci**, která ukazuje základní smysl nadační práce:

- ochraňovat základní lidská práva a svobody,
- podporovat individuální odpovědnost a účast občanů na veřejně prospěšných aktivitách,
- podporovat řešení sociálních, kulturních, ekologických, vzdělávacích, vědeckých, zdravotních a ekonomických problémů, které nejsou vlády s to uspokojivě řešit,
- propagovat dárcovství, zejména firemní investice do rozvoje komunit.

Deklarace potvrdila nezastupitelnou roli, kterou hrají nezávislí dárci v rozvoji spravedlivé a udržitelné občanské společnosti v Evropě a zdůraznila zásadní význam práva a jeho respektování v demokratické společnosti. Vyzvala evropské vlády a instituce, aby pro podporu činnosti nadací a asociací vytvářely ucelený právní a fiskální rámec.

Pod vlivem rozšiřování EU a reformy jejích institucí ustavilo EFC skupinu pro vytváření partnerství mezi jednotlivými dárci, příjemci grantů, institucemi Unie, státní správou v jednotlivých zemích a místní a regionální samosprávou. Takové partnerství, v praxi ovšem velmi decentralizované, by rovněž umožnilo obhajovat jedinečnou roli dárců ve vztahu k orgánům EU.

V září 2002 uspořádala síť Orfeus konferenci ve Varšavě. Jejím cílem bylo prodiskutovat možnosti **vytvoření národních všeoborových federací neziskových organizací** v zemích střední a východní Evropy. Účastníci se shodli na tom, že založení takové asociace neziskovým organizacím umožní

- vytvořit pro ně prostředí jistoty, dát jim silnější hlas pro působení na partnery a zvýšit o nich veřejné povědomí;
- zabývat se významnými, celostátními záležitostmi, ovlivňovat legislativu a podporovat je ve vztahu k sektoru veřejné správy;
- umožnit jim sdílet zkušenosti a vyměňovat si informace, setkávat se a vést debaty;
- zavést standardy, platné pro místní podmínky;
- zastupovat zájmy neziskových organizací vůči organizacím dárců.

Konference také nastínila kroky potřebné k založení národní federace a sestavila k nim seznam nejdůležitějších předpokladů: musí existovat skupina, která založení iniciuje, práce skupiny musí být otevřená, transparentní a demokratická, zapotřebí je trvalé

úsilí, musí být postaveny jasné a realistické cíle, k dispozici by měly být potřebné zdroje, schopnost vstupovat do rozmanitých partnerství a schopnost spolupráce.

Příklady dalších asociací a sítí

Humanitární organizace

Nejstarší evropskou sítí neziskových organizací je **Červený kříž** (1863). Ve více než 100 zemích působí **Armáda spásy**, která vznikla v roce 1880, jako mezinárodní hnutí evangelíků. V Evropě má téměř 4 tisíce důstojníků, 6 tisíc zaměstnanců a tisíce dobrovolníků, na zhruba 1500 místech. Jejich služby jsou určeny především společensky vyčleněným jednotlivcům, bezdomovcům, dětem, starým lidem alkoholikům a narkomanům, osamělým matkám, mladým pachatelům, přistěhovalcům a nevléčitelně nemocným. Organizace provozuje např. ubytovny, dětské domovy, kluby, potravinové banky, hřiště a zaměstnanecká střediska. Znamé jsou jejich služby pátrání po zmizelých osobách, probační a rehabilitační služby. Armáda spásy působí také v ČR a do Ruska se vrátila dokonce po více než 70 letech. Má ústředí v Londýně a v nizozemském Veenendaalu.

Caritas Europa je mohutná síť založená již v roce 1950 s cílem rozšiřovat charitu a spravedlnost v celém světě. Třemi hlavními činnostmi jsou pomoc v nouzi, pomoc rozvojovým zemím a řešení společenského a sociálního vyčlenění. Spojuje národní Charity ze západní a východní Evropy a sídlí ve Vatikánu a Bruselu. Charity v jednotlivých zemích provozují denní stacionáře pro nemocné, azylové domy, chráněné dílny, poradny, domovy pro seniory a hospice, zajišťují domácí péči a organizují rozsáhlé sbírky na pomoc uprchlíkům, obětem záplav a dalším postiženým lidem.

Celosvětově známou organizací je **YMCA** (The Young Men's Christian Association) – **sdružení mladých křesťanů**, jejichž organizace z 28 evropských zemí vytvořily společnou alianci, která sídlí ve švýcarském St. Gallenu. YMCA má kolem půl milionu členů ve více než 7 tisících místních organizací, mimo jiné také v ČR.

Z Evropy do světa se rozšířila organizace **Oxfam**, která vznikla v době druhé světové války na podporu řeckého obyvatelstva, strádajícího za německé okupace Řecka. Oxfam má původ v anglickém Oxfordu („fam“ je začátek slova, které označuje velký nedostatek a celý název – Oxford Famine Relief – znamenal pomoc v nouzi). Dnes je Oxfam celosvětovou sítí s širokým spektrem činností především na poli boje s chudo-

bou a nespravedlností. Je jedním z mnoha dokladů toho, že si nevládní organizace dokážou udržet nezávislost a přitom ovlivňovat veřejnou politiku.

Známé jsou asociace a sítě **Lékaři bez hranic** (se sídlem v Paříži) nebo **Inženýři proti chudobě**. Ti přicházejí z Británie, aby pomáhali čelit aktuálním problémům v Indii či Afganistanu.

Mezinárodní rada dobrovolnických agentur (International Council for Voluntary Agencies – ICVA) je asociace nevládních neziskových organizací, které se zabývají humanitárními záležitostmi a udržitelným rozvojem. Byla založena v roce 1962, sídlí v Ženevě a působí jako prostředník mezi neziskovým sektorem a institucemi jako je Světová banka nebo Úřad vysoké komisařky OSN pro uprchlíky.

Amnesty International je organizace zaměřená na lidská práva, zejména práva uprchlíků. Má sídlo v Bruselu a podobně jako jiné sítě, působí i na území ČR.

Skupinová péče

Mental Health Europe je nezisková organizace, založena v r. 1985, která působí v oblasti duševního zdraví. Jejím krédem je, že bez duševního zdraví není plného zdraví. Dobré duševní zdraví je základním lidským právem a je třeba bojovat s faktory, které je poškozují. Také tato organizuje lobuje v Evropském parlamentu, v Radě Evropy a v Evropské komisi.

K sítím organizací zdravotní péče patří **Mezinárodní liga společností osob s mentálním handicapem** (International League of Societies of Persons with Mental Handicap – ILSMH) založená v roce 1960, se členy v 84 zemích a ústředím v Bruselu. **Evropský svaz nevidomých** (European Blind Union – EBU) působí ve 42 evropských zemích a kanceláře pro styk s orgány EU má v Kodani a Paříži. Organizacemi s podobným posláním jsou také například **Evropská aliance pro veřejné zdraví** nebo **Evropské fórum pro tělesná postižení**.

Další z nich, **Evropské fórum zdravotně postižených** se stalo jednou z vedoucích organizací tohoto druhu zejména po konferenci, kterou uspořádala Evropská komise v Bruselu v březnu 2001. Ostatně rok 2003 byl v EU vyhlášen Evropským rokem lidí se zdravotním postižením.

Eurolinkage je střešní organizací v péči o staré lidi. Byla založena v roce 1981 a sídlí v Bruselu a Londýně. Má spojení na organizace v 17 zemích Evropy a považuje se za jednu z nejeftektivnějších lobistických sítí. Například výsledkem kampaně uskutečněné v Evropském parlamentu v roce 1993 bylo jednání „parlamentu seniorů“, jehož prohlášení k politice EU vůči starším lidem bylo zahrnuto do usnesení Evropského parlamentu.

Podporu práv gayů a lesbiček včetně legalizace homosexuality zajišťuje **Mezinárodní asociace lesbiček a gayů** (International Lesbian and Gay Association – ILGA). Byla založena v roce 1978 a má na 500 skupinových a individuálních členů ve více než 60 zemích. Organizuje výroční celosvětové a evropské konference a má konzultační statut v OSN.

Životní prostředí a venkov

Z mediálních zpráv je populární hnutí **Greenpeace**. Málokdo si však vzpomene, že bylo založeno vědci a výzkumníky v roce 1971 v Kanadě, aby bránilo zkouškám nukleárních zbraní. Evropská pobočka vznikla v roce 1989 s cílem ovlivňovat politiku Evropské unie v otázkách životního prostředí. V jeho ústředí v Amsterdamu pracuje zhruba 10 zaměstnanců. Greenpeace je celosvětově nejznámější tvůrce nenásilných kampaní a nenásilných přímých akcí. Kombinuje konfrontační, mediálně vděčné způsoby, nezřídka plné osobního rizika, s politickým lobováním, soudními spory a výzkumem.

Evropská rada mladých zemědělců (CEJA) byla založena v roce 1958 a nyní má sídlo v Bruselu. Má 22 členských organizací z 21 zemí a reprezentuje tak milión mladých zemědělců z celé Evropy. Posláním organizace je reprezentovat, lobovat, propagovat zájmy mladých zemědělců tak, jak to činí další podobné asociace s sítí.

Volná síť organizací s názvem **Venkov, životní prostředí, rozvoj** (Ruralité, Environnement, Développement – RED), založená v roce 1980, se zabývá environmentálními otázkami, zejména ochranou přírody, a rozvojem venkova. V těchto tématech pořádá konference, pracovní setkání a výzkum. Hlavními aktivitami jsou budování celoevropské sítě pro rozvoj venkova, koordinování platformy mezinárodních nevládních neziskových organizací a publikační činnost. Sídlo asociace je v belgickém Attertu a nyní sdružuje více než 120 členů z 15 zemí.

Na základě druhého evropského programu boje proti chudobě vznikla v roce 1990 **Transevropská síť venkova** (TransEuropean Rural Network – TERN). Jejím cílem je „aktivně usilovat o vývoj politik, které povedou k redistribuci zdrojů ve prospěch opomíjených venkovských oblastí“. TERN plní tento cíl lobováním v institucích EU, výzkumem, výměnou příkladů osvědčené praxe a zprostředkováním informací mezi místními projekty a Evropskou komisí.

TERN slouží organizacím, které působí přímo ve venkovských oblastech a soustřeďuje se spíše na aktivní projekty než na činnost celonárodních organizací. Těžiště jeho práce je ve dvou aktivitách: v pomoci při rozvoji regionálních a národních sítí venkova, zvláště tam, kde takové struktury dosud neexistují (jižní Evropa), a v mezinárodních projektech, které propojují jednotlivé organizace zaměřené na obnovu venkovských oblastí.

Evropská rada pro vesnici a malé město (The European Council for the Village and Small Town – ECOVAST) vznikla v roce 1984 především k ochraně venkovských komunit, jejich kulturního a přírodního dědictví a životního prostředí.

Je to sdružení organizací a jednotlivců, kteří se zabývají výzkumem, poradenstvím a akčními projekty ve venkovských oblastech. ECOVAST má pracovní skupiny pro krajinu, venkovskou architekturu, turistiku a další. V roce 1998 zveřejnil návrh komplexní strategie pro evropský venkov. Má zhruba 600 členů ve 28 zemích a sídlo v anglickém Cheltenhamu. Z ČR je členem Omega Liberec.

ECOVAST je zakládajícím členem mezinárodní iniciativy PREPARE, která se v 10 kandidátských zemích zaměřuje na posilování občanské společnosti a podporu mezinárodní výměny zkušeností v rozvoji venkova. Jednou ze dvou pilotních zemí je také Česko, kde se v průběhu roku 2003 mají uskutečnit regionální a národní workshopy k otázkám mimovládní podpory obnovy a rozvoje venkova a v několika venkovských regionech připravit na základě tzv. místních partnerství projekty typu LEADER (podrobněji v kapitole 5).

Kulturní, spotřebitelské a rozvojové organizace

EURADA, asociace regionálních rozvojových agentur, je nezisková organizace, jejímž cílem je propagovat regionální ekonomický rozvoj pomocí dialogu s Evropskou komisí, zajišťovat výměnu dobrých zkušeností a mezinárodní spolupráci mezi agenturami. Sdružuje kolem 150 rozvojových organizací z 25 zemí, z nichž sedm

kandidátských zemí má přidružené členství (včetně ČR – rozvojové agentury v Mosťě, Ostravě a na střední Moravě).

K nejsilnějším iniciátorům změn v evropské legislativě a normách patří lobby spotřebitelů. Přední místo mezi nimi zaujímá **Evropský výbor spotřebitelských svazů** (Bureau Européen des Unions de Consommateurs – BEUC), který sdružuje přes 30 organizací z 23 zemí. Z ČR je to SOS – Sdružení obrany spotřebitelů. Spotřebitelská hnutí pomohla prosadit jak v celoevropském měřítku, tak v řadě zemí (zejména v Británii, Francii, Německu, Nizozemsku) velmi náročné standardy, jimiž se musí řídit výrobci potravin, spotřebního zboží a poskytovatelé služeb. Ochrana spotřebitele, již se Evropská unie zabývá aktivně od roku 1976, dnes patří k prioritám politiky EU.

V irském Dublinu pracuje **Evropský úřad pro málo používané jazyky**, což je nezávislé sdružení s třemi zaměstnanci, které se však zabývá podporou 31 jazyků, které jsou v Evropě na ústupu nebo jimi mluví jen malý počet obyvatel.

Evropská kulturní nadace (European Cultural Foundation – ECF) vznikla již roku 1954 v době působení „politického otce“ Evropské unie, francouzského poválečného politika Roberta Schumana. Má sídlo v Amsterdamu.

Neziskovou organizací je však třeba i Mezinárodní úřad pro sociální turistiku (BITS). Úřad deklaruje „právo lidí na volný čas, dovolenou a turistiku“ a doporučuje, jak mohou lidé relaxovat (většinou odjezdem do exotických zemí). Na základě deklarace Světové organizace cestovního ruchu z filipínské Manily (1980) úřad požaduje, aby společnost vytvářela co nejlepší podmínky pro dovolenou všem lidem bez jakékoli diskriminace.

Politická občanská hnutí, komunikace s institucemi

Občanské organizace běžně vstupují do veřejné politiky – lidé tak využívají svá základní občanská práva. Z médií známe akce občanských iniciativ na podporu anebo naopak proti některým záměrům politiků. V Barceloně se protestu proti válce v Íráku zúčastnilo v polovině února 2003 asi 1,3 mil. lidí (v téměř stejně velké Praze se jich ve stejný den sešlo 1000× méně). Známé jsou akce německých odpůrců ukládání jaderného odpadu a jejich útoky na vlaky s tímto nákladem.

Evropské středisko pro občanskou akci (European Citizen Action Service – ECAS) bylo založeno roku 1990 pro lobování, informování a poradenství ve prospěch neziskových a komunitních organizací a pro obranu práv jednotlivce. Vychází z toho, že zatímco ve prospěch podnikání se v institucích EU lobuje neustále a ve velkém rozsahu (vznikají pak předpisy, které „jdou na ruku“ velkým korporacím nebo profesním skupinám), ve veřejném prospěchu se lobuje nedostatečně. Středisko chce tuto nerovnováhu snížit v oblastech občanských práv, zdravotnických služeb, sociálních záležitostí a kultury. Pomáhá proto vytvářet zájmové koalice, organizuje schůzky se členy Evropského parlamentu, sestavuje Průvodce finančními zdroji EU pro neziskové organizace z kandidátských zemí atd.

V roce 2001 byla v Bruselu s pomocí ECAS otevřena **kancelář polských neziskových organizací**. Pomáhá navazovat kontakty s partnery v členských zemích Unie a s evropskými sítěmi a také prezentovat polský neziskový sektor jako rovnocenného partnera na evropské scéně. Na počáteční období provozu kanceláře se složilo 13 polských organizací, později pomáhal ECAS a britská Charities Aid Foundation.

Aktuálním tématem pro ECAS je evropské občanství a práva občanů ve sjednocené Evropě. V prosinci 2002 ECAS uspořádal evropské fórum občanských poradenských středisek (která fungují i v ČR).

Unie evropských federalistů (UEF) byla založena již v roce 1946 a od listopadu 2000 požaduje přijetí Evropské federální ústavy. Jejím mottem je prohlášení: „Evropa si dnes musí vybrat mezi vytvořením federálního státu a koncem její historické úlohy. Aby si zaručila vlastní bezpečnost a životní podmínky a přispěla k vytvoření mírumilovnějšího a rovnoprávnějšího režimu všude na světě, Evropa nesmí zůstat rozdělená a bezmocná.“ UEF chce zřídit v Evropě federální vládu, přímo volený parlament a dále senát, který reprezentuje členské země a pokud možno i regiony.

Mladí evropští federalisté (kteří ovšem zahájili činnost již v roce 1949) usilují o propagaci evropské integrace, demokracie a transparentnosti. Cílem **Svazu mladých demokratů** (DEMYC), sítě nevládních mládežnických organizací v Evropě, je zejména podpora demokracie, svobody a lidských práv v Evropě a na celém světě, propagace zapojení mladých lidí do politiky a výměna informací a zkušeností.

Dokonce i vrcholné národní asociace neziskových organizací mají svou asociaci. Od roku 1989 působí **Evropská rada pro dobrovolnické (veřejně prospěšné) organi-**

zace (Comité Européen des Associations d'intérêt General – CEDAG), která má reprezentovat zájmy dobrovolnických organizací vůči institucím EU. Členy CEDAG je zhruba čtyřicet národních asociací neziskových organizací (taková v ČR dosud neexistuje). Asociace usilují o uznání příspěvku neziskového sektoru k budování nové Evropy. Potvrdilo to i jejich výroční zasedání na podzim roku 2002 v Praze.

CEDAG chce přispívat k vytváření takové společnosti, která je jednotná, participativní a vědomá si zájmů budoucích generací. Na úrovni EU propaguje ekonomický přínos neziskového sektoru a lobuje v jeho prospěch. Je celoevropským fórem pro neziskové organizace, které si zde mohou vyměňovat zkušenosti.

Dvěře jsou již dokořán! Patříte někam?

Jak už bylo řečeno, asociací, sítí a platforem jsou stovky. Většina má profesní zájmové anebo rovnou komerční zaměření. To jsou třeba Evropská federace výrobců obálek, Stálý mezinárodní výbor pro ocet nebo Sdružení pro povrchovou úpravu hliníku. Je však i mnoho organizací s veřejně prospěšným (či spíše nekomerčním) posláním. Pro lepší představu – a také pro vaši inspiraci – přinášíme alespoň názvy některých dalších asociací a sítí s celoevropskou působností. Každé třídění je ošidné, berte proto tématické mezititulky jen jako základní pomůcku pro orientaci.

Humanitární a sociální

- Association Europeenne Pour la Defense des Droits de L'homme – FIDH-AE – Evropské sdružení na obranu lidských práv
- European Human Rights Foundation (EHRF) – Evropská nadace pro lidská práva
- Human Rights Watch (HRW) – Hlídka lidských práv
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE) – Evropská rada pro uprchlíky a emigranty
- Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME) – Výbor církví pro přistěhovalce
- Jesuit Refugee Service Europe (JRS-E) – Evropská jezuitská služba pro uprchlíky
- European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) – Evropská konfederace národních organizací pracujících s bezdomovci

- European Network of the Unemployed (ENU) – Evropská síť nezaměstnaných
- European Roundtable of Charitable Social Welfare Organisations (ET WELFARE) – Evropský kulatý stůl charitativních organizací
- International Association of Charities – Mezinárodní asociace charit
- International Fellowship of Reconciliation (IFOR) – Mezinárodní společenství usmíření
- Right To Die-Europe (RTD-EUROPE) – Právo zemřít, Evropa
- Co-ordinating Committee for International Voluntary Service (CCIVS) – Koordináční výbor pro mezinárodní dobrovolnické služby
- European Volunteer Centre (CEV) – Evropské středisko pro dobrovolníky
- Association of Voluntary Service Organisations (AVSO) – Asociace organizací dobrovolnických služeb
- Peace Brigades International European Office (PBI-BEO) – Evropská kancelář pro mezinárodní mírové sbory
- Liaison Committee of Development NGOS to the EU (CLONG) – Styčný výbor rozvojových nevládních organizací v EU

Zdravotní péče

- Alzheimer Europe – Alzheimerova nemoc, Evropa
- Autism Europe – Autismus, Evropa
- European Action of People with Disabilities (AEH) – Evropské hnutí pro osoby s postižením
- European Association of Service Providers for Persons with Disabilities – Evropská asociace poskytovatelů služeb zdravotně postiženým
- Inclusion Europe – the European Association of Societies of Persons with Intellectual Disability and their Families – Začlenění (Evropa) – Evropská asociace společností osob s intelektovým postižením a jejich rodin
- European Network for Smoking Prevention (ENSP) – Evropská síť pro prevenci kouření
- Rainbow International Association Against Drugs – Duha – mezinárodní sdružení proti drogám

Děti, mládež, ženy, rodina, starší osoby

- The European Children' s Network (EURONET) – Evropská síť pro práva dětí
- International Save the Children Alliance – European Union (ISCA-EU) – Mezinárodní federace „Zachraňte děti“ v EU
- Youth Action for Peace (YAP) – Hnutí mládeže za mír
- European Youth Forum – Evropské fórum mladých
- World Organisation of the Scout Movement, European Region (WOSM) – Světová organizace skautského hnutí, Evropský region
- Confederation of European Scouts (CES) – Konfederace evropských skautů
- Confederation of Family Organisations in the European Community (CO-FACE) – Konfederace organizací rodin v Evropském společenství
- International Planned Parenthood Federation – European Network (IPPF EN) – Mezinárodní federace pro plánované rodičovství – Evropská síť
- European Parents' Association (EPA) – Evropská rodičovská asociace
- European Federation of Older Persons (EURAG) – Evropská federace starších osob
- European Older People's Platform (AGE) – Evropská platforma starších osob

Životní prostředí a venkov

- Association for the Sustainable Use and Recovery of Resources in Europe (ASURRE) – Asociace pro trvale udržitelné využití a obnovu zdrojů
- Association of Cities and Regions for Recycling (ACRR) – Asociace měst a regionů pro recyklaci odpadu
- Birdlife International – Mezinárodní sdružení pro život ptactva
- Eurogroup for Animal Welfare – Evropská skupina pro podmínky chovu zvířat
- Friends of the Earth Europe (FOEE) – Přátelé Země, Evropa
- International Friends of Nature (IFN) – Mezinárodní sdružení „Přátelé přírody“
- European Foundation for Landscape Architecture (EFLA) – Evropská nadace pro architekturu krajiny

Kulturní, spotřebitelské, turistické, rozvojové

- European Folk Culture Organisation (EFCO) – Evropská organizace lidové kultury
- European Community of Consumers Cooperatives (EURO COOP) – Evropské společenství spotřebních družstev
- Alliance Internationale de Tourisme (AIT) – Mezinárodní sdružení pro turistiku
- European Union Federation of Youth Hostel Associations (EUFED) – Evropská federace asociací mládežnických ubytoven
- American European Community Association (AECA) – Americko evropské sdružení komunit
- Assembly of European Regions (AER) – Shromáždění evropských regionů
- Association of European Border Regions (AEBR) – Sdružení evropských příhraničních regionů

Náboženské

- Centre Européen Juif D'information – Evropské židovské informační středisko
- Ecumenical Youth Council in Europe (EYCE) – Ekumenická rada mladých v Evropě
- European Good Templaar Youth Federation (EGTYF) – Evropská federace mladých dobrých templářů
- Federation of Catholic Family Associations in Europe – Federace asociací katolických rodin v Evropě
- Quaker Council for European Affairs (QCEA) – Rada pro evropské záležitosti kvakerů

Vzdělávání, výzkum

- Comité Européen Pour L'enseignement Catholique (CEEC) – Evropský výbor pro katolické školství
- Academic Cooperation Association (ACA) – Sdružení pro akademickou spolupráci
- Association Internationale des Etudiants en Sciences Economiques et Commerciales (AIESEC) – Mezinárodní sdružení studentů ekonomických a obchodních věd

- European Association for the Education of Adults (EAEA) – Evropská asociace pro vzdělávání dospělých
- European Association of Teachers (EAT) – Evropské sdružení učitelů
- European Council of National Associations of Independent Schools (ECNAIS) – Evropská rada národních asociací nezávislých škol

Ekonomika, podnikání

- European Association of Craft, Small and Mediumsized Enterprises (UEAPME) – Evropská asociace řemesel, malých a středních podniků
- European Business Ethics Network (EBEN) – Evropská síť pro etiku v podnikání
- Reseau Europeen des Villes et des Regions de L'economie Sociale (REVES) – Evropská síť měst a regionů se sociální ekonomikou
- European Confederation Of Workers' cooperatives, Social Cooperatives And Participative Enterprises (CECOP) – Evropská konfederace svépomocných výrobních družstev, sociálních družstev podniků s účastí zaměstnanců

Ostatní

- European Movement – Evropské hnutí
- International Union of Socialist Youth (IUSY) – Mezinárodní svaz socialistického mládí
- European Humanist Federation (EHF) – Evropská humanistická federace
- European Coalition to End Animal Experiments (ECEAE) – Evropské sdružení za ukončení pokusů na zvířatech
- Gesellschaft für Bedrohte Völker – International (GFBV) – Mezinárodní společnost pro ohrožené národy

Politický význam asociací a sítí

Evropská integrace neznamena jen integraci územní, ale také věcnou. Jak víme, počátky integračních snah měly výrazně ekonomické motivy. Ne-ziskový či spíš dobrovolnický sektor se výrazně podílel na nové, sociální dimenzi integrující se Evropy. Když se v 70. letech v Evropě formulovaly programy sociálních opatření, boje proti chudobě či ženské programy,

neziskový sektor v tom hrál jen malou roli. Dnes je situace zcela jiná: v Evropě funguje snad 150 sítí dobrovolnických a komunitních organizací. Organizace v jednotlivých zemích se začaly volně sdružovat. Mnohé národní asociace mají své zastoupení přímo v Bruselu. Pro nevládní neziskový sektor nastala doba integrace.

A globalizace. Ovšemže globalizace neziskové, kvůli které nemá smysl demonstrovat nebo něco rozbíjet. Část jejich aktivit reaguje na důsledky ekonomického a sociálního vývoje uvnitř jednotlivých zemí – zaměřují se na problém chudoby, imigrace, vyčlenění ze společnosti, ekonomického a infrastrukturního úpadku komunit. Další reagují na důsledky mezinárodních vztahů – na pomoc rozvojovým zemím, na environmentální hrozby. Neziskové organizace však začaly rozvíjet i preventivní aktivity a ovlivňovat veřejné mínění.

Evropské sítě nevládních organizací se prostě zorganizovaly, překonaly jazykové bariéry, vytvořily společné koncepce a usídlily se blízko novým centrům moci v Evropě (Brusel, Štrasburk, Luxemburg). Pomohly politikům, aby si uvědomili, co znamená tzv. skrytá Evropa – ta, která příliš neprosperuje, protože se skládá z 52 miliónů lidí, kteří žijí pod hranicí chudoby, z 20 miliónů nezaměstnaných, z 3 miliónů lidí bez domova, z utečenců, z lidí mentálně, fyzicky či sociálně postižených atd. Tyto asociace a sítě začaly komunikovat s vysokými úředníky Evropské komise a se členy Evropského parlamentu zrovna tak, jako to dělají lobisté z obchodních kruhů. Začaly ovlivňovat práci evropských legislativců, velkých dárců, tvůrců veřejného mínění. Některé z nich dostaly svou vlastní vládu kvůli porušování zákonů až před Evropský soudní dvůr.

Nevládní organizace musí ještě samy mnoho zlepšovat – například efektivnost komunikace s okolím a celkovou profesionalitu řízení. Hodně je třeba udělat pro účinnější formulování návrhů, které pak mohou použít politici, aby pro ně získávali voliče. Některým organizacím chybí pozitivní programy – jsou silně „proti něčemu“, ale samy nevědí, pro co naopak jsou. Ne všechny se naučily mluvit se svými sousedy a učit se od nich. Mnohé chtějí zůstat pod záminkou nezávislosti izolované od trvalejší spolupráce s jinými. Některé sledují silně (a úspěšně) jen zájmy svých členů a vytvářejí tak atmosféru podobnou boji obchodních konkurentů na trhu. Étos vzájemné solidarity a důvěry, který je v neziskovém prostředí typický, někdy láká podvodníky a sobecké manipulátory, kterým nahrává tradičně tolerantní ovzduší uvnitř organizací a demokratické základy jejich fungování.

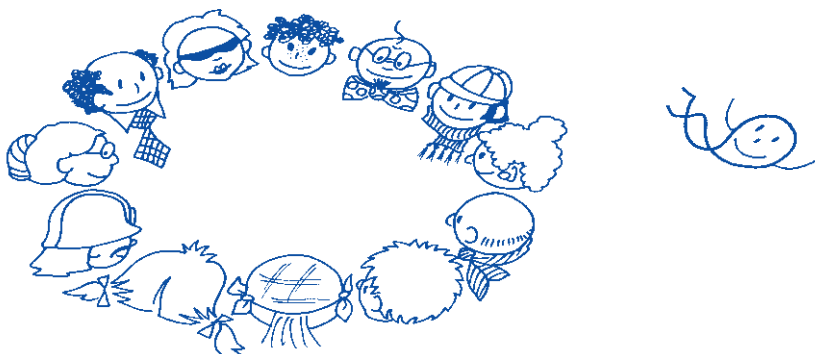

Není sporu o tom, že **neziskový sektor v Evropě se začal proměňovat právě pod vlivem evropské integrace (a ovšem také díky pokroku informačních a komunikačních technologií)**. Postupně vychází z hranic národní izolace, objevuje společné problémy, cíle a příležitosti. Neziskové organizace v Evropě se učí jedna od druhé, díky sítím uskutečňují společné projekty, sociální analýzy a kampaně.

Hranice Evropy jsme již překročili

Naši občané a občanská sdružení se však mohou setkat i s mezinárodními asociacemi a sítěmi, které překračují hranice Evropy a působí v celosvětovém měřítku. Jsou to například mírové sbory (Peace Corps), které se rozšířily z USA a působily i u nás, uskupení jako Lékaři bez hranic a Lékaři světa či ekologicky zaměřené organizace jako Greenpeace. Do zemí postižených válčnou nebo přírodní katastrofou, hladem a nemocemi, proudí neustále milióny dolarů a tisíce dobrovolníků ze všech jen trochu vyspělých zemí.

Také Česká republika se podílí na této pomoci – například prostřednictvím organizace pro dobrovolníky Bohemia Corps, společnosti při České televizi Člověk v tísni nebo ADRA – a nelze pochybovat o tom, že po vstupu do EU se pomoc ještě rozšíří. Nebude to tedy jen pomoc organizovaná státem a nebudou to jen ty okřídlené „peníze daňových poplatníků“. **Ve vztahu k zemím třetího světa jsme jednoznačně dárcovskou zemí**, v níž žije dost lidí, kteří jsou schopni pochopit problémy současného světa a reagovat na ně prospěšnou aktivitou – poskytnutím peněžního daru při veřejné sbírce anebo dobrovolnou službou v daleké zemi.

Aktivity a přínosy

Nevládní neziskové organizace a strukturální politika EU

Účast neziskových organizací na strukturální politice Evropské unie by vydala na samostatnou knihu. Položme si tedy aspoň tři skupiny otázek, které pomohou ozřejmit postavení a poslání neziskového sektoru v zemích EU:

A/ Co znamená v politikách EU tolik používané slovo partnerství? Jaké místo v něm má neziskový sektor? A jak se neziskový sektor podílí na využívání pomoci ze strukturálních fondů EU?

B/ K hlavním tématům, kterými se zabývá každý členský stát a chtě nechtě se s nimi setkáváme i u nás, patří rozvoj komunit, tzv. sociální ekonomika a začleňování znevýhodněných skupin obyvatel do společnosti. Jsou to tři propojené problémy existence rozvinuté společnosti otevřeného typu. Jaké je v nich místo neziskového sektoru?

C/ Jak neziskové organizace pomáhají zapojit veřejnost do rozhodování o budoucnosti jejich komunity, obce, celé země? Co dělaly před vstupem své země do EU či před jinými závažnými událostmi?

V každé členské zemi Evropské unie bychom našli tisíce odpovědí. V příkladech dáme mírnou přednost jedné zemi, s užitečnými „odskoky“ jinam. Tou zemí bude Skotsko, které je sice součástí Velké Británie, ale v řadě ohledů samostatným celkem. Má například vlastní parlament, vládu, zemské zákony a pochopitelně i na zbytku Británie nezávislý nevládní sektor. Je to země s tradičně rozvinutým neziskovým sektorem, založeným na filantropii, svépomoci a solidaritě. Je to současně určitý prototyp (netvrdíme, že dokonalý) „fungující“ občanské společnosti.

Skotsko je v něčem podobné České republice a v něčem rozdílné: má stejnou rozlohu, ale poloviční počet obyvatel, má rozvinutý průmysl, jehož tradiční odvětví, zejména část strojírenství a těžba uhlí, se před časem rozpadla s podobnými důsledky, jaké nyní vidíme třeba na Ostravsku. Že má navíc moře, rybolov a rozsáhlejší chov ovcí než ČR, snad nemá na problematiku neziskového sektoru vliv. Ostatně, pivo je tam prý také nejčastějším nápojem, neboť tradiční skotská whisky je dost drahá...

Krátké představení skotského neziskového sektoru

Ve Skotsku je přes 44 tisíc neziskových, „dobrovolnických“ organizací. Veřejně prospěšný sektor má roční příjem kolem 2 miliard liber, což představuje asi 4 % hrubého domácího produktu. V některých službách, např. v domácí péči nebo v bydlení, je podíl těchto organizací velmi významný. Největší část jejich příjmů (30 %) pochází z vlastní obchodní činnosti, pronájmů a investic. Zhruba čtvrtina příjmů je z veřejných zdrojů (poskytují je např. zdravotní výbory, státní podniky, rady pro umění a sport apod.) a téměř tolik přichází z darů získaných veřejnými sbírkami a z loterií. Další příjmy má sektor z půjček, státní loterie a z grantujících trustů.²¹

Ve Skotsku připadají na 1000 obyvatel 4,4 neziskové organizace. V jednotlivých oblastech se tento poměr mění od 2 do 10 (v Glasgow 4, v Edinburghu 7 organizací na tisíc obyvatel – v Praze je to více než 7). Nejvíce organizací (46%) se zabývá sociální péčí, 18% kulturními a rekreačními aktivitami a 11% ekonomickým rozvojem. Z celkového počtu má 86% organizací místní působnost.

Do činnosti nevládních neziskových organizací se podle oficiálních odhadů **dobrovolnický zapojuje zhruba polovina všech dospělých obyvatel** (v ČR asi osmina). Hodnota jejich práce, kterou přispívají k národnímu bohatství, se dá vyjádřit ekvivalentem 41 miliard liber. Ve skotském neziskovém sektoru trvale pracuje 51 tisíc placených zaměstnanců a 700 tisíc dobrovolníků. Většina malých organizací nemá žádné zaměstnance a je závislá jen na dobrovolnících. Platy v sektoru jsou však pod průměrem státního sektoru.

Neziskový sektor je z hlediska růstu zaměstnanosti dynamičtější než soukromopodnikatelský nebo státní, neboť zajišťuje stále víc základních služeb a jeho rozvoj je výrazně urychlován právě díky strukturálním fondům EU.

Do země ročně plyne z rozpočtu Evropské unie až 44 mil. liber, z toho 15–20 mil. liber (hlavně z Evropského sociálního fondu) jde do neziskového sektoru zejména na podporu sociální a ekonomické integrace znevýhodněných osob. Avšak započítáme-li vlastní vklady, realizují neziskové organizace každoročně projekty v úhrnné hodnotě 60–80 milionů liber.

²¹ Trusty, které v britském neziskovém sektoru běžně působí, se odlišují od svých komerčních jmenovců. Mají často charakter nadace, neboť spravují cizí majetek ve veřejném zájmu. Jde však o víc – o dobrovolné sdružení lidí, kteří chtějí být prospěšní svému městu nebo zemi. Výmluvně je nahlédnout do slovníku: trust kromě jiného znamená důvěru, spolehnutí na druhého, správu cizí věci, svěřenectví, záruku. Nejsou politickou opozicí, jsou přirozeným, občanským doplňkem formálních demokratických struktur (volených městských rad). Budeme mít jednu v každém českém městě místní trust, vedený důvěryhodnými, bezúhonnými spoluobčany, kteří se rozhodli pracovat bezplatně pro dobro města?

V sektoru působí – podobně jako v jiných „občansky rozvinutých“ zemích – řada „pomocných“ neziskových organizací, které

- zajišťují komunikaci jak mezi neziskovými organizacemi, tak navenek – k médiím, politikům, veřejné správě,
- starají se o to, aby veřejnosti měla porozumění pro poslání a činnost nevládních organizací a podporovala je,
- podporují členské organizace pomocí informačních, vzdělávacích a dalších služeb – například jim zprostředkovávají pomoc z národních fondů nebo z fondů EU, pomáhají vyvíjet projekty přijatelné v programech EU a koordinují činnost organizací v okruhu své působnosti,
- vytvářejí standardy vybraných služeb, které organizace poskytují svým klientům – zejména v sociální a zdravotní péči.

Dá se tak říci, že **neziskový sektor si vytváří určitou „servisní síť“ informačních, vzdělávacích a poradenských organizací**, které samy pracují na neziskovém základě. Potřeba těchto kapacit vyplývá už z toho, že přirozeně existuje obdobná a velmi rozvinutá síť pro veřejnou správu a pro podnikatelský sektor (existují například podnikatelské svazy, hospodářské komory, poradenské a vzdělávací služby pro firmy atd.) a že přístup k neziskovým zakázkám a k dotacím je administrativně i odborně stále komplikovanější.

Princip partnerství

O partnerství v programech EU

O strukturálních fondech Evropské unie lze říci, že podporují tři druhy investic: do podnikání, do lidí a do komunit. V současném programovacím období 2000–2006 dochází k posunu od financování infrastruktury k podpoře podnikání a rozvoji lidských zdrojů, od ochrany životního prostředí k širšímu pojetí všestranně udržitelného rozvoje a od vzájemně oddělených rozpočtů k integrovaným přístupům – do téže lokality investují podnikatelé, vláda i strukturální fondy.

Investice do lidí a do komunit by však nemohly být úspěšné bez výrazné účasti neziskového sektoru. Obecně se zvyšuje důraz na co nejširší místní partnerství v komunitách (regionech), na oživení venkovských a městských komunit, na zvýšení zaměstnanosti, rovnost příležitostí různých skupin obyvatel a společenské začlenění znevýhodněných skupin.

Slouží tomu jak programy členských zemí, tak iniciativy Evropské unie EQUAL, LEADER a URBAN. Tam všude se široce uplatňují aktivity nevládních neziskových organizací. Například v programech LEADER je podstatnou podmínkou přidělení finanční pomoci skutečnost, že v daném území existují akceschopná partnerství složená ze zástupců veřejné správy, podnikatelské sféry a občanských organizací.

Právě **pojem partnerství prostupuje celým mechanismem fungování strukturálních fondů.**

Původně se partnerstvím mínil vztah vlády, odborářského ústředí a svazu zaměstnavatelů, tedy známá tripartita k vyjednávání o pracovních podmínkách. V roce 1988 byl princip partnerství zahrnut do reformy strukturálních fondů a Maastrichtská smlouva tento přístup podpořila založením Výboru regionů jako konzultačního orgánu. V 90. letech se partnerství stalo klíčovým znakem programů EU a postupně převládlo jakožto zapojení národních, regionálních a místních subjektů (místní státní správy a samosprávy, zaměstnavatelů, komunitních organizací výdělečných i nevýdělečných) do nových forem spolupráce. Tak se podařilo do řešení problémů a rozvoje nových příležitostí zapojit široké spektrum nevládních organizací.

Pro neziskové organizace je významné Všeobecné nařízení Rady ES č. 1260/1999 o strukturálních fondech (kap. IV, čl. 8), neboť jim umožňuje, aby se podílely na určování priorit v regionech, jejichž rozvoj má být financován, jakož i na dalších přípravných a kontrolních aktivitách. Také ve zprávě Evropské rady za rok 2000 se uvádí, že pro dosahování cílů Unie se orgány EU musí zasadit o plně decentralizovaný přístup, do něhož mají být plně zapojeni „sociální partneři a občanská společnost“ v různých formách partnerství.

Doslova od Španělska po Švédsko pracují na regionální i místní úrovni nezisková sdružení, která jsou partnerstvím zástupců veřejné správy (zejména obcí), soukromého podnikatelského sektoru (obchodních společností, družstev a jejich sdružení) a občanské společnosti (v podobě občanských sdružení i fyzických osob). Tak třeba tzv. skupina pro místní akce ve švédském Högsby má 12 členů: vedle předsedy jsou zde tři zástupci z veřejného sektoru, pět zástupců z podnikatelského a tři z neziskového sektoru.

Bližší vztah nevládních organizací ke komunitám a znalost místních problémů „z první linie“ je jedním z důvodů, proč se tyto organizace plně účastní již přípravy rozvojových programů a určování priorit. Navíc mají své střešní organizace a sítě, které působí celostátně nebo dokonce celoevropsky, a to usnadňuje přenos zkušeností z jiných regionů. V tomto

ohledu jsou neziskové organizace často pružnější než orgány samosprávy nebo veřejné (státní) instituce.

Rozvoji partnerství je často třeba pomáhat. Ve skotských městech existuje program Společný cíl, který má přivést ke společné diskusi zástupce různých institucí. Účastníci se setkávají jednou měsíčně nad určitou místní problematikou²².

Partnerství se promítá již do složení řídicích a monitorovacích výborů, poradenských orgánů a dalších grémií, v nichž se mají uplatnit rozmanité pohledy na budoucnost²³. V případě řídicích výborů pro rozvoj venkovských oblastí v rámci iniciativy LEADER, tedy tzv. skupin pro místní akce, Evropská komise přímo stanovila, že výbor se smí skládat nejvýše z 50 % ze zástupců veřejné správy, převažovat by měly soukromé osoby.

V zemích, které vstoupily do Unie a staly se spíše příjemci pomoci než dárci, nevládní sektor právě v komunitách nepochybně získal. Stalo se tak například v Irsku nebo ve Španělsku, kde **iniciativy EU znamenaly silný impuls k aktivizaci nevládních organizací**. V Irsku nyní fungují regionální rozvojové výbory, v nichž probíhají konzultace všech zainteresovaných aktérů včetně neziskových organizací.

Ve Španělsku tomu tak bylo ve vládním programu PRODER, který byl zaměřen na rozvoj venkova. Finanční příspěvky na rozvojové projekty mohlo získat jen sektorové smíšené partnerství, které bylo samo neziskovou organizací a sdružovalo zástupce obcí, družstev, obchodních společností, občanských spolků a soukromých osob.

Ve Finsku podobně jako v jiných skandinávských zemích je účast partnerů ve výborech a dalších orgánech podstatným prvkem úspěchu vládní politiky. Finský Výbor pro politiku venkova vytvořil řadu tématických pracovních skupin s 10–15 členy, kteří připravují nejdůležitější návrhy pro vládní politiku venkova a podíleli se na současném hlavním finském programu „Venkov pro lidi“.

V EU platí rovněž princip subsidiarity ve smyslu dělby práce mezi EU, členskými státy, regionálními a místními samosprávami a nevládními organizacemi. Například v roce 1994 iniciovala Evropská komise **vznik Evropské sítě proti chudobě**. Do řešení vytipovaných problémů byly zapojeny nevládní organizace, jejichž pomoc přímo v komunitách slibovala větší efekt než centrálně zajišťovaná pomoc státních podniků a služeb.

²² Podobné aktivity realizuje v ČR například Centrum pro komunitní práci a mnohé místní koalice neziskových organizací.

²³ Vypadá to jako anekdota, že v řídicích a monitorovacích orgánech v ČR se někdy za jedině zástupce nevládních neziskových organizací vydávají hospodářské a agrární komory a další profesionální zájmová sdružení, která ovšem mají své komerční zájmy. Plnohodnotné zastoupení občanské společnosti se zde většinou redukuje na účast vybraných poslanců. A v jednom případě se argumentovalo, že přece neziskový sektor je zastoupen tak, že zde přítomný starosta je přece také členem fotbalového klubu či hasičského spolku a že všichni funkcionáři tohoto orgánu jsou nakonec přece „taky občané“.

Evropský zemědělský konvent

V červnu 2002 zasedal v Bruselu Evropský zemědělský konvent, který je **uskupením zájemců o budoucnost venkova v zemích Evropské unie**. Vznikl v reakci na vyhlášení tzv. velkého konventu, v němž mají zástupci evropských národů a orgánů EU připravit návrhy na zásadní reformu Unie a definovat prostor, v němž se může projekt sjednocené Evropy dále vyvíjet. V Zemědělském konventu jsou zastoupeny politické strany, které působí v Evropském parlamentu, orgány Evropské komise, odborníci a nevládní organizace.

Jednání v Bruselu se konalo pod názvem „Budoucnost venkova v rozšířené Evropě“ a v jeho prohlášení se objevuje **důraz na principy partnerství, participativní (přímé) demokracie a subsidiarity**, které nevládní organizace sdílejí s tvůrci evropských politik v Komisi a Parlamentu. Je snad poučné podívat se alespoň na výtah z tohoto textu, jehož dosah je mnohem větší než jen v rámci venkova (který ostatně pokrývá naprostou většinu území Evropy).

...Dlouhá tradice evropských demokracií směřuje k Evropě, ve které budou nositeli iniciativy především občané a nikoliv jenom vlády nebo mezivládní instituce. Po celé Evropě by se měla uvolňovat podnikavost a energie lidí na místní úrovni, aby se chopili svých vlastních osudů a převzali iniciativu v programech a projektech prospěšných pro jejich vlastní region.

Princip subsidiarity: Subsidiarita se dnes většinou pojímá jako redistribuce kompetencí a rozhodovacích pravomocí směrem shora dolů. Pokud však na distribuci moci pohlížíme z hlediska občana nebo podniku, pak je vhodnější chápat subsidiaritu jakožto přesun moci směrem k občanům a k občanské společnosti, aby se chopili větší míry zodpovědnosti a aby svěřili svým místním, regionálním a národním vládám role, které se dají vykonávat pouze na těchto úrovních. Tento přístup k dělbě zodpovědnosti zdola nahoru – a nikoli shora dolů – nejlépe respektuje rozdíly mezi evropskými lokalitami a regiony.

Integrovaná akce vztážená ke konkrétnímu území a přístup „zdola nahoru“: Venkovské regiony v současné EU jsou velmi rozmanité – od řídké osídlených oblastí severní Skandinávie po vysoce urbanizované Porýní, od alpských údolí v Rakousku po irské dobytčí farmy, od gaskoňských vinic po vyprahlé řecké ostrovy. Zkušenost posledních dvaceti i více let ukázala, že s potřebami takto diferencovaných regionů se nelze vyrovnávat pomocí standardních řešení. Tyto regiony vyžadují přístup respektu-

jící specifiku každého místa. Poučili jsme se také, že resortní řešení, ať už jde o zaměření jen na zemědělství nebo jen na průmysl, jsou rovněž nedostatečná.

Partnerství: *Hlavní odpovědnost za podporu rozvojových plánů a programů, které by byly věcně integrované a na konkrétní území vázané, mají národní a regionální vlády, neboť jsou to právě ony, které zatím v politikách i v přístupu ke zdrojům uplatňují resortismus bez potřebného integrálního propojení. V každém konkrétním území by vlády měly partnersky spolupracovat s místní správou a se soukromou a neziskovou sférou. V mnoha zemích však pro takovouto integraci a tento druh partnerství chybí tradice. Proto bylo nezbytné, aby EU zahájila program LEADER, který dokázal vyprovokovat aktivity členských států. Pro příští desetiletí a dále bude nezbytné na programu LEADER a dalších podobných iniciativách stavět, aby se pro vlády stalo něčím přirozeným je vyhlášovat a financovat.*

Participativní demokracie: *Za pomoci venkovských rozvojových programů je třeba uvolňovat podnikavost a energii místních lidí. To je jeden z klíčových důsledků integrovaného přístupu ke konkrétnímu území. Prostředky pro toto uvolnění podnikavosti a energie, mohou být v každé zemi jiné. Mohou k nim patřit družstevní podniky, diskusní kulaté stoly, studijní kroužky, iniciativní sdružení, skupiny pro místní akce nebo venkovské parlamenty. Úspěšnost těchto postupů bude záviset nejenom na energii těch, kdo je vytvářejí nebo vedou, ale i na ochotě vlád těmto společenským útvarům na všech úrovních důvěřovat a umožňovat jim činnost. Konvent (miní se oficiální, celoevropský „Velký“ Konvent) by měl zdůraznit přínos, jaký představuje participativní demokracie, a měl by sledovat způsoby, jimiž vlády a orgány EU tento druh demokracie podporují.*

Místní partnerství: *Program LEADER prokázal vysokou hodnotu místních partnerství pro koncipování a realizaci programů obnovy venkova. Výzvy k vytváření místních partnerství by se však neměly omezovat na LEADER. Unie a členské státy by se měly snažit podněcovat vznik takovýchto partnerství ve všech programech obnovy venkova, jako je tomu například ve Finsku. Takováto partnerství, která vtáhnou do hry veřejný, soukromý a dobrovolnický sektor na úrovni mikroregionů, mohou napomoci tomu, aby se obsah programů přesně přizpůsobil zvláštnostem a potřebám každé oblasti, aby se mobilizovaly místní zdroje a energie a aby se dosáhlo účasti a angažovanosti místních obyvatel.*

²⁴ Regionální politika EU je především o solidaritě mezi regiony bohatšími a chudšími. Třetina rozpočtu Unie (213 miliard eur) se přerozděluje ve prospěch tzv. znevýhodněných oblastí, mezi něž bude patřit všech osm středoevropských zemí. Jde například o pomoc upadajícím průmyslovým regionům, o zvýšení rozmanitosti aktivit na venkově a o pomoc chátrajícím městským zónám.

Jsou důvody pro to, aby EU kryla náklady na vznik místních partnerství, a tak se stala zárukou kontinuity a nezávislosti těchto struktur. Je také mnoho důvodů pro okamžitou tvorbu programu typu LEADER ve státech, které se chystají ke vstupu do Unie. Lidé angažovaní v obnově venkova v kandidátských zemích by v každém případě měli být plně podporováni i v mezistátní komunikaci v rámci programu LEADER...

Na uplatnění principu partnerství budeme narážet i na dalších stranách v příkladech sociální ekonomiky a zapojování občanů do rozhodování o veřejných záležitostech.

Sociální ekonomika a společenské začlenění

Evropská unie široce uplatňuje **princip solidarity a vyrovnávání rozdílů jak mezi regiony** ²⁴, **tak mezi různými skupinami obyvatel**. Je k tomu také určeno obrovské množství prostředků zejména z Kohezního fondu a z Evropského fondu regionálního rozvoje. Jednou z „horizontálních priorit“ posledního desetiletí je zapojování znevýhodněných skupin obyvatel do většinového způsobu života společnosti (podporuje Evropský sociální fond).

Společenské znovuzачlenění (inkluze) se týká osob a skupin, které se z nějakého důvodu ocitají mimo hlavní proud společenského života a většinou ztrácejí (anebo nikdy neměli) dostatečné zdroje pro běžně dosahovanou životní úroveň a zapojení do občanského života. Klíčovým momentem řešení je **zajištění vlastních zdrojů příjmu**. To se však neobejde bez dočasné anebo trvalé pomoci z veřejných zdrojů, většinou formou dotací tomu, kdo vlastní příjem ze zaměstnání nebo podnikání lidem umožňuje.

Udržet si vlastní příjem však předpokládá, že to jedinec umí a chce. Proto také strategie společenského začleňování znevýhodněných skupin populace nemůže být založena pouze na přílivu dotací, nýbrž na komplexu opatření:

- a) na posilování potenciálu komunity – např. na vytváření služeb, pracovních a jiných příležitostí pro lidi, kteří by jinak nemohli změnit svou životní situaci,
- b) na realizaci tzv. pozitivních akcí, kdy je cílem dostat zdroje tam, kde jsou nejvíce zapotřebí (např. ve Skotsku tak bylo vytipováno 60 znevýhodněných oblastí),

- c) na praktickém zapojení občanů do dění v komunitě,
- d) na motivačních programech pro příjemce pomoci, resp. klienty sociálních služeb.

Nevládní neziskové organizace a rozvoj ekonomiky

V programech regionálního rozvoje zemí EU převládá problematika ekonomického rozvoje, zejména zvyšování zaměstnanosti. Avšak neznamená to, že neziskové organizace jsou pouhými vykonavateli státních programů rozvoje a že pouze kvalifikují budoucí zaměstnance a radí jim v jejich ekonomické aktivitě. Zcela nový prostor vytváří postupná změna chápání partnerství (na místní, regionální, celonárodní i evropské úrovni) jako úzké spolupráce partnerů z různých sektorů včetně nevládního, a to spolupráce nejen při realizaci, ale také při přípravě rozhodnutí, plánu či koncepce dalšího rozvoje.

Ačkoliv se víceméně postupuje podle zásady „Zapojit každého, kdo o to stojí“, je třeba vědět, že většina nevládních organizací se plánovaných rozvojových aktivit přímo neúčastní. Buď se o tyto činnosti od počátku nezajímají, anebo orgány veřejné správy nerozpoznají jejich možný podíl na ekonomickém rozvoji regionu.

V současné době je již v Evropské unii zřejmé, že **nevládní neziskové organizace dokážou vytvářet nová pracovní místa** (což je významná priorita sociální i hospodářské politiky EU). Problém je v tom, že většina neziskových organizací nepůsobí v činnostech, které nová místa přinášejí, a tak je příspěvky EU míjejí.

Ve strukturální politice EU totiž dochází dlouhodobě k určitému paradoxu – alespoň viděno očima občanských organizací: Hlavní hodnoty, o které strukturální fondy usilují již od Římské smlouvy, tj. od prvopočátků EU v roce 1957, jsou fakticky dvě – zaměstnanost a soudržnost společnosti (sociální koheze). Opatření většinou vedou přes rozvoj podnikání. Avšak většina nevládních organizací přispívá ke společenské soudržnosti přímo, nikoliv prostřednictvím trhu práce. K vyšší soudržnosti dochází vlivem komunitní péče o spoluobčany, obohacováním života v obcích, malými projekty, které spojí lidi ke společnému cíli. Každá veřejně prospěšná, „zvelebovací“ akce má takový účinek – od vyčištění rybníka a obnovy kapličky až po uspořádání místní slavnosti či sportovní soutěže.

Další nevládní organizace jsou schopny přispívat k vyšší zaměstnanosti vytvářením pracovních míst jen tak, že to bude „vedlejší produkt“ jejich hlavního poslání. Například pečují o zdravotně či jinak znevýhodněné skupiny obyvatel a rozvojem této péče narůstá jejich personál. Nejsou „prvoplánově“ zaměřeny na ekonomický rozvoj a zaměstnanost lidí v regionu.

Sociální ekonomika – příspěvek neziskového sektoru ke zvyšování zaměstnanosti

Jedním ze tří hlavních cílů, které v období do r. 2006 financují strukturální fondy Evropské unie, je podpora rozvoje lidských zdrojů, modernizace vzdělávání a vyšší zaměstnanost. Cíl je finančně podporován z Evropského sociálního fondu a má přispět k naplnění celoevropské strategie zaměstnanosti a k akčním plánům zaměstnanosti členských zemí (podobný plán má i ČR).

Sociální ekonomika v podstatě reaguje na nerovnosti, které mezi lidmi a mezi regiony nevyhnutelně vytváří tržní ekonomika, založená na svobodném podnikání za účelem zisku. V dlouhodobých důsledcích působení volného trhu vznikají prostorové koncentrace znevýhodněných domácností, skupin a celých komunit, které mají zhoršený přístup na trh práce. Tím také roste jejich frustrace, společenské odcizení, kriminalita a současně dochází k ohrožení jejich lidských a občanských práv a k omezení jejich osobní svobody.

Pro sociální ekonomiku má klíčový význam právě aktivita třetího sektoru, jehož organizace

- nejsou motivovány ziskem – jejich výrobky a služby jsou sice prodávány, avšak obvykle určitým skupinám zákazníků (kteří by je jinak na trhu nezískali) anebo za nižší ceny, které umožňuje neziskovost tohoto podnikání,
- zajišťují služby, které nejsou zajišťovány státem nebo jejichž poskytování by bylo z tržního hlediska neekonomické,
- zaměstnávají obtížně zaměstnatelné skupiny, vylučované z ekonomického a společenského života – jsou to zejména nezaměstnaní, matky s malými dětmi, noví absolventi škol bez praxe, lidé předdůchodového věku, přistěhovalci, resp. azylanty, etnické menšiny, zdravotně (mentálně, tělesně nebo smyslově) postižení, lidé s nízkým vzděláním, osoby po návratu z výkonu trestu, z psychiatrické léčebny, po dlouhodobé nemoci, dále duševně nemocní, drogově závislí, bez-

domovci, mladiství z dětských domovů a výchovných ústavů a vůbec lidé bez běžného zázemí,

- lidé z těchto společensky znevýhodněných skupin se často podílejí na řízení a chodu sociálního podniku anebo jsou dokonce jeho spoluvlastníky (svěpomocné skupiny a družstva),
- výroba a služby v rámci sociální ekonomiky jsou dotovány z obecních rozpočtů, státního rozpočtu, z fondů EU anebo ze soukromých darů a sbírek.

Podstatný je společenský dopad sociální ekonomiky, totiž to, že tímto způsobem je možné navázat kontakt s osobami, které se dostaly mimo společnost a řádnou ekonomiku, zapojit je do smysluplné aktivity, poskytovat jim odměnu za práci, zlepšit jejich schopnosti a motivaci a často je jako zaměstnance nebo podnikatele přivést do soukromopodnikatelského sektoru.

Podívejme se na čtyři z pěti národních priorit, které byly přijaty ve Skotsku. Jak se do nich zapojují neziskové organizace?

- Růst zaměstnatelnosti lidí – neziskové organizace organizují rekvalifikační a rozšiřující kurzy především pro nejmladší a nejstarší pracovníky, jakož i pro přistěhovalce, protože ti všichni mají ztížený přístup k pracovnímu uplatnění bez kursů, asistence a poradenství.
- Boj proti vyčleňování jednotlivců a skupin ze společnosti – tento závažný problém neřeší neziskovky tak, že by pořádaly demonstrace nebo psaly petice na adresy státních orgánů, nýbrž tím, že s pomocí Evropského sociálního fondu poskytují služby a vytvářejí nové pracovní příležitosti – tam, kde jsou zapotřebí, nikoliv tam, kde by se to hodilo firmám, které usilují o zisk.
- Celoživotní učení – místní i celostátně působící neziskové organizace organizují nejrůznější kurzy pro zvýšení znalostí a dovedností, včetně „univerzit třetího věku“.
- Řešení nerovnosti v zaměstnávání žen a mužů – nejde jen o lepší podmínky pro ženy, jedním z cílů je i zvýšení podílu zaměstnaných mužů ve školství a zdravotnictví.

Sociální ekonomika ve Skotsku zaměstnává 42 tisíc lidí a vyrovná se tak celému jednomu hospodářskému odvětví. Zahrnuje 3700 organizací, které produkují nejrůznější výrobky a služby. Třetí sektor se v zemích EU již dávno stal silnou a přirozenou součástí ekonomiky země a klíčovým prostředkem pro znovuoživení a rozvoj komunit.

S výsledky sociální ekonomiky se můžete setkat v každé zemi. Tak třeba ve Finsku vám jako obal na mobilní telefon přednostně nabídnou výrobek z losí kůže. Místo produktu moderní chemie získáváte výrobek z přírodního materiálu, který živí chudé oblasti na severu země. Celá velká část nabídky cestovního ruchu v Evropě je ostatně založena na propagaci dotovaných místních produktů. Brzy byste ze svých cest nahromadili břidlicové podšálky z Walesu, švédské džemy z plodů dalekého severu, jednorázové talíře a přístroje z Německa, které po použití můžete odhodit na kompost, a tisíce dalších maličností.

V ČR se v gesci Národního vzdělávacího fondu začala uplatňovat **programová iniciativa EQUAL**, která je v zemích EU zaměřena právě na zvýšení zaměstnanosti a odstranění různých forem diskriminace na trhu práce. Jedním ze základních požadavků v EQUAL je, že příjemci dotací musí vytvořit tzv. rozvojové partnerství složené ze subjektů různého druhu (např. společně úřad práce, městský úřad, nezisková organizace a hospodářská komora nebo soukromé firmy).

Tady máte peníze a zkuste podnikat

Komunitní podnik v kraji Strathclyde (CEiS Glasgow) založily před lety městská rada v Glasgow, krajská rada, Skotský úřad (tehdejší britské „ministerstvo“ pro skotské záležitosti) a Skotská rozvojová agentura. Jeho cílem je posilovat v tomto kraji význam sociální ekonomiky pro rozvoj znevýhodněných komunit (obcí, městských čtvrtí apod.) a pro jejich začlenění do ekonomiky země.

Během dvou posledních let bylo s pomocí CEiS vytvořeno nebo zachráněno přes 700 pracovních míst při nákladech nižších než 1500 liber na jedno místo (tedy mnohem efektivněji, než to dokážou samotné státní programy). Hlavním prostředkem k tomu bylo zřízení 47 místních zařízení pro péči o malé děti. To vytvořilo nejen 200 nových pracovních míst, ale zejména umožnilo stovkám žen vrátit se do zaměstnání. Podobně tomu bylo se službami domácí péče.

CEiS je vlastně rozvojovou agenturou pro neziskový sektor. Má 30 zaměstnanců a roční rozpočet 1,5 mil. liber. Třetina z toho je kryta strukturálními fondy EU, třetinu poskytuje město Glasgow a třetina pochází z vlastních tržeb podniku. Je to zároveň dobrý příklad vícezdrojového financování, založeného na partnerství a spolupráci různých subjektů.

Tři z konkrétních projektů CEiS:

Problémem jsou dlouhodobě nezaměstnaní. Jejich rekvalifikace jsou poměrně krátké a hlavně neúčinné, lidé je berou jako trest a podobně jako u nás je nemotivují k nalezení zaměstnání. Řešení? CEiS zajistil řadu dlouhodobých, celoročních zaměstnání a zároveň školení. Po této době již bylo pravděpodobnější, že se lidé udrží v pracovním procesu. (Podobnou funkci mají opatření aktivní politiky zaměstnanosti v ČR.)

Jak známo, banky nechtějí půjčovat, a to hlavně těm, kteří jsou kapitálově slabí a nemohou poskytnout dostatečné záruky. CEiS založil fond pro poskytování půjček v ekonomicky znevýhodněných oblastech. Fond je určen na počáteční investice ženám pro jejich samostatné podnikání anebo skupinám žen, které se chtějí společně zabývat službami pro obyvatele.

Ve prospěch venkova založil CEiS „elektronickou komunitu“. Šlo o sérii kursů, které přispěly ke zvýšení zaměstnatelnosti lidí. Dnes tato skotská venkovská komunita zajišťuje zpracování parkovacích lístků v dalekém Londýně.

Nejde ani tak o to, že podobná opatření známe a některá dokonce realizujeme i u nás, ale o to, že v zemích EU jsou tyto aktivity méně v rukou státu a více v rukou občanů (neziskových organizací) a že se tyto projekty uskuteční dříve, levněji a účinněji než kdyby byly zajišťované státem.

Jak řekl Alistair Grimes, výkonný ředitel CEiS, strukturální fondy EU by se neměly chápat jako dar určený ke spotřebě. Mnohem víc je to investice do budoucího rozvoje. Jsou-li kvalitní projekty, je mnohem snazší tyto fondy využít a přeměnit je na reálný prospěch komunity.

Jak se „investuje do lidí“

Castlemilk je sídliště s 16 tisíci obyvateli na jihu Glasgowa. Bylo postaveno v padesátých a šedesátých letech bez potřebného sociálního zázemí a také bez místního průmyslu a služeb. To mělo za následek rostoucí chudobu, nezaměstnanost a také zdevastovaný vzhled sídliště.

Agentura ekonomického rozvoje Castlemilk (CEDA) je rozvojová společnost založená v roce 1990 a financovaná převážně z prostředků Evropského fondu regionál-

ního rozvoje. Jejím cílem je pomáhat místním obyvatelům vyvíjet nové projekty a služby a tak napomáhat sociálně-ekonomickému rozvoji sídliště. Nyní je v Castle-milku zhruba stovka podnikatelských subjektů.

Od počátku se CEDA orientovala na využití místních objektů. Budovu křesťanského sdružení YMCA přebudovala na středisko, které poskytuje řadu řemeslnických a dalších služeb pro obyvatele a některé z nich zaměstnává. Odkoupila nevyužívaný objekt a nechala rekonstruovat pro místní podnikatele, kteří byli předtím vyškolení v řadě kursů a mají za sebou první podnikatelské zkušenosti. Poskytuje malé granty (ve výši 1500 liber), které jsou potřebné k nastartování nové ekonomické aktivity.

Jeden z rozdílů mezi státními rekvalifikačními programy, které poskytují úřady práce, a rozvojovými agenturami třetího sektoru: Jsou-li zejména mladší lidé několik měsíců bez práce, poskytne jim CEDA osobního poradce, který s nezaměstnaným vytvoří seznam všech možností, podporuje ho pomocí kursů a poradenství, doprovází ho na jednání. Avšak požaduje, aby se během čtyř měsíců rozhodl, co bude dělat. Je to adresná a mobilizující péče, mnohem účinnější, než jakou může poskytnout státní úřad.

Agentura založila tzv. rozpočtovou službu, která pomáhá řešit problémy neplatičů nájemného, aby nebyli vydíráni lichvářem ani vystěhováni. Ze získaného grantu financuje pobyt dětí v mateřské škole, takže rodiče, kteří hledají zaměstnání, nemusí za dítě platit. Zjistí-li, že je na trhu poptávka po určitých profesích (byli to např. lešenáři, řidiči autobusů, asistenti ve školách), okamžitě zahájí kvalifikační přípravu zájemců. Takhle v praxi funguje to, čemu se říká trochu strojeně: investice do lidí.

A investovat peníze? Přece do kampeličky!

Kampeličky jsou u nás oblíbené téma a protože jde vlastně o svépomocná družstva, patří sem alespoň zmínka o jedné typické „kreditní unii“. Působí v glasgowské čtvrti Bridgeton, tedy v oblasti s nízkými příjmy. Kampelička byla založena proto, aby vytlačila lichváře, kteří půjčují na vysoký úrok a k vymáhání dluhů používají násilí (podobně jako v českých sociálně problémových komunitách).

Jak je možné, že ji zakladatelé či manažeři nevytunelují? S pomocí města a neziskové rozvojové agentury si ji založili sami lidé. Působí pouze v daném místě, takže členové se navzájem znají. Nechce a nemůže expandovat mimo čtvrť. Nesmí investovat, nesmí podnikat, smí pouze půjčovat peníze svým členům. Ale členové si mohou půjčit, až když

sami něco uspoří, aspoň po dobu 12 týdnů od vstupu do družstva. Pak mohou dostat až trojnásobek svého vkladu. Dnes je v kampeličce 3500 vkladatelů. 40 % pouze spoří, ostatní si také půjčují. Neplatičů je zhruba jedno procento. Všichni jsou místní a sousedé se vždycky lépe ohlírají.

Kampeličky se v zemích EU stávají důležitou součástí boje s problémem chudoby a společenské izolace. V Irsku spoří v kampeličkách zhruba polovina domácností.

Děti v horolezecké stěně

Craigmillar je městská čtvrť Edinburghu s 9 tisíci obyvateli. „Evropský program“ pro tuto čtvrť pomohl v minulém programovacím období EU (do r. 1999) znovuoživit celou oblast s pomocí Evropského fondu regionálního rozvoje a Evropského sociálního fondu. Stal se tak doplňkem strategie regenerace, kterou přijala městská rada.

Partnery v tomto programu byly městská rada v Edinburghu, městská policie, organizace Scottish Homes, místní univerzita, regionální zdravotní výbor, zástupci komunity a další. Cílem programu bylo řešit problémy ekonomického a společenského vyčlenění, ke kterému docházelo u místních obyvatel, a přerušit tak běžnou spirálu úpadku komunity. Současně program umožnil zjistit příležitosti pro krátkodobý i dlouhodobý hospodářský a ekologický rozvoj.

Program pracoval s ročním rozpočtem 3 mil. liber. Mezi jeho projekty najdeme zřízení střediska výuky komunikačních technologií (tzv. teleportu), úpravu zámeckého parku, vytvoření průmyslové zóny pro malé a střední podnikání nebo pomoc při studiu dospělých. Zajímavým projektem bylo otevření klubu zaměřeného na omezení dětské obezity. Zařízení s kapacitou 470 dětí od 2 do 12 let nabízí řadu neobvyklých herních aktivit, např. dětskou horolezeckou stěnu, lanové mosty či miniaturní vesničku.

Z předsálí do hlavního sálu

V jiném programu v Glasgow se nezaměstnanému poskytuje balíček služeb, který zahrnuje základní školení v dovednostech, odbornou rekvalifikaci, osobní rozvoj a placené pracovní zkušenosti u některé firmy. Individuální program může trvat až jeden rok. Prokázalo se, že finanční prostředky vložené do celoročního individuálního programu nejsou vyšší než to, co by se stejně muselo vyplatit na podpoře

v nezaměstnanosti, sociálních dávkách apod. Navíc, kdyby dotyčný nepracoval vůbec, byla by společnost ochuzena (ušlá daň z jeho příjmu, zdravotní a důchodové pojištění), nehledě na možnost vzniku negativních jevů, které nezaměstnanost vyvolává.

Významná je podpora vzniku svépomocných skupin, složených přímo z lidí, kteří jsou vytlačováni z trhu práce (např. zdravotně postižení, neumístění absolventi škol, matky s malými dětmi, přistěhovalci a etnické menšiny). Pomocí malých grantů se těmito skupinám poskytuje základní kapitál pro rozběh vlastních podnikatelských aktivit. Tak třeba několik maminek, které nemohly najít práci, se spojilo a nabízejí užitečné služby domácnostem, jiné ženy pěstují a do luxusních restaurací dodávají cizokrajné houby, skupina mužů se pustila do recyklace skla a sběru nebezpečného odpadu. Ti všichni se zaměstnali s pomocí poradenství a malého vstupního kapitálu.

Nevládní organizace však nesledují jen pracovní uplatnění lidí. **Hnutí Foyer**, které se rozšířilo z Francie, se snaží přetnout osudový kruh těch, kteří nemají práci a současně nemají domov. Kdo nemá kde bydlet, stěží získá dobrou a stálou práci. V celé Británii je nyní na osmdesát těchto „předsálí“ (u nás se podobným zařízením říká domy na půli cesty). Většinu jejich zákazníků je 16 – 22 let. Jsou to jak lidé, kteří odešli od rodičů, tak navrátilci z vězení. Ve Foyeru mohou bydlet po dobu šesti měsíců až dvou let a mají osobní plán, který obsahuje zejména jejich školení a zaměstnání. Ale pozor, nejde jen o zajištění bydlení, kvalifikace a práce. Foyer je především o vytváření osobní spolehlivosti a zdravého sebeocení. Záměrem je poskytovat spíš podporu, vedení, povzbuzení, než péči, kterou klient prostě přijímá.

Existuje ve Foyeru zákaz konzumace alkoholu a drog? Alkohol zde podle mínění zřizovatelů nelze zakázat, protože alkohol ve svobodném světě prostě není zakázaná látka. „Nulovou tolerancí“ mají drogy. Avšak byt, který hnutí Foyer mladistvému poskytne, je nyní jeho domovem a tak dovnitř nikdo nechodí, aby ho kontroloval... Docela britské, vidíte?

Účast občanů a neziskových organizací ve veřejné politice a rozhodovacích procesech

Účast občanů na dění v komunitách

Z předešlého je patrné, že **podstatnou a charakteristickou součástí práce neziskových organizací je zapojování občanů do dění v komunitě, příp. v celé zemi.** Je to

vytváření prostoru pro aktivitu a názory občanů. Je to získávání spoluobčanů k účasti na rozhodování o místních i celonárodních záležitostech.

Uvažuje se o nové dominantě města, o významné dopravní stavbě či jiné investici? Pravděpodobně se to neobejde bez veřejného slyšení. Přejmenování ulic? Vykácení stromořadí podle řeky (přestože je přestárlé a zákrok je nutností)? Uzavření místní školy? Místní samospráva do toho nepůjde a ani nechce jít bez předchozího projednání s občany, se zástupci občanských iniciativ, s neziskovými organizacemi. Důvodem nejsou jen dodatečné protesty, které by se jistě dostavily, nýbrž i výhoda plynoucí z toho, že zainteresovaná veřejnost se stává spojencem, pomocníkem v daném záměru.

A navíc, **místní komunity a jejich občanské organizace jsou významnými „hlídači demokracie“** – spolu s opozičními politickými stranami a nezávislými médii.

V ČR se zapojování veřejnosti do dění v komunitách teprve rozvíjí, a to s vydatnou pomocí nevládních nadací, jakými jsou Nadace Via, Nadace Partnerství nebo Open Society Fund. Přestože máme desítky dobrých příkladů, zrovna tak bychom mohli jmenovat množství špatných, kdy řádně zvolení zastupitelé propadají dojmům, že byli zvoleni s neomezeným mandátem rozhodovat o všech životních podmínkách svých spoluobčanů...

Účastí občanů na rozhodování se však nemíní, jak se někdy u nás soudí, že by místo demokraticky zvolených zástupců občanů rozhodovali jiní, ve volbách nezvolení občané, nýbrž to, aby se každý, kdo má o danou věc zájem, mohl přihlásit se svými zkušenostmi a náměty a pomoci tak připravit co nejkvalitnější řešení. Rozhodnout pak pochopitelně musí ti, kteří k tomu získali mandát v demokratických volbách – zastupitelstvo obce, kraje, poslanecká sněmovna. Je v zájmu veřejnosti, aby zvolení zástupci konzultovali s občany všechny významné záměry, ke kterým ve volbách nezískali výslovný souhlas (v rámci zveřejněného volebního programu).

Aktivní občanství

Aktivní role občanů v životě společnosti patří ke skutečným základům vize sjednocené Evropy. „Model“ pasivního občana, který pouze využívá pravidelných voleb v systému zastupitelské demokracie a jinak přenechává aktivitu zvoleným zástupitelům a politickým stranám, se stal nepřijatelným nejen verbálně, ale i fakticky.

Aktivní občanství v širokém smyslu znamená schopnost a ochotu lidí dočasně nebo trvale převzít aktivní roli ve veřejných záležitostech. Sloužit tomu mohou různé formy, například práce v občanských iniciativách a veřejně prospěšných nevládních neziskových organizacích, v politických stranách a v různých zájmových sdruženích, využívání hromadných sdělovacích prostředků, veřejných debat a slyšení, setkání s místními politiky, komunální volby nebo jednoduše neformální sousedská pomoc ve veřejném zájmu. Slovník politiků zde většinou používá výraz občanský dialog (podrobněji v kapitole 3).

Zapojení veřejnosti do rozvoje komunit se postupně stalo velkým tématem financování ze zdrojů Evropské unie. K obratu došlo zřejmě v roce 1989, kdy Rada Evropy převzala usnesení Stálé konference místních a regionálních orgánů Evropy, které požadovalo větší uznání komunitního rozvoje jakožto nástroje místního a regionálního řízení. Koncept komunitního rozvoje se stal velmi frekventovaným pojmem pro aktivity na místní a regionální úrovni.

Jsou to však hlavně vnitřní politické, sociální a ekonomické důvody, které nutí vlády jednotlivých zemí podporovat místní iniciativy. **V Anglii** existuje asi tisíc místních partnerství a malých organizací, které se zabývají regenerací lokalit. Když se totiž v posledních komunálních volbách ukázala malá účast občanů, začala vláda podporovat rozvoj komunit právě prostřednictvím těchto partnerství. **Pomoc neziskovému sektoru nyní pokládá za nejlepší způsob podpory komunitního rozvoje.**

Vznikají různá poradenská střediska. Tak třeba nezisková společnost s ručením omezeným a statutem charity ADEPT se sídlem v Coventry je agenturou zaměřenou na rozvoj komunit a vytváření místních finančních, lidských a informačních zdrojů. Britská vláda financuje celou instituci s tímto posláním – Nadaci rozvoje komunit.

Na druhé straně je pravda, že vládní granty „přitahují“ neziskové organizace ke státu, ovlivňují tak stupeň jejich loajality a činí je závislejšími. Je to jedna z významných etických a strategických otázek, které si neziskové organizace kladou nejen v Británii, ale třeba i u nás ²⁵.

Jsme pohostinní – raději si odskočte

Středoanglické město Littleborough se ničím nápadně neliší od desítek jiných malých měst. Nachází se sice ve venkovské krajině, ale přece jen v blízkosti velkého Manchesteru. Místní „občanské spojenectví“ (těžko jednoduše přeložit anglické „civic

²⁵ Můžeme zde pozorovat postojový rozdíl mezi organizacemi, které poskytují služby (sociální, zdravotní, vzdělávací a jiné) a organizacemi, které něco prosazují nebo proti něčemu bojují (jak je časté u organizací zaměřených na ochranu životního prostředí, lidských práv apod.).

trust“) vyzývá pomocí letáků místní občany, aby začali hrát aktivní úlohu v budoucnosti svého města. Jde o spolupráci s místními úřady, o posuzování jejich záměrů a vůbec o nové myšlenky ve prospěch města. Občan se může stát členem snadno, stačí když souhlasí s jejím zaměřením a zaplatí členský poplatek. Mimochodem dost nízký, půldruhé libry. Což je cena kávy v restauraci.

Místní „civic trust“ je dobrovolné sdružení založené v roce 1971 pro uchování a všestranné zlepšování prostředí ve městě. Jeho činnost závisí na zájmech členů, ale vždy jsou to aktivity ve prospěch obce. Je to například pěstování stromů na veřejných prostranstvích nebo jemný tlak (Angličané říkají povzbuzování) na místní správu ve městě. Zájemci o činnost se setkávají každé druhé úterý v měsíci.

Příklad malé, leč úspěšné akce? Radní města se rozhodli uzavřít veřejné záchody (které jsou k použití ve většině anglických obcí a zdarma). Asi z úsporných důvodů. Nespokojení občané se obrátili na svůj trust a ten zareagoval – u tabulí označujících na silnici začátek obce se objevily nápisy: „Raději si ještě odskočte, než vjedete do našeho pohostinného městečka.“ A tak městská rada brzy rozhodla o obnovení provozu záchodů, peníze se někde našly. Najde se vždycky nápad, vůle či dokonce odvaha lidí řešit i malé místní problémy?

Akční plánování

Co je vlastně zdravě se vyvíjející komunita? Má tři hlavní vlastnosti: je spravedlivá vůči svým členům (nikoho nediskriminuje), je dlouhodobě udržitelná (neničí vlastní zdroje, nedělá nevratné škody) a je vhodná pro život. **Je to místo, kde lidé mohou a chtějí žít.** Komunitou se přitom rozumí jak územní celek (i širší než jednotlivé obce), tak skupina lidí se společným zájmem či lidí ve stejné životní situaci.

Chce-li se dnes do programu EU zaměřeného na rozvoj komunity zapojit menší obec třeba v Dolním Rakousku, jsou její obyvatelé pozváni po tři večery k vesnickému dialogu. Večerů se účastní zpravidla 25–70 osob. Tam přemýšlejí o silných a slabých stránkách obce a sepisují to, co chtějí změnit. To je pak základ pro další práci profesionálů. Významný podíl zde mají místní občanské organizace, které aktivizují občany a vyslovují se k budoucnosti obce.

Není to nic zvláštního, jde naopak o zcela běžný způsob zapojení občanů do přípravy rozhodování o veřejných záležitostech – o akční plánování. Jeho typickou formou na

místní úrovni jsou **plánovací víkendy**. Ty přivádějí laiky a odborníky ke společné diskusi a společnému plánování budoucnosti obce, veřejného prostranství nebo nevyužitého objektu. Velká vlna těchto iniciativ započala zhruba v poslední třetině 20. století v souvislosti s obnovou městských center a s územním plánováním vůbec. S myšlenkou přišli původně urbanisté, architekti a sociologové zejména z V. Británie, USA a Kanady, když poznali, že nejlepší stavební řešení jsou ta, která spoluvytvářejí a podporují lidé, kteří v dané lokalitě žijí nebo podnikají.

Myšlenka participace, účasti lidí na plánování a přípravě rozhodování odpovídá také principu subsidiarity strukturální politiky EU a rozmanité formy zapojování veřejnosti jsou pevnou součástí plánovacích mechanismů na místní úrovni, včetně získávání finanční podpory v programech EU. Jsou také prostředkem k upevňování decentralizované, místní demokracie, tak potřebné pro normální fungování společnosti. A jak ve své knize píše Nick Wates, je to nejlepší způsob, jak zajistit, aby se komunity staly bezpečnějšími, silnějšími, zdravějšími a trvalejšími.

Neustálý, mohutný a z centrálního pohledu živelný proud místních aktivit se tak setkává s nabídkou finanční a odborné pomoci Evropské unie. K nejvýznamnějším nástrojům zde patří iniciativa LEADER pro rozvoj venkova, která dramaticky změnila poměry v řadě venkovských oblastí několika členských zemí Unie, především prosazením myšlenky místního partnerství subjektů, které se chtějí podílet na rozvoji komunity.

V jihošvédském Björkshultu, kde žije pouhých 100 obyvatel, začali – jak je to běžné – dotazováním na rozvojové potřeby a priority místních obyvatel. Lidé se zajímali především o snížení nezaměstnanosti a zvýšení kvality života. Pod vedením organizátorů založili čtyři zájmové skupiny: pro turistiku, starší spoluobčany, řemesla a místní Agendu 21. Každá skupina postupně vypracovala trvale udržitelný projekt, který mohl být financován ze zdrojů EU iniciativou LEADER.

Tak třeba po krachu místní sklářské firmy obec provoz odkoupila, pronajala ji za jednu korunu (pozor – švédskou!) a umožnila tak rozběh náhradní výroby. V obci založili malou firmu na zpracování nevratných lahví a dalšího odpadového skla, která využila místní potenciál (výrobní zařízení, suroviny i lidi) k překvapivě originálním výrobkům, o nichž dokonce pochybovali i sklářští odborníci z Čech. Jednalo se o přepracování vršků krásných láhví od whisky a jiného alkoholu na vázy a další dekorativní předměty pomocí dokonalého zvládnutí technologie tavení a opětovného chladnutí skla.

Lidé mohou a mají ovlivňovat bezprostřední podmínky svého života

Důraz na zapojování lidí do komunitního rozvoje a partnerství na regionální a místní úrovni lze ukázat na příkladu dílčích cílů jednotného programového dokumentu přijatého Jižním Walesem na období 1997–99. Plán mohl být schválen díky prioritě „**Rozvoj komunit a jejich potenciálu**“, kterou uplatnila Velká Británie při žádosti o podporu z Evropského sociálního fondu:

- a) Umožnit místním lidem, aby identifikovali a formulovali své potřeby a zájmy
- b) Umožnit místním lidem účast na obnově v oblasti sociální, ekonomické, vzdělávací, kulturní a v oblasti životního prostředí
- c) Zvýšit schopnosti a sebevědomí místních lidí, aby se mohli účastnit svépomocných akcí
- d) Rozvinout místní ekonomiku s důrazem na její udržitelnost
- e) Maximalizovat společenské a kulturní přínosy
- f) Zlepšit vnější image lokality i image v očích jejích obyvatel
- g) Vytvořit trvalá veřejná, komunitní, dobrovolná a soukromá partnerství

Některé organizace mají přímo za cíl pomáhat lidem k tomu, aby se stali aktivními tvůrci vlastní komunity. Tak třeba **sít' organizací WECAN!** („Půjde to!“) ve skotském regionu Fife vede lidi k tomu, aby místo pasivity nebo negativních reakcí obrátili svůj zájem na pozitivní opatření ke zlepšení komunity, životního prostředí a sebe samých.

Občanské organizace a skupiny nepřinášejí do místních partnerství peníze. Přinášejí však nápady a cennou praktickou zkušenost. A co víc, svůj čas, odhodlání změnit situaci v komunitě a svou dobrovolnou práci. V zemích EU se běžně oceňuje dobrovolná neplacená práce, kterou občané vynakládají na místní veřejně prospěšné činnosti. To pak hraje roli v rozvojových projektech, pro něž programy EU vyžadují určitý vklad žadatele.

Například ve Švédsku v současné době veřejná správa uznává ekvivalent 150 švédských korun za hodinu dobrovolné práce. Tato hodnota pak vstupuje do vkladů či přínosů realizace projektů podporovaných Evropskou unií. V jediném roce lidé odpracovali ve prospěch projektů místního rozvoje celkem 4,4 mil. hodin, což představuje ekonomický přínos „dobrovolnického sektoru“ v obcích (čili přidanou hodnotu) 660 mil. švédských korun. V ČR se zatím nefinanční vklad obcí a neziskových organizací do projektů neuznává.

Ne vždy však musí zajišťovat veřejně prospěšnou činnost k tomu ustavená formální organizace. Tak v anglickém přístavu Bristol se konal velký festival proti rasismu. Probíhal pod heslem Rovnost – Spravedlnost – Rozmanitost – Solidarita. Zorganizovala jej malá skupinka lidí, kteří cítili nutnost vystoupit nějakou pozitivní akcí proti rostoucí zášti vůči etnickým menšinám. Iničiátoři využili všech prostředků informování a propagace – zejména pomocí neformálních sítí, telefonního stromu (funguje na principu „letadla“, avšak spočívá v tom, že každý pozve na akci 5 – 10 známých a požádá je o totéž), roznáškou letáků, tištěným zpravodajem a osobním kontaktem.

Podářilo se uskutečnit celoměsíční sérii různých setkání, kulturních událostí, diskusí, politických a společenských akcí. Pořadatelé měli k dispozici jen osobní zaujetí pro věc, nikoliv potřebné peníze, prostory a vybavení. Postupně však dokázali vytvořit síť, která přesvědčila občany a instituce o přínosu antirasistického festivalu a o možnosti jejich vlastního podílu, zejména pomocí vlastních malých akcí. Jeho úspěch byl založen na důvěře v dílčí pořadatele, na otevřeném charakteru akce (nikdo nic neplánoval „shora“) s nabídkou „udělejte si sami, co považujete za vhodné“ v rámci festivalových záměrů.

Je snad jasné, že zdaleka ne všechny iniciativy na podporu rozvoje komunit jsou vytvářeny pod vlivem EU a financovány strukturálními fondy. Podívejme se znovu na švédský venkov.

Švédská kultura je založena na principech solidarity a rozvoje „zdola nahoru“ a právě to se projevilo mohutným hnutím venkovských komunit, do kterého se během 11 let zapojilo celkem 3850 místních skupin. Tyto skupiny vytvořily sdružení, které jednou za dva roky svolává Parlament venkova. **Hnutí pro obnovu a rozvoj švédského venkova s heslem „Celé Švédsko bude žít“** si vytklo za cíl posilovat místní (přímou) demokracii a iniciativu lidí ve venkovských komunitách a postupně se stalo uznávanou silou ve společnosti, která účinně ovlivňuje veřejnou politiku, činnost vlády i parlamentu.

Celkem dnes v místních skupinách pracuje více než 80 tisíc lidí. Většina je organizována ve formě dobrovolných sdružení, která působí na bázi sociální ekonomiky a jsou motivována solidaritou a vztahem k lokalitě. Lidé zde přebírají kolektivní odpovědnost za rozvoj celé vesnické komunity. K efektům práce skupin patří upevnění místní solidarity, silnější identita obyvatel s danou lokalitou, nové formy demokracie na místní úrovni a ovšem také ekonomický efekt.

Bývalý americký prezident Bill Clinton v roce 1997 prohlásil: „*Být dobrým občanem znamená dodržovat zákon, chodit do práce nebo do školy, platit daně a sloužit své komunitě. A tím z ní učinit lepší místo pro život.*“

Postup Finska ke členství – období před referendem

Jak se neziskové organizace zapojily do debaty před vstupem země do Evropské unie? Vyberme Finsko – zemi, která se musela rozhodnout a na vstup připravit velmi rychle, mimojiné proto, aby nezůstala izolovaná mezi Evropskou unií a Ruskem. Třeba to bude pro naše neziskovky inspirativní popis.

Finsko se na členství v EU připravovalo velmi krátce. Na podzim roku 1990 se vláda sousedního Švédska rozhodla ucházet se o členství co nejdříve a to mělo okamžitý vliv na rozhodnutí Finska. Mezi důvody se významně uplatnila i obava z geopoliticky periferní pozice Finska v blízkosti Ruska.

Mezníkem v životě Finů se stalo poradní referendum, které se uskutečnilo v říjnu 1994. Do té doby Finsko nemělo žádnou zkušenost s referendem (kromě jednoho případu z roku 1931). Od počátku však bylo všem jasné, že referendum musí být. Tato skutečnost také vytvořila nový vztah mezi státní administrativou a veřejností. Veřejná správa nebyla do té doby zvyklá na denní kontakt s veřejností a najednou se musela vyrovnat s obrovskou poptávkou lidí po informacích. Státní orgány komunikovaly obvykle s médii a se zájmovými skupinami. A na druhé straně, lidé se dosud dostávali do kontaktu s veřejnou správou tehdy, když to potřebovali pro své soukromé záležitosti.

Avšak žádné subjekty ve Finsku – média, politické strany, zájmové skupiny, nevládní organizace ani vzdělávací instituce – nebyly připraveny na situaci, kdy má řadový občan rozhodnout o otázce velké národní důležitosti.

Nevládní organizace se staly jedním z prostředníků, ale současně i jedním z cílů v oficiální informační kampani. Přitom politické strany se kampaně účastnily jen málo (!). Zřejmě to bylo proto, že referendum předem vnitřně každou stranu rozdělilo. Vliv však měl i všeobecný nedostatek popularity, kterou politické strany ve Finsku mají. A navíc pro vedení samostatné kampaně strany neměly dostatek finančních prostředků.

Pokud jde o média, všeobecným výsledkem jejich působení bylo snížení popularity členství v EU. Podle pozorovatelů finské kampaně k tomu došlo proto, že v situaci výběru pouze mezi dvěma alternativami se média, jak plyne z podstaty jejich působení, zaměřují spíše na stranu kritiků vlády, spíše na špatné než na dobré zprávy. A v ovzduší vládou proklamovaného zájmu o členství bylo špatnou zprávou právě členství a jeho důsledky. Kromě toho byla vláda neustále podezřívána z jednostranného informování a to se média snažila kompenzovat opozičním působením.

Z předešlého vyplývá, že ve vztahu k referendu musela rozhodující, i když vnitřně rozpornou úlohu sehrát sama vláda. Již v době vyjednávání o členství bylo pro ni důležité zajistit kontakt se zájmovými skupinami, aby se při vyjednávání mohly vzít v úvahu různé zájmy ve společnosti. Spolupráce se zájmovými skupinami se považovala za podstatnou pro úspěšnou komunikaci ²⁶.

V občanském sektoru se nejdříve, již v roce 1991, zaktivizoval tábor odpůrců vstupu. Skládal se ze širokého spektra aktivistů, od alternativních hnutí až po členy politických stran. V té době se příznivcům vstupu zdálo, že aktivní podpora by snížila šanci na vstup do Unie, a tak zůstávali v pasivitě. Až na konci roku 1993 vzniklo ve Finsku Evropské hnutí. Aby zvýšilo svou důvěryhodnost, hledalo toto hnutí oporu u prominentních Finů. Postarších státních úředníků však bylo v kampani už příliš a to vzbudilo dojem, že celá záležitost je trochu staromódní a autokratická.

V době před referendem bylo zjištěno, že nejčastějšími tématy jsou zaměstnání, udržení státu blahobytu, postavení žen a rovnost pohlaví, životní prostředí, národní bezpečnost, kulturní vazby na Západ a spolupráce s Ruskem, ceny potravin a budoucnost mladých lidí. Cílovými skupinami, které byly nejméně rozhodnuty ve věci vstupu, byly ženy pracující v sektoru veřejných služeb, důchodci, nezaměstnaní a mladí lidé.

Evropské hnutí proto vytvořilo 17 regionálních výborů a pokoušelo se ovlivnit veřejné mínění prostřednictvím médií. Hlavně činnost regionálních výborů zaměřená na místní skupiny občanů pomohla vyostřit předvstupní debatu. Celkově se však zdá, že občanská hnutí, ať už byla pro nebo proti vstupu, neovlivnila široké vrstvy populace.

Ze státního rozpočtu byly na poskytování informací vyčleněny prostředky v celkové výši 30,6 mil. finských marek (což bylo ovšem dvakrát méně než například v Rakousku nebo Norsku). Z toho téměř polovina, 14,7 mil. marek, byla určena nevládním organizacím. Avšak většina z toho, celkem 10 miliónů marek, byla uvolněna až na poslední tři a půl měsíce (ta podobnost se situací u nás!).

²⁶ Ve Finsku však pravděpodobně existovaly dobře zformované zájmové skupiny ke všem hlavním veřejným zájmům, zatímco v ČR je část veřejných politik dosud pokryta nevládními subjekty jen nedostatečně.

Kdo tyto peníze získal? Protože finská ústava obsahuje ustanovení, že **vláda musí informovat veřejnost o alternativách** a v tomto smyslu informace rozšiřovat, vláda poskytla 36,5 % z této částky těm organizacím, které byly pro vstup, 36,5 % těm, které byly proti vstupu (!) a 27 % těm, které se prohlásily za neutrální (ta nepodobnost se situací u nás!).

V červenci 1994 zaslala vláda do každé finské domácnosti prohlášení ke členství v EU s oznámením o referendu. Odpůrci členství napadli zejména tu část prohlášení, kde se členské země považují za nezávislé suverénní státy.

Konzultativního referenda se v říjnu 1994 zúčastnilo 71% voličů. Z platných hlasů se pro členství vyjádřilo 57%. Odpůrci by zdůraznili, že proti členství se vyslovilo plných 43 %.

Neziskovky bijí na poplach: britská libra a demokracie jsou v ohrožení?

Nevládní neziskové organizace se samozřejmě zapojují do všech témat veřejného zájmu. A na obou pólech názorového střetu. Tak to odpovídá svobodnému, občansky motivovanému sdružování lidí a společně prosazovaným zájmům. Dobrým příkladem je **boj neziskových organizací proti společné měně EU – euru**.

V Británii vzniklo sdružení se znepokojivě závažným názvem: Hnutí za demokracii.

Jeho heslem je „Uchovejte anglickou libru a zachraňte demokracii“. Bojuje proti tomu, aby byla tradiční britská měna nahrazena eurem (dosud euro není zavedeno pouze v Británii, Dánsku a Švédsku). Samozřejmě nejde o pouliční akce nezaměstnaných, nýbrž o síť více než stovky poboček v zemi, vedené podnikateli, úředníky, intelektuály a dalšími občany.

Zavítáte-li ve středoanglickém Stow-on-the-Wold do starožitnictví, vyruší vás po chvílce úslužný majitel otázkou, zda se chystáte platit librami, nebo eury. Protože v Anglii v kapse pochopitelně eura nemáte, využije svůj překvapivý tah k diskusi nad potřebností společné evropské měny. Je jejím aktivním odpůrcem, podobně jako milióny dalších Britů.

Hnutí organizuje mítinky, rozdává letáky, posílá své řečníky do škol a klubů, dožaduje se referenda. V příchodu eura vidí ohrožení britské demokracie, růst nezaměstnanosti a daní. V průzkumech veřejného mínění během roku 2002 převažovali odpůrci eura.

V létě se v kinech objevila šokující reklama: vystupuje tam Adolf Hitler a křičí: „Ein Volk, ein Reich, ein Euro!“²⁷

Odpor vůči euru patřil ke klíčovým bodům programu britské konzervativní strany, která však v posledních volbách zcela propadla.

Je pochopitelné, že jiná občanská hnutí a sdružení naopak euro podporují. Je to zejména iniciativa s názvem „Británie v Evropě“, která je nadstranickou koalici příznivců evropské integrace v měnové oblasti.

Britská vláda již také skutečně uvažuje o tom, že po vlastním rozhodnutí, plánovaném na léto 2003, skutečně referendum vyhlásí. Situace je prostá: občané něco chtějí a vláda se bojí, že by nebylo po jejím. Ano, pravděpodobně bude referendum. Ale nebude to spor mezi vládou a občany. Bude to spor mezi občany, v němž má sice „pořadatel soutěže“ svého favorita, ale názorovému a zájmovému střetu musí dát volný prostor.

The Scottish Compact (Skotská úmluva)

Je spolupráce státní správy s nevládními organizacemi postavena na dlouhodobých společných vizích a dohodách? V některých zemích ano a Skotsko k nim patří²⁸.

Slavnostní úmluva byla přijata v roce 1998 a **upravuje vztahy mezi vládou a neziskovým (dobrovolnickým) sektorem ve Skotsku**. Uznává nezávislost neziskového sektoru a zodpovědnost vlády k občanům. Úmluva se považuje za přelom ve vzájemných vztazích, který však již určitou dobu zrál. Byla přijata v době, kdy po třech letech vznikl samostatný skotský parlament.

Tony Blair, britský premiér, k uzavření úmluvy prohlásil: „*Neziskové a komunitní organizace... umožňují jednotlivcům, aby přispívali k rozvoji svých komunit. Tím podporují občanství, pomáhají vytvořit znovu vědomí příslušnosti ke komunitě a přinášejí zásadní příspěvek k našemu společnému cíli – ke společnosti, která je spravedlivá a nevylučuje žádné své členy.*“

Je poučné vidět, na jakých společně sdílených hodnotách a cílech je úmluva založena. Jaký je její účel?

²⁷ „Jediný národ, jediná říše, jediné euro!“ - narážka na pokus fašistického Německa násilně sjednotit obyvatele německé národnosti do „tisícileté říše“.

²⁸ V Německu vypracoval znění podobné smlouvy výbor Bundestagu. V kandidátských zemích byla smlouva podepsána v Estonsku, připravuje se v Maďarsku.

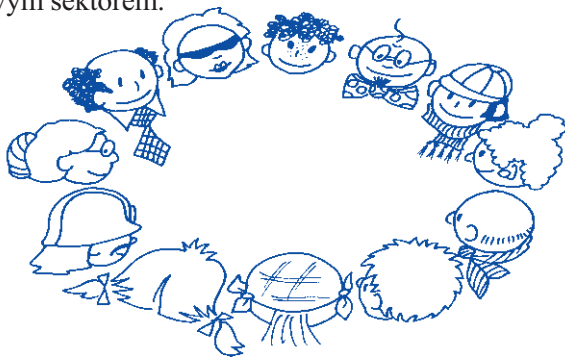

„Úmluva je dohodou mezi vládou a neziskovým sektorem o zásadách partnerské spolupráce. Je založena na vzájemném pochopení důležitých hodnot a úkolů vlády a neziskového sektoru. Jejím účelem je rozvíjet silné vzájemné vztahy ve prospěch veřejného blaha. Úmluva potvrzuje, že neziskový sektor a vláda mají svou vlastní sféru aktivity s rozdílnými rolemi, odpovědnostmi a zdroji. Bere na vědomí, že ne všechny neziskové organizace budou mít zájem na partnerství s vládou. Některé z nich budou raději pokračovat na cestě k vlastním cílům bez vztahu ke státu. Jiné mohou zjišťovat, že jsou vůči vládě častěji v opozici, než v partnerském vztahu. Avšak pro rostoucí počet případů, kdy partnerství hledá jak vláda, tak neziskový sektor, znamená úmluva dohodnuté principy pro efektivnější spolupráci.“

Vláda a neziskový sektor ve Skotsku se shoduje na základních hodnotách, kterými jsou:

- demokratická společnost, která uznává přínos neziskového sektoru a podporuje právo jednotlivce svobodně se sdružovat s jinými,
- aktivní občanství, které zahrnuje nejširší možnou účast lidí na životě jejich komunit,
- pluralismus, který vítá rozmanitost individualit a zájmových skupin ve Skotsku, včetně minoritních skupin, a podporuje právo každé skupiny obhajovat svůj vlastní prospěch,
- rovnost v příležitostech, které přispívají ke společnému životu širší komunity, jakož i dílčích komunit, jež mají své potřeby a zájmy; včetně boje proti jakýmkoliv formám diskriminace a podpory účasti občanů a jejich plného začlenění do komunity,
- kvalitní služby, které poskytují nejvyšší dosažitelný standard,
- mezisektorová spolupráce, která odpovídá složitým potřebám společnosti, které často nemohou být uspokojovány izolovanými sektory,
- udržitelný rozvoj, který uspokojuje současné potřeby, aniž by ohrožoval šanci budoucích generací na uspokojování jejich vlastních potřeb.

Tak to je několik myšlenek z dokumentu, na němž se dokázala shodnout vláda s neziskovým sektorem.

České perspektivy

Český neziskový sektor v předvstupním období

Po předchozích kapitolách vyvstane logická otázka: A co český neziskový sektor, české nevládní organizace? Jak jsou na tom v porovnání s třetím sektorem v zemích Evropské unie a v porovnání s ostatními kandidátskými státy?

Krátká historie znovuzrozeného českého nevládního sektoru a jeho neziskových organizací neumožňuje přímo srovnávat s podobnými organizacemi v zemích EU s tradiční demokracií a rozvinutou občanskou společností. Z tohoto hlediska by byl rozdíl v některých ohledech propastný – například v možnostech zapojování občanů do rozhodování o komunitních (místních) záležitostech.

Přesto můžeme tvrdit, že jak v „sortimentu“ činností, tak v některých statistikách „výkonnosti“ neziskového sektoru můžeme ČR již nyní počítat mezi vyspělé evropské země. **Český neziskový sektor je – chceme-li to vůbec ve stručnosti vyjádřit – v zásadě podobný zemím střední a západní Evropy** (sever a jih tu necháme stranou). Vyvíjí se jednoznačně ve směru vyspělých členských zemí EU.

Vývoj českého neziskového sektoru v posledních letech

Jako historickou glosu připomeňme, že v listopadu 1989 lidé nedemonstrovali kvůli obnově tržního hospodářství, nýbrž kvůli obnově občanské společnosti. Základním heslem nebyla větší spotřeba, nýbrž větší občanská svoboda. Svoboda cestovat, svoboda podnikat, svoboda říkat beztretně vlastní názory. A prosadit je v otevřené soutěži s jinými názory.

V České republice jde v těchto letech skutečně o obnovu a rozvoj občanské společnosti, která byla po šedesát let tak těžce devastovaná působením totalitních mocí a za posledních 13 let se ještě plně neobnovila.

Mohutný rozvoj neziskového sektoru je patrný už z počtu organizací. V listopadu 1989 bylo v republice 2037 občanských sdružení, v roce 1991 již přes 15 tisíc. Porovnejme si vývoj za posledních deset let – počet občanských sdružení se zvýšil trojnásobně a veřejně prospěšných církevních zařízení dokonce šestinásobně:

	1992	1997	2002
občanské sdružení	16 498	33 866	50 832
organizační jednotka občanského sdružení	9 928	23 655	30 914
nadace	1 540	5 352	* 1 028
nadační fond	0	0	870
zařízení církve	846	3 634	4 917
obecně prospěšná společnost	0	86	788
CELKEM NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	28 812	66 593	89 349

údaje k 31. 12., zdroj: ČSÚ, * aktivní nadace

Co jsou organizační jednotky? Například existuje 766 environmentálně zaměřených organizací, z nich je však 415 základních organizací Českého svazu ochránců přírody a 73 oddílů Hnutí Brontosaurus. Pokud jde o nadace, jejich počet silně zredukoval nový zákon, který lépe stanovil jejich nadační poslání a dal vzniknout nadačním fondům.

V ČR připadá na 1000 obyvatel zhruba 8 neziskových organizací (zatímco například ve Francii 15), nepočítáme-li ovšem odborové organizace či politické strany. Jejich členy je zhruba 12 % dospělé populace. Nejčastěji jde o organizace, které se zabývají sportem a rekreací, dále charitativními činnostmi a sociálními službami, kulturou a uměním atd. Většina organizací je zaměřena na vzájemnou prospěšnost svých členů (typicky jde o zájmové organizace), menšina patří k veřejně prospěšným.

Odhaduje se, že **celkový podíl našeho neziskového sektoru na hrubém domácím produktu činí méně než 2 %** (ve vyspělých zemích to je 2 – 6 %). Na zaměstnanosti se podílí 3 % (v zemích EU 4 – 12 %) **a z veřejných zdrojů čerpá v přepočtu na obyvatele 10 – 80× méně než je stav v EU**. A pokud jde o financování, jen z rozpočtů ministerstev, okresních úřadů a magistrátů velkých měst „připlynuly“ v roce 2000 do neziskových organizací 3,3 miliardy korun.

Mohlo by se říci, že sektor se ve srovnání s USA a vyspělými zeměmi EU jeví dosud jako nedostatečně rozvinutý. Avšak ze zemí bývalého východního bloku patří k nejrozvinutějším. Ukazují to statistiky počtu organizací, zaměstnanosti a hospodářského potenciálu, v ČR stejné nebo lepší než v Polsku, Maďarsku a Slovensku.

Jaký je celkový současný stav v sektoru?

Po roce 1989 vzniklo množství nových organizací, a to téměř ve všech segmentech – v sociální a zdravotní péči, v ochraně občanských práv, v pomoci uprchlíkům, v kultuře, vzdělávání, v péči o památky, v zájmových činnostech dětí a dospělých, v ochraně přírody, v prosazování různých životních stylů a životních hodnot, v poradenství občanům, kteří jsou v nouzi, v informování veřejnosti o evropské integraci atd. Málo neziskových organizací se zabývá sociální ekonomikou (kromě chráněných dílen), prevencí kriminality, spoluprací občanů s policií a rozvojem komunit.

Celkově je jejich image u veřejnosti převážně příznivý. Neziskové organizace – podle autora sociologických průzkumů P. Friče – mají pověst spíše důvěryhodných organizací, které poskytují kvalitní služby a zastávají zájmy občanů. Avšak část veřejnosti neziskovky neakceptuje, protože je ztotožňuje se skupinami, které komplikují život společnosti. Ostatně stoprocentní přijetí nemůže nikdy nastat už kvůli konfliktním zájmům a názorům, pro něž často občanské organizace vznikají.

V posledních letech se výrazně rozvinula vnitřní kapacita neziskových organizací – kvalifikovanost a profesionalita zaměstnanců, informační zdroje a materiálně technické vybavení. Mnohé organizace se postupně zbavují závislosti na zahraničních grantových zdrojích (s výjimkou EU). Současně však stále více roste propojení s neziskovým světem okolo, a to nejen směrem do Unie, ale i na východ. Také mezinárodní organizace – jako je Armáda spásy nebo Greenpeace – vyvíjejí svou činnost v ČR.

Na místní a regionální úrovni částečně a na celostátní **téměř vůbec neproběhl proces koncentrace sil** neziskových organizací k ovlivňování veřejné politiky a ke koncipování a prosazování vlastní politiky neziskového sektoru. V některých krajích (jako Olomouckém, Ústeckém nebo Libereckém) se začaly neziskové organizace sdružovat, aby se staly silnějšími a důvěryhodnějšími partnery nové krajské veřejné správě.

Volná sdružení a členské asociace však chybí zejména na celostátní úrovni, což je v naprostém protikladu se situací v členských zemích EU a v celoevropském měřítku. Do asociací jsou u nás nejlépe propojeny tradiční zájmové organizace (sportovní, dětské, zdravotně postižených), které působily již v předchozím režimu, a některé další oborově zaměřené (organizace sociální péče nebo environmentální).

Mezi institucemi veřejné správy a neziskovými organizacemi převládají jak na celostátní, tak na místní úrovni spíše vztahy spolupráce a akceptace než konfliktu

a ignorování. Na krajské úrovni se vztahy teprve vyvíjejí. K lepšímu se mění postavení neziskového sektoru v očích jednotlivých politiků a místních zastupitelů – zčásti i proto, že se do komunální i do „vysoké“ politiky dostává stále více těch, kteří mají zkušenosti z neziskového sektoru nebo z místní samosprávy.

Bohužel však **dosavadní vlády nedokázaly zahrnout rozvoj neziskového sektoru mezi své transformační priority**, tak jako tomu bylo u obou dalších pilířů společnosti – transformace veřejné správy a hospodářství. **Nedokončená je legislativní úprava** postavení a fungování neziskových organizací zejména ve vztazích ke státu (financování, daně aj.). **Jen částečně se uskutečnilo odstátnění neziskových služeb** v oblastech sociální a zdravotní péče, kultury a vzdělávání ²⁹.

Nevládní neziskové organizace se adaptovaly na prostředí tržní ekonomiky a na prostředí občanských svobod (však jej také spoluvytvářejí). **Sponzorství, dobrovolnictví a filantropie se stále ještě vyvíjejí** – úspěšné bývají profesionálně řízené veřejné sbírky, avšak všeobecná firemní filantropie je stále ještě v počátcích. To souvisí s ekonomickou situací firem a s daňovou politikou státu. Sponzoři navíc již tradičně podporují spíše sport než ochranu občanských práv.

Obrovské rozšíření doznalo individuální dárcovství. Ročně se stane dárce téměř polovina dospělých občanů ČR. Úspěšné bývají především profesionálně řízené veřejné sbírky. Mezi největší příležitosti k dobrovolnému dárcovství patřily již legendární konto Míša (zakoupení Leksellova gamanože), sbírkové konto Bariéry, akce společnosti Člověk v tísni, Fondu ohrožených dětí, Ligy proti rakovině a sbírky na financování nákladných operací nemocných dětí. Katastrofální záplavy, které v roce 1997 postihly především Moravu a v roce 2002 Čechy, se staly tou nejvyšší školou občanské solidarity a připravenosti neziskového sektoru za posledních 13 let.

Neziskové organizace v předvstupním období

Neziskové organizace se v posledních dvou letech stále **aktivněji účastní předvstupního procesu evropské integrace ČR**. Setkávají se tu dva hlavní proudy: První je iniciativa samotných organizací, které si stále více uvědomují, že možný vstup republiky do Unie bude znamenat zásadní změnu pro celou společnost a částečnou, avšak rovněž významnou změnu pro postavení neziskového sektoru. A to nejen kvůli novým možnostem ve financování jejich aktivit.

²⁹ To mimojiné komplikuje porovnávání nákladů a přínosů mezi státními a nestátními službami a zneprůhledňuje celý systém financování. Mají finanční prostředky, které stát poskytuje neziskovým organizacím na (nebo za) jejich služby, mít povahu grantů na činnost konanou z iniciativy neziskovek, anebo povahu platby za objednanou službu?

Tak se například snažily zapojit **do přípravy Národního rozvojového plánu** (podkladu pro budoucí využití strukturálních fondů) a podílely se na návrzích některých opatření, které by jinak zůstaly opomenuty, zejména v oblasti rozvoje lidských zdrojů, venkova a životního prostředí.

Účast nevládních organizací v předvstupním období posiluje i sama vláda (prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí) a Delegace Evropské komise v ČR. Jejich komunikační strategie počítají se zapojením neziskových organizací a podporují je rovněž finančně. Také v Národním programu přípravy České republiky na členství v Evropské unii se na několika místech počítalo s aktivní úlohou nevládních organizací.

Cílem **komunikační strategie vlády** je informovat veřejnost o Evropské unii a vysvětlit přednosti integrace ČR do EU spolu s eventuálními úskalími tak, aby se všichni občané mohli na základě těchto informací kvalifikovaně rozhodnout o vstupu do EU. Kromě internetové stránky www.euroskop.cz nabízí veřejnosti bezplatnou telefonní linku 800 200 200 a celoplošnou kampaň prostřednictvím billboardů, televizních a rozhlasových spotů a upoutávek v tisku. Další desítky miliónů korun se rozdělují na projekty místních akcí a aktivit.

Je snad **pochopitelné, že řada organizací zůstává stranou této spolupráce**, neboť si chce udržet úplnou nezávislost na státu anebo je vůči němu v konfliktním vztahu. Je to tak všude v Evropě a v otevřené společnosti to tak bude vždycky.

Ostatně, v čem by měli být lidé z nevládních neziskových organizací jiní než obyvatelstvo jako celek? Vždyť v neziskovém sektoru působí lidé různého věku, vzdělání, zálib a zájmů. Je také možné, že se do postoju k EU promítá osvědčená česká taktika: vyčkávat a pak se přizpůsobit vítězi. Pak nelze počítat s jakýmsi masivním odporem vůči vstupu do EU, jak k tomu vyzývají „euroskeptici“ na svých webových stránkách. Fakt, že mnoho neziskovek je v této věci loajální vůči proevropské vládní politice a že ještě větší část celou otázku nedlouho před referendem ignoruje, není nic zvláštního, co by vypovídalo o něčem tak různorodém, jako je neziskový sektor.

Je pravděpodobné, že s blížícím se datem referenda ke vstupu bude vládní kampaň stále jednoznačnější, „provstupnější“, zatímco neziskový sektor se začne názorově poněkud štěpit, krystalizovat. Objeví se další výslovní skeptici, ba odpůrci členství, a bude to jen dobře. Větší cenu má vítězství vybojované (v názorových střetech) než získané podrobením nebo manipulací protivníků.

Nové informační zdroje

V posledních letech se objevily **nové vládní i nevládní informační zdroje o Evropské unii**, které jsou vhodné pro potřeby neziskových organizací. Vyšel dokonce jejich katalog ³⁰ – seznam organizací, které poskytují informace, publikací a webových stránek. Podívejte se ve stručnosti na některé významné internetové zdroje:

Oficiální informační a komunikační platformou ministerstva zahraničních věcí pro otázky evropské integrace ČR je Euroskop (www.euroskop.cz). Přináší množství informací o EU, o přípravě ČR na členství v EU, smlouvy, programové dokumenty, analýzy, kontakty a další informace.

Delegace Evropské komise v ČR informuje na adrese www.evropska-unie.cz ³¹.

Institut pro evropskou politiku Europeum vydává **nezávislý internetový časopis Integrace (www.integrace.cz)**. Zaměřuje se na otázky evropské integrace ČR a s ní související transformaci politického, ekonomického a právního prostředí v České republice.

Stránky Centra pro komunitní práci (www.cpkp.cz) se zabývají přípravou neziskových organizací na využití strukturálních fondů, obsahují informace a zkušenosti se zapojováním veřejnosti do rozvoje měst a obcí a programové dokumenty ke spolupráci ČR s Unií.

Jedním z prvních pokusů o vytvoření na vládě nezávislé informační a komunikační platformy na téma **český neziskový sektor a Evropská unie** byla **Eufonie (www.Eufonie.cz)**. Eufonie přináší aktuality, dokumenty a další informace pro neziskové organizace, které se zajímají o integrační proces.

³⁰ Katalog informačních zdrojů o Evropské unii a integraci České republiky do EU, Omega Liberec, 2001.

³¹ Pro přímý dialog s občany používá Evropská komise kromě tiskovin a vzdělávacích akcí i samostatnou webovou stránku <http://europa.eu.int/citizens> a síť informačních středisek. Také na bezplatném telefonním čísle 00 800 6 7 8 9 10 11 může občan EU získat odpovědi na své otázky o Unii, jejích orgánech, politikách apod. Bohužel toto číslo nefunguje na území ČR - zřejmě budeme muset počkat na plné členství...

Fórum pro evropskou politiku při Fakultě sociálních věd University Karlovy (<http://www.epf.cz>) je podporováno nadací Open Society Fund Praha. Cílem Fóra je vypracovávat kvalitní analýzy, vedoucí ke konstruktivní diskusi o rozšiřování Evropské unie a o výzvách, před kterými Evropa stojí.

Názory odborníků, kteří jsou proti vstupu ČR do Unie, se prezentují na stránkách www.euroskeptik.cz. Euroskeptik je typickou občanskou iniciativou, která nabádá veřejnost k aktivnímu odporu vůči proevropským silám a k zakládání místních Klubů euroskepsce. O výhodách a nevýhodách členství pro neziskový sektor a vůbec občanskou společnost se však na jeho stránkách nehovoří. V únoru 2003 spolupřádal Eurokritický kongres, který však nedospěl k jednotnému závěru o dalším postupu proti členství ČR v Unii.

Opačné zaměření má **Evropské hnutí v České republice** – občanské sdružení, které vzniklo v roce 1991. Podobně jako jeho sesterské organizace v jiných zemích, má za cíl „přispívat ke vzniku jednotné, federální Evropy, založené na respektu k základním právům, demokratickým principům svobody a solidarity a spoluúčasti občanů“. Na stránkách <http://www.europeanmovement.cz> přináší mimojiné aktuality, diskuse a dokumenty.

Přehled dostupných zdrojů financování ze strukturálních fondů a další aktuální informace ovlivňující vývoj českého neziskového sektoru je možné najít na **Evropské bráně** (<http://www.ngo-eu.cz>) Nadace rozvoje občanské společnosti.

Předvstupní zkušenosti z Polska

Podívejme se pro inspiraci k polským sousedům. Účastní se nevládní organizace předvstupních komunikačních aktivit?

Spolupráce nevládních organizací s vládní administrativou se v Polsku považuje za podmínku přijetí do EU, protože účast občanských organizací a iniciativ je základem demokracie. V roce 1999 vydala polská Rada ministrů Program informování společnosti o integraci Polska do EU. Dále přijala usnesení, kde jsou uvedeny současné i nově navrhované formy spolupráce vlády se sociálními partnery a nevládními organizacemi. Sem patří zejména tzv. partnerské skupiny ustavené při resortech.

V rámci partnerských skupin se mohou nevládní organizace účastnit posuzování domácí legislativy z hlediska požadavků EU, konzultací v rámci přípravy předvstupních jed-

nání vlády, informačních setkání a konzultací Styčného výboru, který zajišťuje spolupráci s Hospodářským a sociálním výborem EU.

Ústřední institucí, která má informovat o integraci s EU, je Úřad výboru evropské integrace. Hlavními konzultačními mechanismy jsou konzultace v rámci Programu informování společnosti a činnost již zmíněných partnerských skupin. Pro tyto účely si **neziskové organizace vytvořily společné fórum** (Komitet lacznikowy), který sdružuje největší nevládní neziskové organizace.

Jak ale polské neziskové organizace připomínají, přes znatelný pokrok není stále tato spolupráce dostatečná. Vládní strana ne vždy plní konzultační povinnosti, k nimž se zavázala. Potřebná veřejná debata k obsahu národního rozvojového plánu prý téměř neproběhla. A v neziskovém sektoru zase působí množství různorodých a vzájemně málo propojených subjektů – v zemi je kolem třiceti tisíc registrovaných organizací a množství neformálních iniciativ. Podle některých příznaků (zastoupení polského nevládního sektoru v Bruselu, konzultace s vládou, rezortní partnerské skupiny a vlastní střeškové organizace) se však zdá, že v Polsku využívají příležitost vstupu do EU zatím důkladněji, než činí český neziskový sektor.

Co potřebuje český neziskový sektor?

Co hlavně se musí v ČR změnit, aby neziskový sektor hrál plnohodnotnou roli ve společnosti? A co se musí udělat, aby byly jednotlivé organizace a neziskový sektor jako celek lépe připraveny na vstup ČR do EU?

Nejde tu přitom pouze o vyšší připravenost na využívání strukturálních fondů Unie, ačkoliv právě tento motiv by měla vzít vážně každá organizace, která nechce nebo nemůže spoléhat pouze na dary veřejné správy a tuzemských soukromých sponzorů. Jde vůbec o aktivní adaptaci na nové prostředí, o vstřebávání a využívání obrovského proudu zkušeností, inspirací, příkladů, o rozvoj „politiky“ vztahů k veřejné správě, o posílení vlivu občanů na veřejné dění.

Změny je třeba očekávat a požadovat jak **zvnějšku**, zejména **od vlády a parlamentu**, tak **zevnitř** neziskového sektoru a v jednotlivých organizacích. Neznamená to, že změny prvního druhu, **zvnějšku**, přijdou samy od sebe. Kdo by je navrhoval, kdo by je po-

mohl připravovat a zavádět? Bez iniciativy samotných neziskových organizací a jejich reprezentantů to nepůjde.

V současné době má neziskový sektor tyto **základní potřeby a očekávání**³² vůči svému okolí:

1. **Doplnit právní rámec fungování neziskových organizací** – zejména
 - a) přijmout nový zákon o spolcích,
 - b) definovat statut veřejné (obecné) prospěšnosti organizace, který by obsahoval také možnost daňových výhod jak pro organizaci, tak pro dárce – občany i firmy,
 - c) uzákonit možnost získat tento statut i obchodním společenstvem, zejména společenstvem s ručením omezeným a veřejným obchodním společenstvem.
2. **Změnit systém financování** neziskového sektoru z veřejných zdrojů, což zahrnuje
 - a) dokončení převodu financování dalších činností a služeb z ministerstev na kraje,
 - b) zrovnoprávnění právních forem organizací v přístupu k veřejným zdrojům,
 - c) používání víceletých dotací, které odstraní finanční nestabilitu neziskových služeb.
3. **Změnit daňový systém**, který málo stimuluje jak dárce k poskytování příspěvků, tak neziskové organizace k činnosti – zejména
 - a) přijmout zákon o právu občana – plátce daně z příjmu ze závislé činnosti připsat část daně ve prospěch definovaným veřejně prospěšným organizacím (obdobu tzv. zákonů o 1 % v Maďarsku a Slovensku, o připsanou sumu se organizacím může snížit dotace ze státního rozpočtu),
 - b) umožnit souhrnné zdaňování příjmů neziskových organizací (podobně jako u firem).
4. **Transformovat rozpočtové a příspěvkové organizace**, zejména v oblasti kultury, vzdělání, sociálních a zdravotních služeb, na obecní nebo soukromé neziskové organizace, nejlépe na obecně prospěšné společnosti.
5. **Přeměnit současnou Radu vlády pro nestátní neziskové organizace** (která nedávno hledala nové poslání) **na Radu vlády pro upevnění (rozvoj) občanské společnosti**, která bude působit jako konzultační orgán zejména při přípravě některých zákonů a při přípravě rozvojových programů pro využívání strukturálních fondů EU (podobně jako v Irsku a dalších zemích EU).
6. **Zvýšit podíl neziskového sektoru na přípravě vstupu České republiky do EU**, zejména

³² Hlavní směry dalšího rozvoje vyjádřila již v roce 2000 vypracovaná Strategie rozvoje neziskového sektoru a příležitostně se k nim vyjadřují i další autoři.

- a) podporovat účast neziskových organizací a občanských iniciativ na přípravě programových dokumentů a na realizaci projektů v rámci regionálního a sektorových operačních programů,
- b) zajistit zastoupení nevládních neziskových organizací v národních a regionálních monitorovacích výborech, příp. v řídicích orgánech, které spolurozhodují o předvstupní pomoci nebo na ni dohlížejí, v poradních sborech ministrů (dle polské praxe) apod.,
- c) vytvořit národní fond nebo jiný vhodný nástroj pro zajištění spolufinancování projektů neziskových organizací ze strukturálních fondů³³ a uznávat hodnotu dobrovolné neplacené práce jako vlastního vkladu žadatele pro financování projektů (podobně jako tomu je v řadě zemí EU),
- d) pomoci neziskovému sektoru, aby se včas připravil na využívání strukturálních fondů ihned po očekávaném vstupu ČR do EU (zajištění informací, mezinárodní poradenská spolupráce – twinning, uznání dobrovolné neplacené práce jako nefinančního vkladu realizátora projektu, pilotní projekty – např. k iniciativám EU EQUAL a LEADER).

Odborníci na neziskové právo se domnívají, že po několika legislativních změnách (zejména po vzniku zákona o spolcích a statutu veřejné prospěšnosti) by náš právní systém v neziskové oblasti mohl patřit k nejpropracovanějším v EU. Rozhodující však koneckonců zůstane, jak neziskový sektor vnímá a jak s ním spolupracuje veřejnost, média, politické strany, státní správa a další subjekty veřejné politiky.

Uvedená opatření však nebudou sloužit neziskovému sektoru a nevládním organizacím samoúčelně. **Jsou investicí do rozvoje občanské společnosti.** Změny umožní zejména (ale nejenom)

- vládě ČR lépe splnit politická a hospodářská kritéria Kodaňské dohody, která vznikla na zasedání Evropské rady k rozšíření EU v roce 1993,
- rozvíjet sociální ekonomiku neziskového sektoru,
- v souladu s principy regionální a strukturální politiky EU, na základě místních partnerství a s využitím nástrojů EU jako EQUAL, LEADER a další, rozvíjet – spolu s veřejnou správou a komerčním sektorem – místní komunity,
- vytvořit další předpoklady pro obnovu a posilování občanské společnosti.

³³ Kapitálová slabost většiny neziskovek neumožňuje doložit připravenost k realizaci rozsáhlejších projektů, pro něž jinak mají potřebné předpoklady.

Změny uvnitř sektoru a v jednotlivých organizacích

Samozřejmě nestačí, aby neziskové organizace pouze vznášely požadavky ke svému okolí. V zájmu svého dalšího rozvoje a zvláště v zájmu lepší připravenosti na členství republiky v Unii budou muset jak jednotlivé organizace, tak celý neziskový sektor vyvíjet řadu aktivit. Především:

1. **Vytvářet a posilovat partnerství se subjekty veřejné správy a podnikatelského sektoru, a to**
 - a) na různých úrovních (obec, kraj, republika),
 - b) s různými partnery (regionální rozvojové agentury, hospodářské komory, města, svazky obcí, krajská zastupitelství a další)
 - c) pro různé, většinou dlouhodobé účely (spolufinancování projektů, sdružené projekty partnerství, spolupráce na rozvojových dokumentech aj.).

Díky tomu se více podílet na určování priorit rozvoje republiky, krajů a obcí (např. sektorové a regionální operační programy, programy rozvoje kraje, územní plány) a lépe využívat kapacitu neziskového sektoru při řešení problémů komunit (spolufinancování z fondů EU).
2. K tomu – ale nejen k tomu – je třeba **vytvářet oborové a všeoborové asociace** (volná sdružení) **a síť neziskových organizací** na celostátní, regionální (krajské) a místní úrovni, které
 - a) celkově usnadní komunikaci s představiteli veřejné správy a podnikatelského sektoru,
 - b) dokážou reprezentovat politiku neziskových organizací na daném území vůči partnerům, prosazovat jejich zájmy, přinášet společné návrhy,
 - c) umožní efektivněji plnit poslání organizací, které se stanou členy, zajistí jejich lepší informovanost a napojení na evropské asociace a sítě.
3. **Promýšlet a připravovat už nyní velké projekty** (například v oblasti sociální ekonomiky a rozvoje komunit), v nichž se neziskové organizace spojí s dalšími partnery k řešení závažných společenských problémů a uplatní je v předvstupním období a po předpokládaném vstupu do EU.
4. **Od poskytovatelů finanční a jiné pomoci neziskový sektor potřebuje**
 - a) získat další podporu pro vlastní vzdělávání a růst kapacit (procedury pro využívání pomoci ze strukturálních fondů jsou složité, je to velký kus úředničiny i velký kus diplomacie a ne každá organizace to umí a chce dělat),
 - b) financovat koordinaci své činnosti, vytváření sítí a další organizační potřeby.
5. Je také třeba **zlepšovat schopnosti neziskových organizací**
 - a) v získávání darů a příspěvků na činnost (zejména firemní sponzorské příspěvky) a v poskytování placených (základních i doplňkových) služeb,

- jejichž prodej znamená dodatečný výnos; zajistit si tak vícezdrojové financování činnosti, které pomůže stabilizovat jednotlivé organizace a reagovat na nabídky spolufinancování ze strukturálních fondů EU,
- b) posilovat jejich profesionalitu v oblasti marketingu, práce s veřejností, komunikace, finančního řízení, a jestliže chtějí komunikovat se zahraničím, též ve znalosti jazyků,
 - c) zajistit větší „průhlednost“ pro veřejnou správu (zejména zaváděním podvojného účetnictví, prováděním účetního auditu, vydáváním výročních zpráv) a postarat se o vlastní přijatelnost jako žadatele, resp. konečného příjemce pomoci z prostředků Unie.
6. **Vytvářet regionální a celostátně působící informační a poradenské struktury**, které však již nebudou zaměřeny jen na podávání základních informací a na vzdělávací akce, ale budou pomáhat s přípravou konkrétních projektů, organizovat účelová místní a regionální partnerství, zprostředkovávat finanční pomoc z EU a plnit další funkce rozvojových agentur. Může jít o společné podniky (např. obecně prospěšné společnosti) jednotlivých krajů a jejich neziskových organizací a asociací.
 7. **Usilovat aktivně o účast v orgánech**, jakými jsou monitorovací výbory, a to nejspíš na základě regionálních a celostátních konferencí nevládních neziskových organizací. Ty už delší dobu úspěšně probíhají ve většině krajů ČR.
 8. Časem bude pravděpodobně třeba **utvořit skupinu pro systematické lobování v Parlamentu ČR**, po vzniku celostátní asociace **napojit vlastní reprezentaci na orgány Evropské unie** (především na výbory a komise Evropského parlamentu a na struktury Evropské komise), **nabídnout své zástupce do vrcholných evropských grémií a konferencí** neziskového sektoru atd.

Mnohé z naznačeného se již děje. **Vznikají a fungují krajské asociace neziskových organizací a celostátní oborově zaměřené asociace a platformy** (např. volného času dětí a mládeže, environmentální, sociální, tělesně postižených aj.).

Málo se naopak uskutečnilo na poli mezisektorového partnerství, ovšem jak známo, k partnerství musí být nejméně dva. Neziskové organizace tu však mohou sehrát roli iniciátora, a to alespoň na místní úrovni, například v rámci přípravy na iniciativu EU LEADER pro rozvoj venkova.

Připravují se první školicí akce a studijní materiály pro organizace, které se budou chtít více zapojit do evropských struktur a čerpat z evropských finančních zdrojů (NROS Praha). Některé nadace v posledních letech financují organizační potřeby nezisko-

vého sektoru, které umožní organizacím vytvářet společné orgány, sítě a jiné formy spolupráce.

Organizace se učí složitě administrativě žádostí o granty (počínaje formálními náležitostmi a konče logickým rámcem projektu), zavádějí podvojně účetnictví, nechávají si auditovat hospodaření.

Pomalý je růst trvalé spolupráce uvnitř sektoru. Nedostatek společného postupu vůči veřejné správě má za následek velmi nízkou účinnost snah o zlepšení podmínek činnosti neziskových organizací a obecně horší vyhlídky na využívání strukturálních fondů.

V situaci, kdy se již několik let pouze debatuje o možnosti vzniku celostátní všeoborové asociace neziskových organizací a konkrétní pokusy jsou vždy zmařeny, je fakticky jediným reprezentativnějším setkáním neziskovek každoroční **oborová konference aktivit místních, regionálních a komunitních (OKAMRK)**. Naposledy se uskutečnila v listopadu 2002 v Ostravě. Konference formulovala požadavky a očekávání vůči subjektům veřejné politiky a například Rada vlády pro nestátní neziskové organizace většinu z nich akceptovala a může naplňovat.

Konference například upozornila veřejnou správu a nestátní neziskové organizace na klíčový význam místních partnerství (podrobněji v kapitole 5). „*Bez fungujících partnerství může Evropská komise zpochybnit připravenost ČR využívat strukturální fondy Evropské unie. Konference vyzývá obce, města a neziskové organizace v nich působící k iniciování vzniku místních partnerství subjektů veřejné správy, podnikatelského a neziskového sektoru,*“ stojí v závěrečném dokumentu z jednání.

Tak jako všech ostatních aktivit, i této se účastní pouze ta část neziskového sektoru, která chce komunikovat a spolupracovat s partnery uvnitř sektoru i mimo něj.

Co tedy můžeme očekávat, že se v nejbližších letech stane v našem neziskovém sektoru? Vyberme alespoň několik trendů, které se v posledních letech objevují.

Stále poroste účast neziskových organizací na poskytování sociálních, zdravotních a vzdělávacích služeb, spojený s růstem poptávky od samotných občanů – zákazníků. Avšak ještě dlouho (snad dokonce nikdy) se nedosáhne tak výrazný podíl jako v některých zemích západní Evropy. V ČR zůstává stále velmi silná představa, že o sociální zabezpečení, vzdělávání a zdravotní péči se má postarat v první řadě stát, a teprve když to nejde, mohou přijít ke slovu nestátní organizace.

Pomalý, avšak patrný bude **růst pochopení veřejnosti i veřejné správy** pro činnost a podmínky práce neziskových organizací, bude se zlepšovat jejich image současně s tím, jak poroste jejich podíl v sociální ekonomice a v rozvoji komunit.

Přes očekávaný útlum některých zdrojů financování **trvá růst možností v získávání a využívání příspěvků** v rámci předvstupní pomoci (v roce 2002 programy PHARE ROS, ACCESS, CBC, EQUAL) a později z programů a iniciativ EU pro členské země. To však bude stále více záviset na tom, zda budou se státní správou, obcemi a komerčními organizacemi vznikat partnerství, společné poradní, řídicí a kontrolní orgány a kvalitní rozvojové projekty. Tento proces bude jistě silně záviset na aktivitě a taktice samotných nevládních neziskových organizací. Budou k tomu potřebovat větší informovanost o úspěšné praxi v zemích EU, poradenskou pomoc a také finanční prostředky pro rozvoj vlastních možností a kapacit.

Dále **bude rozhodovat způsobilost organizací získávat granty** (podvojně účetnictví, výroční zpráva atd.), zajištění průběžného financování projektů, dodržování pravidel v monitorování a vyhodnocování, účetnictví, auditu a způsobilost spolupracovat na mezinárodní a celoevropské úrovni (jazykové dovednosti, znalost „situace“).

Konečně úspěšný snad bude pokus o vytvoření celostátní všeoborové asociace nevládních neziskových organizací, jejímiž členy bude na základě vlastního rozhod-

nutí sice jen malé procento všech organizací, ale přesto půjde o platformu, která bude schopna přímé komunikace s vládou a s dalšími významnými subjekty veřejné politiky – například při přípravě zákonů ve prospěch neziskového sektoru a občanské společnosti. Už z principu se tu nemůže jednat o slučování či podřizování plně nezávislých organizací nějakému „centru“, nýbrž o nalezení platformy pro stálou spolupráci všude tam, kde to členské organizace uznají za vhodné.

Obtížný či zdlouhavý bude proces utváření partnerství s orgány veřejné správy, a to hlavně na nadmístních úrovních, zrovna tak jako odumírání klientelismu vůči některým neziskovým organizacím a zpřístupňování informací o tom, co a jak dělá veřejná správa ve veřejném zájmu a za peníze z veřejných zdrojů. Očekávat lze další vstup a působení zástupců neziskového sektoru v řídicích a monitorovacích orgánech, které se zřizují pro účely využívání finanční pomoci Unie.

Bude docházet k další profesionalizaci v řízení a práci neziskových organizací – v dlouhodobém plánování, v komunikaci s médií a veřejností, v účetnictví a jinde.

Rovněž lze očekávat **částečný přesun od příspěvkového financování** (ze státních a krajských dotací i nestátních grantů) k financování z výnosů za poskytování vlastních služeb, z příjmů od firemních dárců (sponzorství) a z fondů Evropské unie, částečně snad i z veřejných sbírek.

„Očekávat“ tu nikde neznamena, že to přijde jaksi samo. Jak to v životě bývá, **naplní se jen takové proroctví, které je podpořené příznivými podmínkami, cílevědomou snahou, znalostmi a obrovskou touhou po dosažení.** Avšak i při početním rozsahu a obrovské rozmanitosti neziskového sektoru se prognóza může docela dobře naplnit. Je totiž v souladu s logikou společenského vývoje České republiky.

Český neziskový sektor a Evropská unie: prospěch, ztráty, podobnost, rozdílnost?

Zbývají ještě tři otázky.

První: **Přeje si český neziskový sektor, aby republika vstoupila do Evropské unie?** Jednoznačnou odpověď na tuto otázku nedá nikdo – a je to dobře. Neziskový sektor není vybudován hierarchicky jako armáda nebo stát, a tak se na to nemůžeme zeptat jediného kompetentního šéfa. Vždyť je tvořen desítkami iniciativ občanů, z nichž někteří jsou pro, jiní proti, další nevědí a ostatní to nezajímá. Ostatně ani podnikatelský sektor, přes všechny své svazy a komory, nemá jediného mluvčího s úplnou kompetencí a autoritou.

Druhá: **Existuje podobnost mezi cíli proklamovanými Evropským parlamentem a Evropskou komisí na jedné straně, a cíli nevládních neziskových organizací v Evropě a zvláště v ČR?**

V předchozích kapitolách jsme viděli, že ano. Vlastně již z úvodu bylo patrné, že poslání neziskových organizací a vůbec podstata občanské společnosti je obecně vzato v souladu s hlavním proudem, který se v posledních desetiletích prosadil v Evropě v souvislosti se vznikem a rozvojem Evropské unie, jejích institucí, struktur a procedur. Je to posun od spolupráce v hospodářské oblasti (prvotní bylo jak známo Společenství uhlí a oceli, později Evropské hospodářské společenství) k posilování mimotržních a mimoekonomických prvků v životě společnosti. Politické programy to často nazývají sociálním státem, který chce zajišťovat právo lidí na vzdělání,

na zdravotní péči, na život ve stáří a na šanci každého člověka podílet se plně na životě majoritní společnosti.

Pravda je, že právě to dělá a o to usiluje velký počet neziskových organizací, ať už vznikly z iniciativy církví, občanských skupin nebo jinak. Vždycky ovšem budou existovat spory o to, co vše a jaký podíl služeb má zajišťovat přímo stát, a jaký nestátní, většinou neziskové organizace, příp. jaký podíl těchto služeb má a může zajišťovat soukromý komerční sektor. Kvůli této otázce se ve světě i u nás zakládají celé politické strany a padají vlády. Co by však v demokratické, otevřené společnosti mělo přetrvat všechno to politické vlnění, to je nevládní neziskový sektor jako produkt občanské společnosti, jako výraz odvahy a chuti lidí přijmout starost o vlastní život a o životy druhých.

V rovině cílů či cílových hodnot se tedy zaměření aktivit větší části našeho nevládního neziskového sektoru velmi podobá (zdaleka však není shodné!) současnému vývoji Evropské unie.

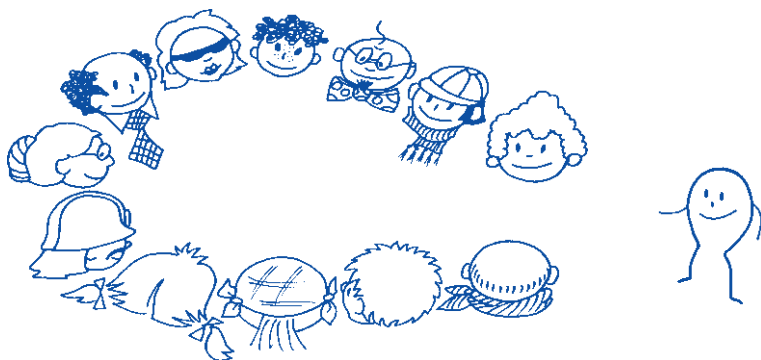

A konečně: Získá nebo ztratí český neziskový sektor s předpokládaným vstupem republiky do Evropské unie?

Zdá se, že neexistují žádné podstatné nevýhody, které by pro neziskový sektor znamenalo budoucí členství republiky v Unii. Nevládní neziskové organizace mohou počítat s větší účastí na utváření tuzemských rozvojových programů, s větším přísunem finančních prostředků pro své projekty, se snadnějším propojením aktivit v celoevropském měřítku a s větším důrazem EU na chování naší veřejné správy (např. v uplatňování občanských a jiných práv).

Samozřejmě, budou-li samy připraveny: budou-li fungovat jejich akceschopné asociace, budou-li v organizacích působit vedle dobrovolníků také schopní profesionálové

a dokáží-li přesvědčit své okolí – státní správu, místní a krajskou samosprávu, podnikatelský sektor, média a veřejnost – že jsou přínosem pro život společnosti a důvěryhodným partnerem ve společném utváření budoucnosti.

Informační zdroje a odkazy

Literatura

- Amsterodamská smlouva**, Ústav mezinárodních vztahů MZV ČR, Praha 1999
- Čítanka pre neziskové organizácie**, Centrum prevencie a riešenia konfliktov, Partners for Democratic Change - Slovakia, Bratislava 1998
- Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie**, Centrum prevencie a riešenia konfliktov, Partners for Democratic Change – Slovakia, Bratislava 2000
- Čepelka O., **Iniciativa Evropské unie LEADER pro rozvoj venkova**, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha 2001
- Grennan C. (red.), **Irský model cesty k úspěchu: Přenos zkušeností z místního rozvoje v Irsku do České republiky**, East West Institute, Praha 2001
- Katalog informačních zdrojů o Evropské unii a integraci České republiky do EU**, Omega Liberec, Liberec 2001
- Salamon L. M. Anheir H. K., **Nástup neziskového sektoru (mezinárodní srovnání)**, Agnes, Praha 1999
- Harvey B., **Networking in Europe**, NCVO, London 1995
- Občanské organizace ve společné Evropě: Mezinárodní diskusní fórum pořádané v rámci kampaně „30 dní pro občanský sektor**, Spiralis, Praha 2001
- Pelcl P., Grimes A.; **Obnova města a venkova: Příklady úspěšných skotských projektů**, Centrum pro komunitní práci, Přerov 2001
- Chanan G., **Out of the Shadows**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 1992
- Frič P. a kol., **Strategie rozvoje neziskového sektoru**, Praha 2000
- Stručný průvodce Evropským sociálním fondem pro budoucí členské státy**, Evropská komise, 2000
- Martikainen K., **The Fast Line to Europe**, Kerava 1998
- Trzeci sektor w unii europejskiej, przewodnik dla organizacji pozarządowych**, KLON/JAWOR, Warszawa 2000
- Veřejná politika 1999**, Sborník, British Council, Praha 1999

Vybrané webové stránky

a) tuzemské:

http://www.cpkp.cz	Centrum pro komunitní práci ČR
http://www.epf.cz	Fórum pro evropskou politiku
http://www.eufonie.cz	Český neziskový sektor a Evropská unie
http://www.europeanmovement.cz	Evropské hnutí v České republice
http://www.evropska-unie.cz	Delegace Evropské komise v ČR

http://www.euroskeptik.cz	Názory odborníků, kteří jsou proti vstupu ČR do Unie
http://www.euroskop.cz	Součást komunikační strategie Ministerstva zahraničních věcí ČR
http://www.integrace.cz	Časopis o problematice evropské integrace ČR
http://www.neziskovky.cz	Informace pro neziskové organizace
http://www.ngo-eu.cz	Přehled dostupných zdrojů financování ze strukturálních fondů a další aktuální informace pro český neziskový sektor
b) zahraniční	
http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/sgc/ong/en/inform.htm	Stránka Evropské komise pro komunikaci s neziskovým sektorem
http://europa.eu.int/comm/civil_society/coneccs/index.htm	Stránka Evropské komise s přehledem nevládních organizací lobujících v Evropské komisi
http://europa.eu.int/citizens	Stránka pro dialog Evropské komise s občany
http://www.ces.eu.int	Evropský hospodářský a sociální výbor
http://www.ecas.org	Evropské středisko pro občanskou akci
http://www.cedag.org	Evropská rada neziskových (dobrovolnických) organizací
http://www.cev.be	Evropské středisko pro dobrovolnictví
http://www.clong-trialog.at	Trialog - společný projekt rozvojových organizací
http://www.efc.be	Evropské centrum nadací
http://www.fundersonline.org/grantseekers/resources.html	Stránka evropských finančních zdrojů pro neziskové organizace
http://www.lse.ac.uk/depts/ccs	Centre for Civil Society of London School of Economics and Political Science (středisko pro výzkum a studia občanské společnosti při Londýnské škole ekonomie a politických věd)
http://www.ngonet.org	Stránka informací pro neziskové organizace střední a východní Evropy
http://www.socialplatform.org	Jednotná platforma evropských nevládních organizací sociálního zaměření
http://www.civicus.org	Mezinárodní aliance pro posilování občanské společnosti a růst aktivity občanů
http://www.oneworld.org	Celosvětová síť servisních středisek pro organizace občanské společnosti

